.

T. C.
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANA BİLİM DALI
PROHİSTORYA VE ÖNASYA ARKEOLOJİSİ BİLİM DALI

VAN YÖRESİ GELENEKSEL KÖY MİMARLIĞI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Bilal Burhan ERDOĞAN

VAN – 2007

T. C.
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANA BİLİM DALI
PROHİSTORYA VE ÖNASYA ARKEOLOJİSİ BİLİM DALI

VAN YÖRESİ GELENEKSEL KÖY MİMARLIĞI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Bilal Burhan ERDOĞAN

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Rafet ÇAVUŞOĞLU

VAN – 2007

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER..……..……..I
ÖNSÖZ..…….…….…….. III
KISALTMALAR……..……..……..V
1. GİRİŞ……..1
1.1.AMAÇ……..……..... 1
1.2.KAPSAM……..…2
1.3.YÖNTEM…….....2
2. VAN BÖLGESİ COĞRAFYASI……..…4
3. GENEL HATLARIYLA ANADOLU'DA SİVİL YAPILAŞMA…….…… ...5
4. VAN BÖLGESİNDE YAPILAŞMANIN DÖNEMLERE GÖRE GELİŞİMİ…....…8
4.1. DEMİR ÇAĞ'DA VAN YÖRESİ YAPILAŞMASI…….…….…….....8
4.1.1. VAN KALESİ…….10
4.1.2. ÇAVUŞTEPE KALESİ……...11
4.1.3. AYANİS KALESİ……...12
4.1.4. TOPRAKKALE……..13
4.1.5. ANZAF KALESİ……13
4.1.6. KÖRZÜT KALESİ……..14
4.1.7. YONCATEPE KALESİ ve NEKROPOLÜ……14
4.1.8. KARAGÜNDÜZ……14
4.1.9. URARTULAR'DA KONUT MİMARİSİ……..……15
4.1.9.1. Giyimli Evi (Hırkanis)……...…16
4.1.9.2. Gövelek Evi (Ermanis)…… 16
4.1.9.3. Ağaçlık Evi (Avzini)……...…..16
4.2. ORTAÇAĞ'DA VAN YÖRESİ YAPILAŞMASI……...…17
4.3. OSMANLI DÖNEMİ'NDE VAN YÖRESİ YAPILAŞMASI ……...……18
5. GELENEKSEL YAPI MALZEMESİ VE KULLANIM TEKNİKLERİ…….. 20
5.1. TOPRAK……20
5.2. TAŞ……....21
5.2.1. İri Taş (Megalit) Örgü Yöntemi……...…22
5.2.2. Çokgen veya Poligon Örgü Yöntemi……..……22
5.2.3. Yamuk veya Trapozoidal Örgü Yöntemi……22
5.2.4. Düzgün Dörtköşe (Rektangular) Örgü Yöntemi…….……22
5.3. AHŞAP……...…23
6. KATALOG…….. ……24
6.1. AHMET ÇUHAZ EVİ……..……24
6.2. ZEKİ AKGÜL EVİ ……...…….25
6.3. MEHMET SIDDIK FİDAN EVİ……...26
6.4. ÖMER ÖZBEN EVİ……..27
6.5. ALİ ÖZBEY EVİ……...28
6.6. AHMET ERDİZ EVİ…….....29
6.7. RECEP SAMUR EVİ……..……...30
6.8. BEKİR YILDIZBAŞ EVİ……... ….31
6.9. İDRİS AKSÜT EVİ…….....32
6.10.TUNCER BOZLAK EVİ……..33
6.11. FATİH İLHAN EVİ……..…...34

6.12. REFİYE SIDAL (İLHAN ŞAHAR) EVİ……35
6.13. KENAN EBİNÇ EVİ……...……36
6.14. MEHMET ÇELİK EVİ …….……..37
6.15. HÜSEYİN ARLI EVİ ……..…...……38
7. KARŞILAŞTIRMA VE DEĞERLENDİRME……...39
8. SONUÇ……..44
9. ÖZET/ ABSTRACT**……...……...46**
10. KAYNAKÇA ……48
11. ÇİZİMLER VE RESİMLER LİSTESİ……50
12. ÇİZİM VE RESİMLER…….……...52

ÖNSÖZ

Doğal güzellikleri, topoğrafik yapısı ve coğrafik konumuyla tarih öncesi çağlardan başlayarak yerleşim ve şehirleşme için tercih edilen Van ve yöresindeki bilinen tarih sürecini, Urartu öncesi ve sonrası diye iki guruba ayırmak yerinde olur.

Bölgeye, Urartu öncesinde göçebe veya yarı göçebe kavimler egemen olmuş, bu küçük devletçikler; Asurlular'ın Mittaniler'den sonra Hurileri de ortadan kaldırmalarının ardından Asurlular'a karşı savunma amacıyla güç birliği oluşturup Urartular Devletini kurmuşlardır. Geniş bir coğrafyada hüküm süren Urartuların en gözde şehri; devletin başkentliğini de yapmış olan Van'dır. Urartu sonrasında Pers, Sasani, Roma, Bizans, Arap, Ermeni, Gürcü, Eyyubi, Selçuklu, Osmanlı ve bir dönem Rus işgali ile farklı kavim ve kültürlerin yönetimine girmiş ve kesintisiz tercih edilen bir yerleşim alanı olmuştur.

Bu birbirinden farklı kültür ve inanışlara sahip uygarlıklardan geriye kale, tapınak ve saray gibi ölçek ve işçilik olarak özellikli yapılar dışında daha küçük boyutlu yerleşim yapılarından arzu edildiği kadar bilgi ve belge kalmamıştır. Halbuki bölgede yaşamış olan toplumların sosyal, siyasal, folklorik ve inanç özelliklerinin sivil yaşamdaki ipuçlarını verecek olan kaynakların başında sivil yerleşim öğesi olan konut yapıları gelir. Özellikle bu izlerin köy mimarisi kapsamında olanların araştırıp, belgelenerek korunması arkeolojik çalışmalarda da öncelikli olarak ele alınamamıştır.

Bu nedenle tez konum; Van Yöresi Geleneksel Köy Mimarisinin incelenmesi olarak seçilmiştir. Tez çalışmamdaki amacım, çevre köylerdeki yapılaşma ve sosyal yaşantıyı yansıtacak köy mimarisinin plan tipolojisi, yapı malzemesi ve kullanma tekniklerini ortaya koymak, yörenin eski yapılarındaki olası uygarlık izlerini veya köy mimarisinde devam etmekte olan tarihsel gelenekleri belirlemek olacaktır. Bunun için çalışmalara, öncelikle Eski Anadolu Mimarlığının yöresel niteliklerini ortaya koymakla başlanmış, Anadolu'nu farklı yörelerinde bulunan birçok höyük ve buluntular ışığında mimarlığın dönemler içinde plan ve yapı sistemleri alanında geçirdiği aşamaların günümüze yansımaları araştırılmıştır.

Ancak hemen şu söylenebilir ki; Van yöresi köy yapılaşması şu an bile, çok az farklılıklar göstermekle birlikte plan, malzeme ve uygulama teknikleri olarak tarihsel izleri halen taşımaktadır. 1915 Rus-Ermeni işgaline kadar tümüyle geleneksel tarzda inşa edilmiş yaşanılır bir kent olan Van ve yöresinde; 1918'de Ruslar'ın bölgeden çekilişi sırasında Eski Van şehri başta olmak üzere, köy ve bağ evlerinin tümü yakılıp yıkılarak son mimari kalıntıları da ortadan kaldırılmıştır.

Van merkez olmak üzere M.Ö. 9. yüzyıl ortalarında tarih sahnesine çıkan ve bölgede oldukça etkin izler bırakan Urartular; Asurlular ile sürekli çekişme halinde olmalarının da zorlamasıyla savaş ve madencilikteki ileri teknikleri geliştirmiş ve bu konuda adlarını tarihe yazdırmışlardır. Geniş bir coğrafyaya egemen olmanın gereği olarak ta özellikle savunma, bayındırlık, idari ve dini alanlarda, doğayla hayranlık uyandıracak kadar uyumlu, yerleşik ve mukavemetli yapılar inşa etmişlerdir. Yörede, bu kadar görkemli mimari arasında şehir ve köy yerleşiminin en önemli öğesi olan konut mimarisine ait izlerin bulunmayışı üzücüdür.

Van ve yöresinin geleneksel konut mimarisi ve tarihi izleri konusunda genellikle il merkezli birçok bilimsel araştırma yapılmışsa da köy mimarisi konusu yeterli ölçüde ele alınmamıştır. Bu nedenle, güzel doğası ve bir çok uygarlığa ev sahipliği yapmış tarihiyle

Van'ın yok olmaya yüz tutan eski köy yapılaşması, teknik ve kültürünün araştırılıp canlandırılması önemlidir.

Bu Tez'in, ileride bölgenin geleneksel ve folklorik yapısı ile sosyal gelişimi hakkında yapılacak daha kapsamlı araştırmalarda bir basamak olması ve kaynaklık etmesi temennisiyle, çalışmalarım sırasında beni yönlendiren ve emekliye ayrılacakları son günlere kadar bilgi ve desteklerini esirgemeyen değerli Danışman Hocam; Prof. Dr. Veli SEVİN ve dersler aşamasında gerek sözlü gerekse yazılı bilgiler vererek çalışmalarıma önemli katkılar sağlayan Prof. Dr. Necla ARSLAN SEVİN ve Doç. Dr. Aynur ÖZFIRAT'a, Aynı şekilde danışman hocalığımı üstlendikten sonraki özverili destek ve yardımlarından dolayı Yrd. Doç. Dr. Rafet ÇAVUŞOĞLU'na ve Bölüm Öğretim Üyelerine teşekkür ederim. Ayrıca, evlerini tereddütsüz açan hatta çalışmalara bizzat katılan köy sakinlerimize de teşekkür borçluyum.

Van 2007

Bilal Burhan ERDOĞAN

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı geçen eser
a.s.	Aynı sayfa
A.y.	Aynı yazar
Bkz.	Bakınız
H.	Hicri
Kat.	Katalog
Krş.	Karşılaştırınız
M.	Miladi
m.	Metre
M.Ö.	Milattan Önce
No.	Numara
S.	Sayı
vb.	Ve bunun gibi
Edit.	Editör

1. GİRİŞ

Van, Arkeolojik bulgulara göre Kalkolitik Çağ'dan başlayarak tarih dönemlerinin tümünde çeşitli ırk, kültür ve inanışlara sahip kavimlerin tek tek veya topluca yaşadıkları bir merkez olmuştur. Coğrafi ve stratejik konumuyla önemli misyonlar üstlenip yerleşim yeri olarak seçilmiştir.

Van Gölü Havzasında kurulan ve 200 yıl kadar süren Urartu Krallığı Doğu Anadolu'ya adeta bir altın çağ yaşatmıştır. Tarih sahnesine çıkışlarının ilk evreleri kesin olarak bilinmemektedir. Son Arkeolojik keşiflere göre MÖ.13. yüzyılda Doğu Anadolu'nun doğu kesimi bazı göçebe veya yarı göçebe aşiretlerce paylaşılmıştı. Asurluların bu bölgedeki baskısı bölgedeki 8 aşiretin Uruatri adı altında birleşerek bir devlet kurmasına neden olmuştur. Uruatri isminin "Dağlık ülke" anlamına geldiği bilinmekle birlikte son zamanlarda bunun "Birleşik Konfedarasyon" anlamına geldiği benimsenmiştir.[1]

Urartular'ın en parlak döneminde kuzeydoğu Gökçegöl'e, doğuda Tebriz'in doğusuna, batıda en uç nokta olarak kabul edilen Malatya'ya, güneyde ise Musul ve Halep'e kadar uzanan geniş toprakları içeren coğrafi bir bölgede egemen oldukları bilinmektedir.(Resim: 1)

Bölgede yapılan çeşitli kazılar ve yüzey araştırmalarından, Van Bölgesi ve civarında M.Ö. 2. binde boyalı çanak çömlek kültürünü kullanan bir kısım göçebe halk topluluklarının yaşamış olduğu saptanmıştır[2]. Bu dönem içerisinde yerleşimin varlığı bilinse de şimdilik arkeolojik bulgular azdır.[3] Bunun nedenlerinin en önemlisi söz konusu kültüre ait kalıntıların ulaşılması zor yüksek yaylalarda yer alması ve bugüne değin bölgede yapılan arkeolojik çalışmaların daha çok M.Ö. 3. ve 1. binyıllar üzerinde yoğunlaşmış olmasıdır.[4]

Van bölgesinde yerleşik yaşama geçilmesinin ardından sürekli el değişmeler, istila ve savaşlar yaşanmıştır. Bu nedenle, günümüze kadar gelebilen mimari eserler, son derece korunaklı ve sağlam kale yapılarına ait kalıntılar olmuştur. Bu kalelerin yapı olarak yükseklikleri 20 metreyi bulmaktadır.[5]

Günümüz Van kentini, birçok yazar ve bilim adamı değişik açılardan ele alan eserler vermişlerdir. Van'ın doğası, coğrafyası, dokusu, gölü ve son dönem mimarlık ürünleri ile ilgi odağı olmuş, Türdeşleşen Türkiye kentleri arasında belirgin biçimde kendine özgü kalabilen kentlerden biri olma özelliğini taşımaktadır.

Kuşkusuz, her kentin kendine özgü dönüşüm dinamiği var; ancak, Van bunu daha da belirgin olarak hissettirmektedir. Kentin topografyasını, "eski" ve "yeni" Van kentleri arasındaki keskin ayrışmayı, terk ediliş / yeniden kuruluş olarak adlandırabiliriz. Van bölgesindeki kentleşme olgusu, tarihsel gelişmelere paralel olarak yaşanmıştır.

Van Kalesi'nin güneyinde yer alan yaklaşık 500.000 metrekarelik Eski Van Şehri'nin Urartular döneminde ne şekilde kullandığına dair tarihi belge ve herhangi bir iz bulunmamaktadır. Eski Van yerleşim alanının 1915 yılındaki Rus işgaline kadar sürekli iskan edildiği bilinmektedir. Van Kalesi, Orta Çağ'da Selçuklu ve Karakoyunlu'lar tarafından tahkim edilmiş, son şeklini ise Osmanlı döneminde almış ve 1918 yıllarına kadar da iskan edilmiştir.

Eski fotoğraflar ve gravürlerden, Van Şehri her türden ve dinden mimarinin iç içe girdiği bağları, bahçeleri, çarşı-pazarları, çoğu iki katlı düz toprak örtülü evleri, mahalle aralarında yükselen kubbelerin, minarelerin, kiliselerin, camilerin, konsoloslukların, yerli ve yabancı kolejlerin, askeri kışlaların hareketleri ile

---

[1] Veli SEVİN, Urartu Uygarlığı, Eski Anadolu ve Trakya Başlangıcından pers Egemenliğine Kadar, İletişim Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi, İstanbul, 2003, 194

[2] Geniş bilgi için bkz. Aynur ÖZFIRAT, Doğu Anadolu Yayla Kültürleri, *Arkeoloji ve Satan Yayınları,* İstanbul, 2001, 108

[3] Charles A. BURNEY/ D. Marshall LANG, The Peoples Of The Hills, London, 1971, 127.

[4] Aynur ÖZFIRAT, "Doğu Anadoluda M.Ö. II. Binyıl Kültürlerinin Araştırılması", *Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi*,(Edit: O. BELLİ), Ankara, 2000, 359

[5] Baki ÖĞÜN, "Urartululular", *Türk Ansiklopedisi*, C.XXXIII, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1987, 49

yaşayan karma bir kent niteliğindeydi.[6] Tarihsel misyonuna bağlı olarak birçok kültür ve geleneğin buluşma ve uygulama yeri olan Van'ın günümüzde de birçoğu yaşatılan ve kendine has folklorik özellikleri vardır.

Tez konum olan, "Van Yöresi Geleneksel Köy Mimarlığı" kapsamında seçilmiş köy yapılarında, tarihsel verilere bağlı yapı tekniklerinin araştırılması, elde edilen verilerden hareketle eski geleneksel ve folklorik özelliklerin yansıtılması muhtemel mimari yapıtlarda bölgede etkili olmuş uygarlıkların izleri araştırılmıştır. Çeşitli köylerde yapılan incelemelerde yapı malzeme ve uygulama sistemleri konusunda büyük benzerlikler görülmekle birlikte tarihsel izleri daha çok taşıyan ve plan tipolojisi olarak sınıflanabilen veya özgünlüğüyle dikkat çeken 15 yapı incelenmiş, yapılardaki yörenin oldukça aktif olan tarihinden izler araştırılmış, kat planları, kesit ve görünüşleri fotoğraflarla da desteklenmiştir.

Evlerin hiç birinde kitabe veya benzeri tarih belgelemesinde kullanılabilecek herhangi bir belge bulunmadığından tarihlemeler, malzeme yorgunluğu, genel görünüşlerdeki gözlemler ve köy sakinlerinin ifadeleri doğrultusunda yapılmıştır.

1.1. AMAÇ

Anadolu ve Van bölgesinde arkeolojik ve bilimsel çevrelerce tarihi değeri olan birçok kale, saray, tapınak ile köşk, yalı ve konak gibi kalıcı ve büyük ölçekli şehir yapıları incelenmiş olmasına rağmen köy mimarisine yeterince eğilinmemiştir. Kaldı ki daha mukavemetsiz malzeme ve basit yapım yöntemleriyle inşa edilen kırsal kesim yapılaşmasının, olumsuz doğa koşulları, felaketler ve bakım ihmallerine karşı dirençleri çok daha azdır.

Bu nedenle toplumların sosyal, kültürel ve folklorik yapısı ve gelişimi konusunda çok daha sağlıklı ipuçları veren küçük ölçekli yaşam birimleri ve bunun yapı taşı olan evlerin incelenmesine önem ve öncelik verilmesi ile bu konuda aceleci davranılması zorunludur.

Yüksek Lisans Tezi olarak "Van Yöresi Geleneksel Köy Mimarisi" konusunun seçilmesi; anılan zorunluluktan kaynaklanmıştır. Tez çalışmam sırasında da tarihi değeri olabilecek eski birçok yapının günümüze ulaşamadığı, kalabilenlerden bir kısmının terkedilmiş, bakımsız, harap ve yok olmak üzere olduğu görülmüştür. Bu çalışmayla, köy yerleşim yapılarında kullanılan malzeme ve uygulamalardaki tarihi gelenekler ile yok olmaya yüz tutan bu evlerin plan tiplerinin belirlenerek kullanım şekillerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bir diğer amacı evlerin bölgedeki en erken örneklerine ulaşmak ve günümüze ulaşan geleneklerini ortaya koymaya çalışmaktır. Bu tezle, bahse konu çalışmalarda bir adım daha atmak ve ileride yapılacak daha kapsamlı araştırma ve incelemeler için bir basamak teşkil etmesi umulmaktadır.

1.2. KAPSAM

Tez çalışmalarım sırasında, öncelikle yapı kültürünün tarihsel gelişimi ile özellikle insan yapılaşmasının temel nedeni ve ilk yapı türü olan konut mimarisinin Anadolu'daki evrimi ile gelinen nokta araştırılmıştır. Konut mimarisindeki tarihsel gelişmelerin köy yapılaşmasının yegane yapı türü olan ev mimarisine yansımaları incelenmiştir. Ancak, köy mimarisinde daha çok ve halen doğal malzeme ve geleneksel inşa yöntemleri kullanıldığından incelenen köylerde öncelikle tarihi değeri olan eski yapılar veya yapılardaki tarihsel izler araştırılmış, yapıların malzeme, uygulama ve plan tipolojilerinde tarihi süreklilik izlenmiştir.

Bu kapsamda, Van yöresindeki farklı köylerin incelenmesi sonucu; köy yapıları arasında, kullanılan malzeme, uygulama tekniği ve plan özellikleri konusunda kayda değer farklılıkların olmadığı görülmüştür. Bu nedenle tez çalışmaları için ilin farklı köşelerindeki eski yerleşim olan ve örneklemeye uygun olduğu bilinen köyler seçilmiştir. Bu köylerde kaynak niteliği olan 15 ev çalışma kapsamına alınmıştır.

1.3. YÖNTEM

Van Yöresi Geleneksel Köy Mimarisi konusunun araştırılmasında, tarih öncesi dönemlerden günümüze kadar Anadolu'da ve Van yöresindeki yapılaşmalardan özellikle ev mimarisi konusunda yazılı kaynaklarla belge

---

[6] Şahabettin ÖZTÜRK, "Eski Van Şehri", *Van: Mimari, Kültür, Doğa, Mimarlık ve Kent: Turkuaz: Denizin Coğrafyasında: Van,* Mimarlık Dergisi, S. 317, 2004, 22

ve bilgiler araştırılmıştır. Özellikle bölge ile ilgili yayımlanmış tüm eserlere ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu konuda ayrıca elektronik dergi ve internet kaynaklarından da faydalanılmıştır.

Bölge ile ilgili toplanan kaynaklar ışığında çalışmamızın ikinci aşaması olarak alan ve arazi araştırmasına geçilmiştir. Bu kapsamda, çevre köylerde günümüze kadar gelebilmiş, mümkün olduğunca eski, geleneksel malzeme ve yapım teknikleri kullanılan yapılarla Van Yöresi Geleneksel Köy Mimarisi plan tiplerine örnek teşkil edebilecek yapılar seçilmiştir. Tespit edilen söz konusu yapılar mimari, sanat tarihi ve arkeoloji disiplini içerisinde incelenmiştir. Bu çalışmalar sırasında imalatların uygulanışı ve tarihlenmesi ile sahiplerine ulaşılamayan terk edilmiş ve büyük oranda yıkılmış olan yapıların inşa dönemi ve sahipleri hakkında köy halkının bilgisine başvurulmuştur. Belirlenen köy yapılarının, rölöve planlarına kaynak olarak yerinde krokileri çizilmiş, ölçü ve kotları alınmıştır. Ayrıca evlerin fotoğrafları çekilmek suretiyle belgelenmesi sağlanmıştır.

Elde edilen veriler ışığında ilk olarak, giriş bölümünden sonra, Van bölgesinin coğrafyası ve tarihi ile Anadolu'daki sivil yapılaşma genel hatlarıyla özetlenmiştir. Özellikle konut mimarisinin dönemlere göre tarihsel gelişimi araştırılmıştır. Daha sonra köy mimarisinin değişmez yapı taşı olarak kullanılagelen geleneksel yapı malzemeleri incelenmiştir.

Tezin Katalog bölümünde ele alınan yapılar; bulundukları yer, kullanım şekilleri, plan tipleri, yapı malzemeleri ve uygulama şekillerine göre çizim ve fotoğraflar yardımıyla tanıtılmıştır.

Karşılaştırma ve değerlendirme bölümünde ise; köy mimarisi kapsamında incelenen eserlerin kataloğ bilgileri eldeki kaynaklar ve verilerle karşılaştırılarak, yapılaşmalardaki tarihsel süreklilik ve uygarlık izleri araştırılmıştır. Ayrıca yapılar kendi aralarında da karşılaştırılarak ortak plan tipleri ve mekân anlayışları ortaya konulmuş, yapı elemanları ve malzeme özellikleri belirlenmiştir.

Sonuç bölümünde, konut mimarisindeki tarihsel gelişim özetlenerek Van yöresi köy mimarisi kapsamındaki yapılarda geleneksel yapılaşmadaki tarihsel birikim ve yansımalara işaret edilmiş, çalışmalarda varılan sonuç belirtilmiştir.

2.VAN BÖLGESİ COĞRAFYASI

Türkiye'nin en büyük coğrafi bölgesi olan Doğu Anadolu Bölgesi, yükseltisi ve iklimi ile diğer bölgelerimizden ayrılır. Kuzey ve güney kıyılarımıza paralel uzanan Toros ve Kuzey Anadolu dağ dizileri bölgede sıkışarak birleşir. Bölge, diğer bölgelerimizden yüksek bir seviyeye sahiptir. Doğu Anadolu dağlarının ortalama yükseklikleri 1500 m' den aşağı düşmez, büyük bir kısmı da 2000 m ve üzerindedir. Bölge genel itibari ile dağlık, yüksek rakımlı ve soğuk bir iklime sahiptir. Kendi içindeki coğrafi özelliklerden dolayı Doğu Anadolu Bölgesi Yukarı Fırat, Yukarı Murat, Erzurum-Kars, Hakkâri ve Van olmak üzere 5 ayrı bölgeye ayrılmıştır. Van bölgesinin diğer bölümlerden ayrı olarak değerlendirilmesindeki etmen Van Gölü'nün varlığı ve ikliminin diğer bölümlere göre nispeten daha ılıman geçmesidir[1].

Van, 3713 kilometre kare alanıyla Türkiye'nin en büyük gölü olan Van Gölü'nün doğusunda yer almaktadır. Van Gölü, tektonik bir çukurun lâv seti ile kapanması sonucu oluşan bir set gölüdür.

Dağlık olduğu kadar sulak olan Van çevresinde birçok göl olduğu gibi, Doğu Anadolu'nun büyük nehirlerinin bazılarının kaynakları da buradadır. Hoşap Suyu, Dicle'yi besleyen Büyük Zap Suyu burada kaynaklanır. Van Gölü'nü besleyen sulardan önemli olan bazıları ise Zilan Deresi, Deliçay, Bendimahi Çayı, Hoşap Suyu ve Marmit Çayları'dır.

Alp sistemine bağlı silsileler, yurdumuzun bu bölgesinde çok sıkışık sıralar meydana getirmiştir. Bölgenin en büyük kapalı havzası olan Van bölgesi yerleşim yeri olarak oldukça elverişlidir. 1600–4000 metre yüksekliğindeki dağlar arasında şiddetli tabiat etkilerine kapalıdır. Kışları gölün iklimi ılımanlaştırması da tercih edilme sebeplerinden biridir. Doğu kısmı ile Muş ve Van havzaları arasındaki geniş platolar ve bunların üzerinde belli çizgiler boyunca Doğu Anadolu'nun genç ve muazzam volkan kolonileri birer tabiat abidesi gibi yükselirler ki, bunlar Büyük Ağrı Dağı(5165 m), Tendürek Dağı(3312 m), Aladağ(3255 m), Süphan Dağı(4434 m) ve Nemrut Dağları(3050 m)'dır.[2] Jeolojik olarak 4. zamanda oluşan bu volkanların faliyetleri sonucu etraflarında geniş lav yaylaları oluşmuştur.

Van Gölü Havzası, güneyde Güneydoğu Torosları ve bunların uzantısı üzerinde bulunan Gevaş Dağları ile çevrelenmiştir. Bu bölgede yüksekliği 3.00 m.'yi bulan tepeler mevcuttur. Van Gölü'nün güney kıyısı engebelerin etkisiyle en çok girintili çıkıntılıdır. Havzanın doğu kısmı, üzerinde yüksekliği yer yer 2500 m.'yi bulan dağlar bulunan bir yayladır. Van şehrinde Erek, Kuh, Kazan ve Irgat dağlarının arasında Gürpınar, Hoşap, Ahurik ve Özalp Ovaları gibi birçoğu bu gün de yerleşim alanı olan verimli ovalar vardır.

Van Gölü kapalı havzasında, çeşitli yükseltilerde yan yana dizilmiş ova gurupları mevcuttur. Bu ova guruplarından birisi, 112 km'lik bir alana sahip olan Muradiye Ovasıdır. Bendimahi Çayı'nın birleştirdiği alüvyonla kaplı verimli bir ovadır. Van Gölü Havzasında geniş tabanlı vadilerden biri de Gürpınar ve Hoşap ovalarını meydana getirmiştir.

Urartu Devleti'nin yayıldığı geniş coğrafyasındaki buluntu ve yazıtlar ışığında yapılan araştırmalar sonucu oldukça görkemli yapılar ve önemli mühendislik başarısı sayılabilecek su ve ulaşım yolları ortaya çıkarılmıştır. Ancak bu yerleşim alanlarının hemen hiç birinde günümüze ışık tutacak nitelikte sivil mimari ve kırsal yerleşime ait konut yapıları ile ilgili kalıntı veya yazılı bilgilere rastlanmamıştır.

---

[1] Bölgenin coğrafyası hakkında geniş bilgi edinmek için bkz.: Sırrı Erinç, *Doğu Anadolu Coğrafyası*, İstanbul, 1953, 60-78.; Hüseyin Saraçoğlu, *Doğu Anadolu Bölgesi*, I, İstanbul, 1956, 394-428.; Abdülkerim Abdülkadiroğlu ve bşk.,*Van Kütüğü*, Van, 1993, 2-7,22 v.d.d.; İbrahim Atalay-Kemal Mortan, Türkiye Bölgesel Coğrafyası, 1997,308,317,327.

[2] Jale Nejdet ERZEN, "Van: Mimari Kültür Doğa", Mimarlık ve Kent: Turkuaz: Denizin Coğrafyasında: Van*, Mimarlık Dergisi*, S. 317, 2004, 27

3. GENEL HATLARIYLA ANADOLU'DA SİVİL YAPILAŞMA

Anadolu topraklarında yapılan arkeolojik araştırma ve kazı bulguları sonucu, Anadolu'nun yakın komşularıyla birlikte, dünyada bilinen en eski yerleşim birimlerinden büyük bir bölümünü içerdiği bilinmektedir. Bu yerleşim birimleri; zaman içinde, farklı etnik ve kültürel toplulukların etkileriyle de çeşitlenerek, yalın barınaktan bugünün teknoloji ürünü modern kent ve konutlarına uzanan bir mozaik oluşturur.

Türkiye, tarihöncesi arkeolojisi açısından, dünyanın en az araştırılmış bölgelerinden biridir.[1] Anadolu kazılarında elde edilen bulgu ve kalıntılardan yapı geleneğinin 10 bin yıl öncelerine kadar gittiği anlaşılır. Türkiye'de Pleistosen arkeolojisiyle ilgili bilinenler ne yazık ki potansiyel bilginin yalnızca çok küçük bir bölümüdür. Bu aşamada, Yarımburgaz ve Karain Mağaraları hariç, pek çok buluntu yerinin tabakalanmaları ve kronolojileri bilinmemektedir.[2] Tarih öncesi gezgin insan topluluklarının barınak olarak kullandıkları doğal mağaralar belli dönemlerde ayı ini olarak da işlev görmüştür. Bu özelliğiyle bir Karain mağarası Van, Adıyaman ve Gaziantep'teki örneklerle farklı nitelik sunmaz. Karain, Beldibi ve Belbaşı gibi mağaralar Paleolitik dönem insanlarının Anadolu'da yaşadıkları başlıca yerlerdir.(Resim:2) Konut olarak tanımlanabilecek ilk yerleşik yapılar ancak, göç etmeden aynı yerde sürekli olarak barınılabilen ve besin elde edilebilen kalıcı bir düzen kurulduktan sonra ortaya çıkmıştır.

Anadolu'da insan yaşamına uygun koşulların Dördüncü Zamanın Pleistosen evresinde oluştuğu kabul edilmektedir. Avcılık ve toplayıcılığa dayalı bir hayat tarzı sürdüren Paleolitik Dönem insanları, mağaralar ve kovukların yanında, basit yöntemlerle geçici konutlar da yapmışlardır.[3] Bu geçici konutlar, mevsimlik kamp yerlerinde yuvarlak planlı, çukur tabanlı ve çatılmış ağaç aralarının dallar ve kamışlarla sepet gibi örülüp üstünün hayvan derisi veya çamurla sıvanmasından oluşan barınaklardır.[4] Bu tür yapı sitilleri giderek göçebe Türklerin hayatında önemli bir yer işgal eden çadır mimarisine dönüşmüştür. Hatta çadır modeli gerek Orta Asya'da gerekse Anadolu'da taş-tuğla gibi malzemelere dayalı mimariyi bile etkilemiştir.[5]

Yerleşik tarım topluluklarına geçişte konut planları dörtgenleşme sürecine girmiştir. Neolitik Çağ'ın 6000–5000 arası döneminde konutlarda daha geniş alana yayılı hücresel doku ve düz dam görülmeye başlanmıştır. Neolitik Dönem Merkezleri'nden Kuruçay kazılarında çok sağlam taş duvar temel üzeri kerpiç iki yapı ortaya çıkarılmıştır. Diktörtgen planlı bu yapıların dışındaki yapılarda temelden başlayarak kerpiç kullanılmıştır. [6]

Yerleşim yerlerinde örgütlü bir iş gücünün varlığı açık olarak görüldüğü en iyi örneklerden biri olarak Çayönü gösterilebilir. Çayönü; Neolitik dönemde yerleşik yaşama geçilmesinden sonra köy olarak tanımlanabilecek ilk yerleşim yerlerinden biridir.[7]

Dönemin en büyük yerleşmesi olan Çatalhöyük, avlular etrafında kümelenmiş birbirine bitişik, dikdörtgen planlı, küçük evlerden oluşan dönemine göre oldukça büyük bir kentti.[8] (Resim:3) Kerpiç veya balçıkla inşa edilen bu evlerin girişi taşınabilir merdivenlerle damlardan sağlanmaktaydı.[9] Aynı şekilde Kültepe höyüğü terleşiminde de bitişik ve hücresel yapılanmanın önemli örnekleri vardır.(Resim:3.1) Mersin Yümektepe'de yapılan kazılarda bu döneme ait taş temel üzerine kerpiç malzemeden içinde ocağı yanında da ahır veya ağılı bulanan evlerle karşılaşılmıştır. Yapı sanatının bu çağda başladığı söylenebilir. Meydana getirilen bu yapılara Megalitik yapılar ve bu kültüre de Megalitik kültür adı verilir. Bu bilgiler, Çayönü, Aşıklıhöyük ve Ilıpınar kazılarındaki bulgulara dayanır. Hatta Trakya kazılarında kayalara oyulmuş; kalın ahşap direkli; taşı, ahşabı ve kerpiç topaklarını birlikte kullanan yuvarlak evlerin oluşturduğu bir yerleşme bulunmuştur.

---

[1] Mehmet ÖZDOĞAN, *Türk Arkeolojisinin Sorunları ve Koruma Politikaları*, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Yayınları, İstanbul, 2001, 114, 119

[2] Güven ARSEBÜK, *İnsan, İnsanlık ve Prehistorya*, Graphis Yayınları, İstanbul 1995, 11-26

[3] Firuzan KINAL, *Eski Anadolu Tarihi*, Ankara 1991, 3

[4] Mine SOYSAL(Haz.), *Konut ve Yerleşimin Öyküsü*, İstanbul (Tarihsiz), 2

[5] Jozef STRZYGOWSKİ-Heinrich GLUCK-Fuat KÖPRÜLÜ, *Eski Türk Sanatı ve Avrupa'ya Etkisi*, Ankara 1973, 60

[6] Erişim: (http//tayprocet.org. Savaş Harmankaya- O. Tanındı – M. Özbaşaran,"Türkiye *Neolitik: Bir Araştırmaları Üzerine bir Değerlendirme"*, TAY - Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri–2: Neolitik, Ege Yayınları, Takım ISBN 975–807–003–7, Cilt ISBN 975–807–010-X, İstanbul, 1997) Erişim Tarihi: 19 Eylül 2006

[7] Mehmet ÖZDOĞAN, "Kulübeden Konuta: Mimarlıkta İlkeler, *Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme*, Habıtat II, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 1996, 27

[8] Erhan AKYILDIZ, *Taş Çağından Osmanlıya Anadolu*, İstanbul 1997, 19-23

[9] Rudolf NAUMANN, *Eski Anadolu Mimarlığı*, çev: Beral MADRA, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991, 15

Hücre tipi evlerde ilk olarak taş duvarların bir temel çukuru ile birlikte yapıldığı, temel üzerine de dökme kerpiç duvar yapıldığı görülmüştür. (Resim:4) M.Ö 7. binin ilk yarısına ait yerleşmelerin bulunduğu Aşıklı Höyük'te henüz üretime geçilmediği halde yerleşik düzene planlı bir şekilde geçilmiştir. Bu durum buraya yerleşenlerin daha önce başka bir yerleşim kurduklarını göstermektedir. Ayrıca yapı malzemesi olarak çevrenin özgün malzemesi olan taş yerine yapay olarak elde edilen kerpicin kullanılması da bu düşünceyi desteklemektedir. Aşıklıhöyük'de evler gruplar halinde tek, iki veya üç gözlü olarak inşa edilmiş olup aralarında sokaklara rastlanmıştır.[10]

Anadolu'da olduğu gibi dünyanın hemen her yerinde yapılan ilkel barınakların, başlangıçta korunma ve savunma ihtiyacından dolayı daha çok sığınak amaçlı olarak, şartların zorlamasıyla yapıldığı açıktır. Bu nedenle de ilkel ev; aynı zamanda bir kale işlevi de görmesi gerektiğinden, tek başına bir yapı değil, evler bütününün bir parçası niteliğindeydi.[11] Ancak Kalkolitik Çağla birlikte yapılaşmadaki hücresel dokuda çözülme ve tekilleşme görülmeye başlanmıştır. Bu dönemdeki oldukça kalın kerpiç duvarlardan oluşan dikdörtgen planlı evler ilk kez kapı ve pencerelere sahiptir. Bakırın kullanılmaya başlandığı Kalkolitik çağ mimarisinde düz damlı evlerden bazıları iki katlıdır ve hayvancılığın gelişmesi nedeniyle avlular önem kazanmıştır. Ev girişlerinde uygulanmaya başlayan "sundurmalı giriş" bugün dahi Anadolu'nun pek çok yerinde halk mimarisi yapıtlarında görülebilir. Evler dört köşe kerpiç duvarlı ve ahşap hatıllarla takviye edilmiştir. [12]

Madenciliğin geliştiği ve iş bölümüne dayanan kent yaşamının ortaya çıktığı Tunç çağında Mezopotamya ile yoğunlaşan ticaret ilişkileri neticesinde Anadolu'ya yazı girmiş ve burada da tarih çağları başlamıştır. Bu dönemde Yunanistan'da olduğu kadar Batı Anadolu'nun kıyılarında megaron tipi konutlar yaygınlaşırken,[13] Doğusunda Bit-hilani denilen avlunun iki yanındaki mekanlardan oluşan konutlar kullanılmıştır. Orta Anadolu'da ise günümüzde bile yaygın olarak köylerde kullanılan bir iki odalı kerpiç ev mimarisi hakimdir. Enine ve boyuna ahşap hatıllarla güçlendirilen kerpiç örgülü duvarlar taş temeller üzerine oturtulmuştur. Genel olarak bakıldığında bu dönem Anadolu'sunun yaygın konut tipi taş temel üzerine kerpiç malzemeden, iki üç odalı, fırını, ocağı bulunan, duvarları sıvalı basit yapılardır. Asur Ticaret Kolonileri Çağına tarihlenen evler fırını, ocağı, tandırı, havanı ve tahıl ambarları bulunan iki katlı yapılardı. Yatak odaları üst katta, oturma odaları, depolar ve işlikler ise alt kattaydı. Evler taş temel üzerine kerpiçten inşa edilmişlerdi.

Orta Anadolu'ya yerleşip Anadolu'da ilk merkezi devleti kuran Hititler'in taş temel üzerine kerpiçten basit konutlarının pek çoğu iki katlıdır ve alt katlar ambar ve ya işlik olarak kullanılmıştır. Üst katlarda ise oturma ve yatak odaları bulunmaktadır. Dikdörtgen tasarlı iki odalı ev tipi bu dönemin ana biçimidir ve evlerin içinde muhakkak ocak bulunmaktadır. Evler düz balçık çatı ile örtülüdürler.[14]

Doğu Anadolu'nun yüksek ve sarp tepelerine yerleşen Urartular konutlarının temellerini kayalara oymuş ve daha sonra kerpiç malzeme ile evleri inşa etmişlerdir. Bu bölgede ön avlulu iki odalı evlerin varlığı tespit edilmiştir.[15] İki katlı olan evlerin ikinci katının ahşap sütunlar üzerine oturan hatılların hasırla kaplanması sonucu oluşturulduğu düşünülmektedir. [16] Alçak ovalarda, Van civarı vadilerinde yerleşimler daha çok kerpiçtendir. Buralarda kavak ahşap malzeme, farklı işlevlerde ve yapı öğelerinde kullanılır. Dikkatli incelendiğinde, taş olsun ahşap olsun malzemelerin titiz bir ekonomi ile kullanıldığını farklı ölçüdeki malzemelerin düzenlenip depo edildiğini, çitlerin, duvarların, küçük köprülerin, merdivenlerin ne denli ustalıkla ve özenle yapıldığını görürüz.[17]

11. yüzyıl öncesinden başlayarak Anadolu'ya gelip yerleşen Türk boyları[18] ile Bizans Anadolu'su yeni gelenlerle birlikte daha da zenginleşerek kısa sürede Selçuklu Anadolu'suna dönüşmüştür. Türk öncesi dönemin mimari ve kültürel gelenekleri kırsal kesimden çok şehirlerde yaşatılmıştır. Yapılan kazılarda taş temel üzerine kerpiç tuğla malzemeden 11.-12. yüzyıllara ait ev kalıntıları ortaya çıkarılmıştır. Evler düz damlı, bir veya iki

---

[10] Erişim: (http//tayprocet.org. Savaş Harmankaya- O. Tanındı – M. Özbaşaran,"*Neolitik: Bir Araştırma Sürecinin Sorunları''*, TAY - Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri-2: Neolitik, Ege Yayınları, Takım ISBN 975-807-003-7, Cilt ISBN 975-807-010-X, İstanbul, 1977) Erişim Tarihi: 19 Eylül 2006

[11] Mustsfa ÖZDOĞAN, *Kulübeden Konuta: Mimarlıkta İlkeler*, *Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme*, Habıtat II, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 1996, 22

[12] Mine SOYSAL, *Konut ve Yerleşimin Öyküsü*, İstanbul, (Tarihsiz), 8-9

[13] HOMEROS, *İlyada*, İstanbul 1998:53-55, (Homeros İlyada Destanı'nda geniş tasvirlere yer vermiştir.)

[14] Rudolf NAUMANN, *Eski Anadolu Mimarlığı*, çev. Beral MADRA, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991, 377

[15] Haşim KARPUZ, *Türk-İslam Mesken Mimarisinde Erzurum Evleri*, Ankara 1993, 3

[16] M.T.TARHAN-Veli SEVİN,"*Van Bölgesinde Urartu Araştırmaları II Konut Mimarlığı*", Anadolu Araştırmaları, IV,V, 1976/1977, s. 347-365

[17] Selçuk GÜZELOĞLU, *Van Çevresine Tarihi ve Arkeolojik Bir Bakış*, Kent Matbaası, İstanbul, s. 17

[18] Muhammet Beşir AŞAN, *Elazığ-Tunceli ve Bingöl İllerinde Türk İskan İzleri*, Ankara 1992, 24–33

mekandan oluşmaktadır. İçlerinde ocaklar, depolar ve tandırlar ile ahşap direklerin oturtulduğu dikdörtgen taş kaideler ele geçirilmiştir.[19]

Osmanlı devletinin çöküşüne de tanık olduğumuz 19. yüzyılda yaşanan Endüstri Devrimi hem geleneksel mimarinin hem de bir yaşam biçiminin sonunu hazırlamıştır. Saraylar bir kenara bırakılacak olursa 16. yüzyıl öncesine ait orijinal yapısını koruyabilmiş yapıtların günümüze kadar ulaşamaması nedeniyle Türk konut mimarisinin oluşumu ve gelişimi hakkında kesin şeyler söylemek pek mümkün değildir. Ancak elde bulunanlar Anadolu'da tekdüze bir yapı tarzı olmadığı, farklı bölgelerin farklı şartlarının mimari üzerinde yerel, ayırt edici özellikler oluşturduğunu göstermektedir. Fakat her şeye rağmen ailenin toplum yapısı içerisindeki yeri, İslam dini ve günlük yaşamın özellikleri gibi etmenler yapıtlara bir bütünlük kazandırmıştır.[20]

Türk konut mimarisinin en belirgin özelliklerinden biri, evlerin gösterişten şaşaadan uzak, sade, insani boyutlarda ve işlevsel olmasıdır. Evler genellikle bir ve ya iki katlıdır. Konut tek katlı olarak tasarlandığı zaman bu kat zeminden yükseltilerek, yaşama alanının rutubet ve gürültüden korunması sağlanmıştır. Genellikle taştan inşa edilen zemin katlar ev içi yaşamın mahremiyeti nedeniyle sağırdır. Osmanlı konutundaki, iç avlu düzeni ile son halini alan içedönük plan anlayışı göçerliğe kadar dayanan bir oda/ otağ düzeninin etkileşimi olarak da yorumlanabilir.[21]Taşlık ismi de verilen zemin katlar bazı yörelerde ahır, tarımsal üretimin yoğun olduğu bölgelerde ise hububat deposu olarak kullanılmıştır. Bu mekan genel olarak evin servis mekanıdır ve mutfak işleviyle de yaygın olarak kullanılmaktadır. Genel hizmetlerle ilgili kullanım alanlarına ayrılan zemin katla, yaşama alanı olarak ayrılan üst kat planları birbiri ile çakışmamaktadır. Odaların ve sofanın bulunduğu üst katlar zemin katın aksine pencereler, çıkmalar ve cumbalarla dış dünyaya açılmaktadır.

Türk evinin bir başka önemli öğesi de odadır. Anadolu'da özellikle köy evlerinde odalarda mobilya bulunmaması, bunların yerine kaldırılabilir malzemeler ve bunların saklandığı dolaplar bulunması ilginçtir. Bu durum Anadolu'dan Japonya'ya kadar uzanan bir hat üzerinde varlığı tespit edilebilen aynı mekanın değişik işlevler için kullanılması fikri ile ilintili olduğu kadar, mağara döneminden başlayarak göçebe ve çadır geleneğini de yansıtır. Türk evlerinin oturma odaları ve özellikle başoda düzenlemesinde yurt adı verilen çadırların etkilerini görmek mümkündür.[22]

Avlu ya da bahçe, evlerin sokakla bağlantısını sağlaması açısından önemlidir. Tandır, kuyu, çeşme, havuz, ocak gibi öğelerin bulunduğu bahçe veya avlular evin en renkli ve fonksiyonel bölgeleridir.

Anadolu konut mimarisinin yaygın inşaat malzemeleri coğrafi koşullara paralel olarak Türk evinin bünyesine farklı oranlarda girmiş olan; ahşap, toprak ve taş gibi doğal malzemelerdir. Bunlar yörelere göre değişik tekniklerde tek tek veya ortak olarak kullanılmışlardır. Anadolu'da konutların planlanmasında ve iç düzenlemesindeki en önemli etkenler Türk töreleri, İslam dininin esasları ve yaşama biçimleridir. Evler, mahremiyeti esas alan içe dönük bir planla inşa edilmişlerdir.

Tez konusu olan, Van Yöresi Geleneksel Köy Mimarlığında bu gün bile aynı planlama kriterleriyle yapılmış ev örnekleri oldukça fazladır. İlk dönemlerde doğal haliyle, daha sonra da işlenerek kullanılan toprak, taş ve ağaç gibi doğal yapı malzemeleri ve uygulama teknikleri günümüz köy evi yapımında da geçerliliğini korumaktadır.

---

[19] Ümit SERDAROĞLU, "*1968 Ağın-Kalaycık Kazıları*", 1968 Yaz Çalışmaları ODTÜ Keban Projesi, Ankara 1970, 31-32

[20] Metin SÖZEN-Zeki SÖNMEZ, "*AnadoluTürk Mimarisi*", Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi, c.5, 1982, 925

[21] Erhan ACAR, *Anadolu'da Tarih Öncesi Çağlardan Tunç Çağı Sonuna Kadar Konut ve Yerleşme*, Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme, Habıtat II, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 1996, 393-394.

[22] Anton BAMMER, "*Çadır ile Anadolu Evi İlişkileri,* Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme, Habıtat II, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul 1996, 237

4. VAN BÖLGESİ'NDE YAPILAŞMANIN DÖNEMLERE GÖRE GELİŞİMİ

Van ve çevresi, Kalkolitik Çağ'ın başından itibaren yapılaşmalara sahne olmuştur. Arkeolojik araştırmalar, Tilkitepe gibi bir çok höyüğün Kalkolitik Dönemlerden başlayarak tarihlenen katmanlara sahip olduğunu ortaya koymuştur. Bu dönem ev yapıları; kare, dikdörtgen ve bazı durumlarda yuvarlak planlıdır.[1]

Karagündüz Höyüğü'nde M.Ö. 3. binyıla ait 7. yapı katındaki en geç evlerde taş temelsiz, tümüyle kerpiç duvarlı yapılardan oluşmuş bir mimari ortaya çıkarılmıştır. Düzenli bir mimari gösteren bu yapılaşmada odaların içinde duvara bitişik yan yana iki ocak bulunmuştur. Sokağa veya birbirine geçit vermeyen bu evlere tavandan girilmektedir.[2] Hemen hemen tüm Transkafkasya ve Kuzeybatı İran'da olduğu gibi Van Gölü Havzası'nda da İlk Tunç Çağı boyunca süregiden yerleşik yaşam, M.Ö. 2. binyılda adeta kesintiye uğramış gibidir.

4.1. DEMİR ÇAĞI'NDA VAN YÖRESİ YAPILAŞMASI

Van Gölü Havzası'nda M.Ö. 14. yüzyıldan sonra yaşanan ve Son Tunç Çağı - Erken Demir Çağı olarak adlandırılabilecek dönemde; eskinin göçebe aşiret örgütlenmesinden daha ileri bir siyasal ve sosyal yapılanmaya doğru adımlar atılmış ve yer seçimi ilkeleri değişmiştir. Yaylaklarla kışlaklar arasındaki mesafenin fazla olmadığı anlaşılan bu dönemde zenginlik ve mal varlığı arttıkça sabit ve korunmalı bir yerleşime gereksinim de giderek artmıştır.

Toplumsal örgütlenmenin giderek gelişmesi ve yerleşik yaşama doğru atılan hızlı adımlar materyal kültürde de değişime neden olmuştur. Van Gölü Havzası'nda Ünseli Evditepe, Aliler Kalesi, Dilkaya, Karagündüz ve Yoncatepe'de yapılan kazı ve araştırmalar bu çağın kültürü ve inanış biçimi üzerine bilgiler sağlamıştır. En dikkat çekici değişim insan yaşamına demirin girmiş olmasıdır. Doğu Anadolu ve Transkafkasya'da bu konudaki ilk adımlar Van Gölü Havzası'nın doğu yakasında olmuştur. Demirin kullanımıyla bölgede yeni bir çağ olan Demir Çağ başlamış, geleceğin parlak Urartu Devleti'ne yol açan temeller bu zamanda atılmıştır.[3]

Demir Çağı'nın Doğu Anadolu'daki asıl temsilcisi Urartu Uygarlığı'dır. Van'ın Tuşpa ismiyle Urartuların merkezi olması ve yöredeki birçok yapıda Urartuların izlerinin halen devam etmesi nedeniyle Urartular'ın mimari ve sanatsal özellikleri ele alınacaktır.

Urartuların yerleşim bölgeleri, çoğunlukla kale olarak yapılmış Çavuştepe, Toprakkale, Van Kalesi, Ayanis Kalesi, Anzaf ve Körzüt gibi kalelerin yakınlarında oluşturulmuştur. Urartular, yerleşme yerleri olarak doğal savunmaya elverişli, yakınında su kaynağı olan, genellikle kayalarla çevrili yüksek bir tepeyi, bir dağ yamacını seçmişlerdir. Başkent Tuşpa'nın kurulduğu Van Kalesi de bu tür bir yerleşimdir. Ancak Urartu bölgesinde daha çok çiftçilikle uğraşan köylülerin oturduğu savunmasız yerleşim yerleri de bulunmaktaydı. Bunlar ekilebilir arazi yüzeyinden hafifçe yükselen höyükler üzerindeydiler ve çevreleri sursuzdu.

Urartu'larda, yönetim merkezi olarak kurulan yerleşimlerde saray ve tapınaklar, üretim merkezi olarak kurulan yerleşimlerde ise atölye ve depolar inşa ediliyordu. Bu tür yerleşimlerden biri de Çavuştepe Kalesi'dir. Sur duvarlarının olağanüstü denebilecek güzellikte yapılmış olması, burasının askeri bir merkezden çok yönetim ve üretim merkezi olduğunu göstermektedir. Çavuştepe'de üç-dört metre kalınlığındaki surların üst kısımları ise kerpiçten yapılmıştır.[4]

Urartu mimarisi incelenirken üç önemli etken göz önünde bulundurulmalıdır:
1.Topoğrafi.
2.Üç asırlık uygarlık sürecindeki muhtelif sınır değişiklikleri.
3.Askerî ve iktisadî siyasetin icrası ile ilgili olarak yapı türü tercihinde devletin öncelik hakkı.

---

[1] Altan ÇİLİNGİROĞLU, "Urartu Tarihi", Urartu Krallığı Tarihi ve Sanatı, 1997, 13
[2] Veli SEVİN-Aynur ÖZFIRAT, " Van Karagündüz Kazıları" *Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi*, (1932-1999), (Edit: O. BELLİ), Ankara, 2000, 168.
[3] Veli SEVİN, "Doğu Anadolu Orta ve Son Tunç Çağı", *Arkeo-Atlas*, S:3, 2004, 126,127
[4] Veli SEVİN, Eski Anadolu ve Trakya Başlangıcından Pers Eğemenliğine Kadar, *İletişim Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi*, İstanbul, 2003, s.213.

Bu kadar engebeli ve değişken iklimli bir arazinin, muhtelif yapı malzemelerinden istifade ile özellikle kale yapımı bakımından uyumlu bir mimarîye ihtiyacı vardı.

Yaşadıkları ülkenin kayalık yapısı ve sert iklim koşullarına ayak uydurmayı başaran Urartular'ın en büyük ve özgün çalışmaları, mimari alanda olmuştur. Büyük kaleler, kentler ile birlikte bu topraklarda yaşayacak tarıma dayalı bir toplum yapısı olmaksızın bölgede egemenlik kurmak, neredeyse imkansızdı. Urartulardan günümüze kalmış çok sayıda kale, kent, baraj, su bendi ve kanalı, karayolu ve kaya anıtları bu bayındırlık çalışmalarının en önemli yapıtlarıdır. Ayrıca, ele geçirdikleri ülkelerde de savunma ve ekonomik amaçlı pek çok şehir kurmuşlardır. Urartularda mimarinin ileri gitmesinin en önemli nedeni, madencilik alanında ulaştıkları üst seviyedir. Bölgede bulunan gümüş, kurşun, bakır ve demir madenleri, M.Ö.8-6. yüzyıllar arasında yoğun bir biçimde işletilmiş ve demirden yapılan kazma, kürek, balyoz, kaldıraç ve murç gibi aletlerin yardımıyla pek çok mimari eser meydana getirilebilmiştir.

Urartular ve bunlarla ilgili bilgi veren Asur kaynakları Urartuların birçok eyaletlere sahip, güçlü bir merkezi hükümeti temel alan bir devlet yapısına sahip oldukları gerçeğini yansıtmaktadır. Türkiye, İran ve Ermenistan'daki yerleşimlerin dağılımı bu gerçeğin kanıtıdır. Eyalet merkezleri genellikle tahkim edilmiş sitadeller olup bazen bunlara ek dış kasaba yerleşmeleri bulunmaktaydı. Bu yerleşmeler de genellikle tahkim edilmişti. Urartu yerleşmelerinin yer seçiminde üretim ve su kaynaklarına, ulaşım ve dağılım sistemine sahip olması gibi ekonomik faktörlerin yanı sıra, bir savunma sistemine sahip olması amacı da önemli bir rol oynamıştır. Bu nedenle birçok yerleşme tahkim edilmiş veya bazen savunma amacının baskın olduğu durumlarda sadece bu amaca yönelik kaleler veya askeri karakol, garnizon, gözetleme istasyonları inşa edilmiştir. Bölgede sık görülen erozyon, deprem gibi doğal afetler nedeniyle Urartu yerleşimleri aşırı yıpranmaya maruz kalarak tahrip olmuş ve zamanla izleri kaybolmuştur. Bu nedenle, Urartuların yerleşim mimarisinin incelenmesinde genelde aynı mahalde inşa edilmiş olmaları ve aynı dönem yapıları olmalarından dolayı kale, tapınak ve saray gibi yapılarda kullanılan malzeme ve uygulama tekniklerinin incelenmesi ışık tutmaktadır.

Urartular genel olarak taş kaidelere basan ince, uzun ağaç direklerin hakim olduğu bir yapı tarzı kullanmıştır. Bu mimari tarzda teknik ve sanatsal açıdan önemli örnekler verilmiştir.

Taş temel üzeri kerpiç yapılı evler dikdörtgen bir oda ve ona bağlı at nalı şeklindeki ikinci bir bölümden oluşmaktadır. Yine dikdörtgen planlı çok katlı saraylar ise ortadaki büyük salona açılan değişik işlevli mekanlardan meydana gelmekteydi. Tapınaklar ise, kutsal oda, avlu ve yan odalardan ibaretti. Avlu dini törenlerin yapıldığı, kurbanların kesildiği bir alandı. Büyük bir salonun çevresindeki odalardan meydana gelen mezarlar, kayalara oyulmuştu. Odaların duvarlarında değerli eşyaların konulduğu nişler yer almaktaydı.

Kaleler ise çeşitli amaçlara yönelik olarak yapılmışlardı. Bunlardan en önemlileri, idari merkez konumunda olanlardı. Bu türe giren kalelerde daima bir yönetici sarayı ile bir ya da birkaç tapınak bulunurdu. Tapınak, saray, yönetim binaları ve çeşitli işlikleri içeren bu Urartu kaleleri sık kuleli surlarla çevriliydi. Kimi kaleler ise yalnızca askeri amaçla inşa edilmekteydi. Bu türdeki tesisler, bir surla çevrili olmakla birlikte içinde önemli bir yapılaşmaya gidilmezdi. Bunlar büyük bir olasılıkla zor durumlarda, halkın ve askerlerin sığınması amacıyla kurmuşlardı. Urartular kuzeyden İskit-Kimmer'ler, güneyden Asur-Med tehditlerine karşı yerleşim alanlarını yüksek tepelerde kurulmuşlardır. Ancak çiftçilikle uğraşan kesime ait birçok yerleşim alanı korunaksız yerlerde yapılmak zorunda kalınmıştır.[5]

Surları, tapınakları, su sistemleri, saray ve yönetim yapılarıyla anıtsal bir görüntü çizen şehirler, üstün bir inşaat ve mimarlık bilgisinin ürünleriydi. Buna en çarpıcı örnek, oldukça özenli işlenmiş 20–25 ton ağırlığındaki taşların sarp tepelere taşınarak bu binaların yapımında kullanılmasıdır. İç kale genellikle çok sarp ve yüksek bir tepeye kurulur, tepenin eteklerinde ise, asıl yerleşim alanı yer alırdı. Bir tehdit ya da saldırı anında şehirde ve çevresinde yaşayan ahali, kıymetli malları ve hayvanlarıyla birlikte şehre sığınırlardı. Büyük bir kesimi M.Ö. 8. yüzyıla tarihlenen yerleşimin iç kalesi, 1600 metrekarelik bir alanı kaplamaktadır. Kral Sarayının bulunduğu iç kalenin eteklerine doğru bir birine paralel sokakların oluşturduğu bölgelerde asıl yerleşim alanlarını kurmuşlardır.[6]

[5] Paul E. ZİMANSKY, *The Structure of The Urartian State*, Chıcago,1985, 33
[6] Veli SEVİN, Eski Anadolu ve Trakya Başlangıcından Pers Egemenliğine Kadar, İletişim Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi, İstanbul, 2003, s.213-219

Çavuştepe, Anzaf, Aznavurtepe ve Ayanis kalelerinde kerpiç duvar kullanılmıştır. Ayanis Kalesi'nin güney surunda taş duvar üzerinde, zaman zaman 2,5 m yüksekliğinde kerpiç üst yapının varlığı bilinmektedir.[7] Ayrıca taş duvar üzerine yapılan kerpicin, taşa birleştirilebilmesi için, duvarın genişliğinde, yassı taş plakaların (löyfer) kullanıldığı anlaşılmıştır. Buradaki kerpiç tuğlalar 52x35x15 cm boyutlarındadır. Şehrin dış savunma duvarında yaklaşık 10 sıra Urartu tuğlası kullanılarak 3,5 m kalınlığında bir duvar inşa edilmiştir[8]. Kerpiç yapı sadece kale duvarlarında değil, bununla birlikte kale içinde yer alan yapılarda da kullanılmıştır. Yukarı Anzaf'ın depo odalarında, taş temel üzerine kerpiçten yapılan duvarlar beyaz badanalıdır. Ayrıca VI nolu büyük salonun duvarlarının da, diğer odaların duvarları gibi, temelleri taştan, üzeri kerpiçten yapılmıştır. Kerpiç duvarların üstü beyaz kireç ile badanalıdır. Salonun güney duvarında, üst kısmı kavisli yan yana 3 adet niş tespit edilmiştir.[9] Ayanis kalesinde bulunan payeli mekanın ve Su-si tapınağının duvarlarında, yaklaşık 3,5-4 m yüksekliğinde kerpiç duvarlar saptanmıştır.[10] Erivan yakınlarında yer alan Karmir Blur'da da kerpiç duvarlara sahip bir depo yapısı saptanmıştır.

Yapılarda ahşabın kullanıldığına dair ise çok kısıtlı bilgiler bulunmaktadır. Ayanis kalesinin tapınak alanında, mekânın üst yapısıyla ilişkili yanmış ahşap hatıllar tespit edilmiştir Farklı kalınlık ve uzunluğa sahip hatıllar yuvarlak ya da dikdörtgendir[11]. Yukarı Anzaf'ta, depo odalarında yapılan çalışmalarda tespit edilen koridorlarda girişler saptanmıştır. Buradaki girişlerin üst kısmında çürümüş halde ahşap hatıllar, bunların üzerinde de yassı kum taşı saptanmıştır. Karmir Blur'da, ana giriş kapısının ahşaptan olduğu ve üzerinde olasılıkla bronz ve demir plakaların olduğu belirtilmiştir[12].

Med-İskit ittifakı sonucunda MÖ 605 yılında Asur İmparatorluğu tarihe karışmıştır. Ardından Med ve İskit tehlikesi Urartu üzerine odaklanmıştır.[13]Urartu İmparatorluğu da bu saldırılara dayanamayarak ve M.Ö. 7. yüzyılın sonlarına doğru tarih sahnesinden çekilmiştir. Ancak, Urartu Uygarlığı'ndan günümüze kadar gelebilmiş önemli eserlerin incelenmesi sonucu; Urartu yapılaşma geleneğinin Doğu Anadolu'da yüzyıllar boyunca varlığını güçlü bir biçimde sürdürdüğü görülmektedir.

4.1.1. VAN KALESİ

Van ilinin 5 kilometre batısında Van Gölü kıyısında yer alan, Asurlular'ın Turuşpa dedikleri başkent Tuşpa (Van), Urartu Krallığı'nın en uzak sınır noktalarına kadar dağılmış kalelerinden kuşkusuz en görkemlisidir. I. Sarduri'nin kurduğu bu şehir, 1918 yılına kadar yerleşim merkezi olarak da önemini korumuştur. Tuşpa kenti, doğu-batı doğrultusunda 1200 metre uzunluğunda, yaklaşık 100 metre genişliğinde ve ortalama 80 metre yüksekliğinde kireçtaşından bir kayalık ve çevresinde kurulmuştu. Böylesine sarp bir kayalığın üzerinde kurulmuş olmasına karşın, yine de iri taş bloklardan yapılmış sağlam surlarla çevrilmişti.

Erken saraylar ve tapınaklar akropolün en yüksek noktasındaki iç kalede kuruluydu. Bu bölüm hala ayakta duran ayrı bir savunma sistemiyle korunmaya alınmıştı. İç kaleden günümüze ulaşan Urartu dönemi kalıntısı ise oldukça azdır.

Bu yapılardan en önemlileri, kalenin kuzeybatısındaki I. Sarduri'nin yaptırdığı Sardurburcu (Madırburç), kalenin güney uçurumunda ve güneydoğusunda yer alan kutsal kral kaya mezarları ve batı yamacındaki II. Sarduri döneminde inşa edilen ve halk arasında Analı-kız olarak adlandırılan açık hava tapınağı dini açıdan önemli bir alandır. Bu kutsal alan, anıtsal nişleri ve bazalttan yapılmış dikilitaşlarıyla Urartular'ın dine verdikleri öneme işaret etmektedir.

Sur duvarları belli bir ölçü ve şekil göstermeyen çoğu kez uzunlukları 1 metreyi bulan taş bloklardan yapılmıştır. Çokgen formları olan taş blokların araları küçük taşlarla doldurulmuştur. Kalenin sur duvarları Aşağı Anzaf, Yukarı Anzaf ve Zivistan kalelerinde de görülebilen kiklopik yöntemle yapılmıştır.[14]

---

[7] Altan ÇİLİNGİROĞLU, "Temple Area" (edt. A. Çilingiroğlu/M. Salvini), *Ayanis* I, Roma, 2001, 37-66
[8] Thomas B. FORBES, Urartian Architecture, Oxford, 1983, 16-18.
[9] Oktay BELLİ – A.CEYLAN, "2002 Yılı Aşağı ve Yukarı Anzaf Urartu Kaleleri Kazısı", 25. *Kazı Sonuçları Toplantısı* 2, 2004, 32
[10] Altan ÇİLİNGİROĞLU, "Military Architecture", (edt. A. Çilingiroğlu/M. Salvini), *Ayanis* I, Roma, 2001, 39-40
[11] Altan ÇİLİNGİROĞLU, "Van-Ayanis Kalesi 2002 Yılı Kazısı", 25 *Kazı Sonuçları Toplantısı* 2, 2004, 41-44
[12] Thomas B. FORBES, *Urartian Architecture*, Oxford, 1983, 18.
[13] Şahabettin ÖZTÜRK, "Eski Van Şehri", Van: Mimari, Kültür, Doğa, Mimarlık ve Kent: Turkuaz: Denizin Coğrafyasında: Van*, Mimarlık*, sayı: 317, 2004, 24
[14] Atlan ÇİLİNGİROĞLU, "Diauehi'de Bir Urartu Kalesi; Umudumtepe (Kaloretepe)" *Anadolu Araştırmaları,* VIII, (1980), 1982, 194

Van Kalesi Höyüğü kazıları sonucu, Urartu Dönemi'nin ilk yapı katına ulaşılmıştır. Tabanı saltaşı levhalarla döşeli olan mahallerin yapının sundurmalı avlusuna ait olması mümkündür. Bu türde sundurma ve avlulu sivil mimari örneklerine bazı Urartu merkezlerinde sıkça rastlanmaktadır. Yapının diğer mahallerinin tabanları ise sıkıştırılmış topraktır.[15] Bu tarz taban döşemesi günümüz köy mimarisinda de aynı şekilde sürdürülmektedir. (Çizim. 1.2)

Eski Van Şehri kalenin eteklerinde yer alır. Eski Van'da bugün sadece Hüsrev Paşa Camii, Kaya Çelebi Camii ile Kızıl Cami'nin tuğladan yapılmış minaresi ayakta kalabilmiştir. Osmanlı klasik dönem mimarisinin temsili olan ve mimar Sinan'ın imzasının taşıyan yapı, 1568 yılında Van Beylerbeyi Hüsrev Paşa tarafından yaptırılmıştır. Hüsrev Paşa Külliyesi ayrıca bölgedeki tek külliyeli yapı özelliğini taşımaktadır. Caminin iki metre yüksekliğindeki çinileri Rus işgalinde duvarlardan sökülerek Rusya'daki Leningrad Müzesi'ne götürülmüştür.[16]

4.1.2. ÇAVUŞTEPE KALESİ

Urartu kalelerinden günümüze en iyi durumda kalmış olanı, Van'ın 25 kilometre güneydoğusunda Gürpınar yakınlarında yer alan Çavuştepe'dir. Çavuştepe Kalesi M.Ö. 764–735 yılları arasında hüküm süren Urartu Kralı II. Sarduri tarafından inşa ettirilmiştir. Bu nedenle kaleye, kurucusu olan kralın adıyla Sardurihinili adı verilmiştir. Kale Gürpınar Ovası'nın ortasında, doğu-batı doğrultusunda uzanan ince-uzun bir kayalık üzerine kurulmuştur. Çavuştepe Kalesi, İran'dan krallığın merkezine doğru uzanan tarihi yolu denetlemek amacıyla inşa edilmişti. Bu stratejik öneminin yanı sıra, ekonomik, yönetimsel ve dinsel işlevleri de bünyesinde toplayan büyük bir merkez konumundaydı. Çevresi kesme taş ve kerpiçten görkemli surlarla kuşatılmış, (Resim 6) doğu ve batıdan yapay hendeklerle koruma altına alınmıştı.

Yukarı Kale ve Aşağı Kale olmak üzere iki tepe üzerinde bulunan şehirde, tapınaklara ayrılmış bir alanın varlığı dikkati çekmektedir. 1961 yılından beri Türk bilim adamlarınca kazı yapılan Çavuştepe'de; Aşağı ve Yukarı Kale, ortada ana giriş kapısı ile birleşmektedir. Urartu yerleşimlerinde ilk kez rastlanılan bu tip kutsal alan anlayışı, şehrin önemini ortaya koymaktadır.[17]

Yalçın kayalıklar üzerine inşa edilen Urartu saraylarının en tipik örneği olan Çavuştepe, bu özelliğiyle geniş ve düz alanlarda kurulmuş Asur saraylarından ayrılmaktadır. Asur sarayları tek katlıyken, Çavuştepe'de olduğu gibi Urartu sarayları, genellikle iki kattan oluşurdu. Alt kat, mutfaklar, kilerler, depolar, tuvaletler ve benzeri hizmet alanlarına ayrılır; kalın payeler üzerinde duran ikinci katta ise büyük bir kabul salonu ile harem dairesi bulunurdu. Büyük çapta kayalara oyularak inşa edilmiş olan Çavuştepe sarayının güneyi teraslar şeklindedir. Dışarıdan gelenlerin güneydeki merdivenler yardımıyla ulaştığı sarayın alt katı, iki büyük koridor, iki sıra paye ve yan mekanlardan müteşekkildir. Buradaki kayaya oyulmuş üç mahzen çoğu kez kış yağışlarını depolayan birer sarnıç, aynı zamanda da sıcak yaz aylarında yiyecekler için soğuk hava deposu olarak hizmet görüyordu. Doğu ve batıda, içlerinde ocak, çeşme ve atık su küvetlerinin bulunduğu iki ayrı mutfak vardır. Çeşmelere su, hemen arkalarındaki taştan platformlar üzerine yerleştirilmiş, zaman zaman doldurulan depolardan sağlanıyordu. Kuzeybatı uçta yer alan küçük, yuvarlak bir mekan ise tuvalet olarak kullanılıyordu. Gerek pis su ve gerekse tuvalet artıkları, temel inşaatı sırasında kayalara oyulmuş kanallar yardımıyla surların altından geçirilerek, kalenin dışına akıtılıyordu. Kısacası alt kat tamamıyla servis hizmetlerine yönelikti.

Sarayın ikinci katına, doğu ve batı uçtaki merdivenlerle çıkılmaktadır. Tören ve yerleşime ayrılmış ana bölümler buradaydı. Ne yazık ki üst kat günümüze kadar gelememiştir. Ancak burada haremlik ve selamlık olmak üzere iki bölüm olduğu anlaşılmaktadır. Duvarları, mavi ve kırmızı rengin hakim olduğu resimlerle süslü olan üst kat, daha zengin ve özenli bir şekilde bezenmiştir.

Aşağı Kale Tapınağı; Yukarı Kale'ye göre daha alçakta, 430 metre uzunluğunda ve 70–80 metre genişliğinde bir sırt üzerindeki Aşağı Kale'de, bir saray, Gürpınar Ovası'nın yerel bir tanrısı olduğu sanılan İrmuşini'ye ait bir tapınak, depolar, atölyeler ve askeri tesislere yer verilmiştir.

Çavuştepe Tapınağı, yalnızca bir cella'dan ibaret olmayıp, depoları ve geniş kabul salonuyla T. Özgüç'ün Mabet Saray olarak nitelendirdiği yapı kompleksini meydana getirmektedir. Öteki Urartu Tapınakları gibi cella, köşeleri rizalitli, kalın duvarlı ve kare bir plana sahiptir.

---

[15] M. Taner TARHAN – Veli SEVİN, Van Kalesi ve Eski Van Şehri Kazıları, *XIV. Kazı Sonuçları Toplantısı,* T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 1991, 409,410

[16] S. Sabri Paşa, Van Tarihi ve Kürtler Hakkında Tetebbulalar, *Altınok*, S. 99, Ankara, 1960, 26

[17] Afif ERZEN, "Van Çavuştepe Kazısında İkinci Bir Urartu Tapınağı", *Arkeoloji ve Sanat*, İstanbul 1978, 7.

Cella'nın cephesi kuzey doğuya bakmakta, önünde 21,50x21,50m boyutlarında ve muhtemelen üç tarafı galerili, zemini düzgün dörtgen taşlarla döşeli bir avlu; avlunun doğu sınırında üzeri beyaz badanalı kerpiç şekiller, bulunmaktadır.

Avlunun güneybatısında bazalt eşikli bir geçit mevcuttur. Son yıllarda tapınağın güney bölümünde başka bir büyük salonun varlığı ortaya çıkmıştır. Bu salonun çatısı, aynen Karmir-Blur ve Adilcevaz'daki bazı salonlardaki gibi, fil ayakları üzerine yükselmektedir. Bu büyük salonun muhtemelen dört duvarı boyunca uzanan alçak kerpiç sedirler ve duvarlar çoğunlukla geometrik motifli frekoslarla süslüydü. Bu geniş salonların dinsel törenlerde kullanıldığına kesin gözüyle bakılmaktadır.

Giriş Kapısının kuzeybatısındaki büyük doğal taş bloğun önü son derece düzgün kiklopik poligonal örgü sisteminde örülmüş bir su biriktirme yapısı vardır. Hiçbir Urartu su yapısında gövde duvarları bu denli özenli bir işçilik göstermez.[18]

4.1.3. AYANİS KALESİ

Ayanis Kalesi: Van'a 35 km. kuzeyinde Ayanıs köyündedir. Argişti'nin oğlu Rusa tarafından M.Ö. 645–643 tarihleri arasında yaptırılmıştır. Urartu tarihinin son safhalarının aydınlatılması açısından çok önemlidir. Van Gölü sahiline yakın bir alanda kuruludur.

Ayanis Kalesi bir saraya, depo odalarına ve mahzenlere sahip idari bir merkezdir. Kale 150x400 m. boyutlarındadır. Tepenin Van Gölü'nden yüksekliği: 250 m. dir. Kalenin doğu yamacında 3-4 sıralı taş sıralı bir sur duvarı vardır. Düzensiz taş blokların dışları iri orta kısımları daha küçük taşlarla örülmüştür. Duvarla ana kaya arası küçük taşlarla kireç taşının öğütülmesinden elde edilen bir tür harçla kapatılmıştır.

Kalenin güney surları son derece güzel bir işçilikle örülmüştür. Dört sırası ortaya çıkarılan duvarın taşları dikdörtgendir ve üzerlerine kerpiç örülmesine uygun zemin hazırlanmıştır. Kalenin yapımındaki taşlar 35km. uzağındaki Timar Köyündeki ocaklardan elde edilmiştir.[19]Kalenin güneydoğu surları da oldukça muntazam ve dışa bombeli olarak işlenmiştir. Kazılarda ahşap hatıllar ve döşeme tahtaları ele geçirilmiştir. Bu ahşap döşeme kalıntıları ve paye izleri yapının ikinci kat döşemesi veya çatısının konstrüksiyonunda ahşabın kullanıldığını düşündürmektedir.

Ayanis kalesinde, Pınarbaşı ve Güney Tepe mevkiinde manyetometre ve kazı çalışmaları 1996 yılında başlamış ve mimari tespit edilmiştir. Güney Tepe'de dar bir sokak ve karşılıklı iki yapı grubu tespit edilmiştir. 1 nolu yapıda birbiri ile ilişkili ve içinde ocak, fırın, havanların yer aldığı 6 oda saptanmıştır. Yapılar bazı yerlerde ana kayanın üzerine kurulmuştur. Kireçtaşı kullanılarak oluşturulan binalarda, büyük ve fazla işlenmemiş taşlar kullanılmış, aradaki boşluklar küçük taşlarla doldurulmuştur. Dikdörtgen planlı yapılarda her zaman köşelerde tam açı ile karşılaşılmadığı belirtilmiştir. Ayrıca mekânların dış duvarlarında payandalar bulunmaktadır. Yapıların tabanları sıkıştırılmış killi, beyaz sıvalıdır. Ancak yapılan çalışmalarda kerpiç kullanımına değinilmemiştir[20].

Güney Tepe'nin güneydoğusunda da bir dizi yapı grubu ortaya çıkarılmıştır. Buradaki yapılar birbirinden bağımsızdır. Taş temelli yapının girişinin bulunmaması nedeniyle, girişlerin taş temelin üzerinde yapıldığı düşünülmektedir. Ayrıca içinde çok yoğun inşa malzemesi bulunması nedeniyle de iki katlı olabileceğini göstermektedir. Bu yapı içinde de tandır, kül çukurları, büyük boyutlu depolama kapları, öğütme taşları bulunmuştur[21].

Ayanis kalesinin kuzeyinde yer alan Pınarbaşı bölgesinde, kuzey-güney doğrultusunda uzanan, taştan yapılmış bir dış duvar ve bu duvarla bağlantılı mekân duvarları ortaya çıkarılmıştır. 50 cm genişliğindeki duvarın üzerinde, doğuya doğru 65 cm çıkıntı yapan bir payanda duvarı gözlenmektedir.[22] Bastam'da, kale eteklerinde tespit edilen sivil yerleşme alanında, konutların duvarlarında da payandalar görülmektedir. Pınarbaşı'nda tespit edilen mimari daha gösterişli bir yapıdır. Yapılarda iç duvarlar 1,5 m, dış duvarlar ise 2 m genişliğindedir.

---

[18] Oktay BELLİ, "Van-Anzaf Urartu Kaleleri Kazısı", *Arkeoloji ve Sanat*, İstanbul 1992, 484.

[19] Atlan ÇİLİNGİROĞLU, Diauehi'de Bir Urartu Kalesi: Umudumtepe (Kaloretepe)" *Anadolu Araştırmaları VIII*, (1980), 1982, 193

[20] Elizabeth STONE/ Paul ZİMANSKY, "Survey and Soundings in the Outer Town of Ayanis 1996-1998", (edt. A. Çilingiroğlu/M. Salvini), *Ayanis I*, Roma, 2001, 358

[21] Altan ÇİLİNGİROĞLU, Van-Ayanis Kalesi 2002 Yılı Kazısı", 25 *Kazı Sonuçları Toplantısı* 2, 2004, 416

[22] Atlan ÇİLİNGİROĞLU / E. ABAY / Z. DERİN "1999-2000 Yılları, Van-Ayanis Urartu Kalesi Kazıları", *23. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2, 2002, 287-292

Burada saptanan buluntular içinde bir bulla yer almaktadır. Pınarbaşı'nda tespit edilen mekânlar daha çok yönetime ait amaçlar için kullanılırken, Güney Tepe'deki yapıların oturma amaçlı kullanıldığı önerilmektedir.

4.1.4. TOPRAK KALE

Toprakkale Urartuların ikinci başkentidir. Zimzim kayalıkları üzerine kurulmuştur. Urartu Kralı II. Rusa tarafından kurulduğu için Rusahinili adı verilmiştir. Toprakkalede Urartu Baştanrısı Haldi'ye ait tapınak, sur kalıntıları, saray ve su sarnıcı bulunmaktadır.

Büyük boyutlu idari merkez olan Toprakkale, 60x400 m bir alanı kaplamaktadır. Tüm Urartu kalelerinde olduğu gibi burada da dik ve sarp yamaçlarda kayalar kesilip oyularak oluşturulan temel yuvalarında yaklaşık 3 metreyi bulan sur duvarları yükselmektedir. Kalenin güney batı ucunda kayalara oyulmuş bir su sarnıcı bulunmaktadır.[23]

4.1.5. ANZAF KALESİ

Anzaf Kaleleri Urartu Krallığı'nın kuruluş dönemine ait kalelerden biridir. Aşağı Anzaf Kalesi'nin bir benzerine daha Van Bölgesi'nde rastlamak hemen hemen olanaksız gibidir. Bu yüzden Aşağı Anzaf Kalesi hem Yukarı Anzaf Kalesi'ne, hem de Urartu başkenti Tuşpa ve Rusahinili'ye (Toprakkale) doğu ve kuzeydoğu yönlerinden gelecek tehlikelere karşı koruyan bir ön karakol niteliğindedir.

Kale, deniz seviyesinden 1900 m. yüksekliğinde fazla engebeli olmayan ve kalkerden oluşan kayalık bir tepe üzerine kurulmuştur. Kayalığın biçimine göre kuzey-güney doğrultusunda uzanan kale, 62x98 m. büyüklüğünde dikdörtgen bir plan göstermektedir. Yaklaşık olarak 6000 m^2'lik bir alan üzerine kurulan kale, "kiklopik teknik" adı verilen bir yöntemle oldukça sağlam ve yüksek ve güçlü duvarlarla çevrelenmektedir. Günümüzde 3.5-4 m. yüksekliğinde olan kale duvarları, iri kalker taşlardan yapılmıştır.

Urartu yapılarının hemen hepsi, ne yazık ki Ortaçağ yerleşimcileri tarafından aşırı bir şekilde tahrip edilmiştir. Kalenin kerpiç duvarları ve Urartu yapıları tahrip edildikten sonra, çok büyük bir Ortaçağ yerleşimine sahne olmuştur. Ortaçağ yerleşimcilerinin yapmış olduğu aşırı tahribat, ortaya çıkan Urartu yapılarının nasıl bir plana sahip olduğunu ve hangi amaçla kullanılmış olduklarını öğrenmemizi engellemiştir.[24]

Kral İspuni tarafından kurulmuş olan Aşağı Anzaf Kalesi 1980 yılındaki karayolları çalışmaları sırasında önemli oranda tahrip olmuştur. Yukarı Anzaf Kalelesi; (M.Ö. 810–786) yıllarında İşpuini'nin oğlu Menua zamanında yapılmıştır. Kurulduğu tarihten yıkılışına kadar geçen 200 yıllık bir süre boyunca kalenin içinde yapılan çeşitli dönemlere ait yapılar, Urartu mimarisinin geçirdiği gelişim evrelerini tüm canlılığı ile yansıtmaktadır

Aşağı kaleden 10 kat daha büyük olan Yukarı Anzaf Kalesi, yaklaşık olarak 60.000 m^2'lik bir alan üzerinde yer almaktadır. Yukarı Anzaf Kalesi, Aşağı Anzaf Kalesi'nden farklı olarak çevresindeki verimli topraklarda yapılan tarımdan elde edilen ürünlerin depolandığı çok önemli bir üretim merkezi olarak kurulmuştur.

Kalenin hemen güneyinde bulunan ve çevresi kalın bir duvar ile çevrelenen Aşağı Kent ise, 141.000 m^2'lik bir alana yayılmaktadır. Bugünkü Dereüstü (Anzaf) Köyü sınırları içinde kalan ve kale ile birlikte planlanarak yapılan Aşağı Kent, erken dönem Urartu yerleşim merkezlerinin en önemli örneklerinden birini oluşturmaktadır.

Urartu Krallığının ulusal tanrısı Haldi'ye adanan tapınak, kalenin 1995 metre ile en yüksek noktası olan güney kesimine yapılmıştır. 13.40 metre büyüklüğündeki kare planlı tapınağın tabanı, ana kayanın düzeltilmesi ile elde edilmiştir. Duvar kalınlığı ise 2,5 metredir.

Şiddetli bir yangınla duvarda bulunan kalker taşlar bile patlamış olan kale kapı boşluğunda bulunan ahşap kapı direği, kapı ile birlikte, yanarak kömürleşmiştir. Ahşap üzerine kabara çivilerle olduğunu anlıyoruz. Ancak söz konusu perçinlenen bronz parçalarından, kapının bir zamanlar bronz levhalarla kaplı olduğu

---

[23] Afif ERZEN, *Çavuştepe, Yukarı Kale ve Toprak Kale 1976 Dönem Kazıları*, 1976/77, 59

[24] Oktay BELLİ, Aşağı ve Yukarı Anzaf Urartu Kaleleri Kazısı, Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü, www.tebe.org/tr. Erişim Tarihi: 28.07.2006

anlaşılmaktadır. Bu bulgular Urartularda yapı bünyesine çeşitli madenlerin de uyumlu bir sokulduğunun kanıtıdır.

4.1.6. KÖRZÜT KALESİ

Muradiye ilçesinin 8 km. güneyinde bulunan kale; büyük bir kaya kütlesi üzerinde kurulmuş, kuzeyden ve batıdan gelip de Urartu Krallığının başkenti Van'a inen önemli stratejik yolların kilit noktasındadır. Kale, doğu batı yönünde yaklaşık 250 metre, kuzey – güney yönünde ise 100 metre bir alana yayılmıştır. Sur bedeni bloklar kademeli bir şekilde geriye doğru birbirlerinin üzerine bindirilmesi suretiyle inşa edilmiştir (Resim: 6).

Bugünkü adıyla Uluşar Köyü yapılaşmasında Körzüt kalesine ait olduğu bilinen yazılı bazalt taş blokların evlerin temelinde veya ihata duvarlarında kullanılmış durumda bulunmuştur. Bu yazıtlarda Kral Menua'nın askeri icraatları anlatılmakta ve kalenin Tanrı Haldi adına yapıldığı yazılmaktadır.

Körzüt Kalesi'nin kuzey ve güneydoğu eteklerinde aşağı kent bulunmaktadır. Bir kısmı geniş teraslar üzerine kurulan kent yaklaşık 8–9 hektarlık bir alanı kaplamaktadır. Evlerin taştan yapılan temelleri 1 m kalınlığındadır. Ancak kerpiç kullanıldığına dair bir bilgi saptanmamıştır. Belirtildiği kadarıyla, belli bir plana sahip olmayan kent dar ve düzensiz sokaklara sahiptir[25]. Bölgedeki birçok köy evi halen moloz taş duvarlı olarak inşa edilmektedir.

4.1.7. YONCATEPE KALESİ

Yoncatepe Kalesi ve Nekropolü bugünkü Van Kenti'nin 9 km. güneydoğusundaki Yukarı Bakraçlı (Yedikilise) Köyünde yer almaktadır. Kale, doğusunu çevreleyen Varak ve Erek Dağları sayesinde daha ılımlı bir iklime sahiptir. Bu dağların hemen batı eteğinde zengin su kaynakları ve otlaklara sahip Erek Yaylası'na giden yolu denetim altında tutmaktadır. Yoncatepe bu stratejik konumunu M.Ö. 1. binyılın başlarına kadar korumuştur.

Yoncatepe Kalesi'nin kuzeydoğu eteğinde nekropol alanıyla neredeyse iç içe olan sivil yerleşim kalıntıları bulunmaktadır. Kale ve yerleşim alanları Urartular'ın yıkılışına kadar kullanılmıştır. Burada değişik mimarilerde evler ortaya çıkarılmıştır.

Kale'nin büyük oranda kerpiçten inşa edildiği, Depo amacıyla kullanıldığı ve muhtemelen iki katlı oldukları anlaşılan bazı odalarda duvarlar boyunca kerpiç sedirlerin yapıldığı görülmüştür. Şiddetli bir yangın geçiren kalenin kerpiç duvarları tuğlalaşmıştır. Oda duvarlarının, koyu bir kahverengi sıvayla sıvandığı ve üzerinin bordo bir boyayla kuşaklar çizildiği belirlenmiştir. Yapı damı kerpiç duvar altlıklarına oturan ahşap direklerle taşıtılmış, zeminler sıkıştırılmış toprak olup üzerine nem almasını önlemek amacıyla pomza türü çakıl taşları serilmiştir. Ancak avlu gibi özellik arzeden mahallerin tabanları ince sal taşlarıyla büyük bir özenle kaplanmış, buraların duvar diplerine de kerpiç sedirler yapılmıştır.[26]

4..5.8. KARAGÜNDÜZ HÖYÜĞÜ

Karagündüz Höyğü Van il merkezinin 35 km. kuzeydoğusunda Karagündüz köyündedir. Yakın geçmişe değin gölde kilometrelerce uzakta, tatlı su kaynaklarına sahip 80 km. kare genişliğindeki bereketli bir ovanın içinde yer alıyordu. Varlığı 1956 yılında İngiliz bilim adamı C. A. Burney'in araştırmalarıyla saptanan höyük 75x50x5 m. boyutlarındadır.

Ortaçağ yapı katmanından başlayarak Erken Transkafkasya Dönemi yapı katına kadar uzanan 7 tabakalanma ortaya çıkarılmıştır.[27]

Bu bilgiler, Karagündüz Erken Demir Çağı Nekropolü Urartu Krallığı öncesi dönemde, Erçek Gölü ile Van Gölü'nün kıyıları arasında bir kültür birliğinin varlığını görülmektedir. Urartu Devleti'nin kuruluşundan önce yaklaşık M Ö. 1000 yıllarına uzanan bu göçebe aşirete ait bulgular Van bölgesindeki Erken Demir Çağ kültürünün Urartularınkiyle yakın bir ilişki içinde bulunduğunu ortaya koymuştur.

Höyük kazıları sırasında Van Kalesi Höyüğü'nde olduğu gibi, klasik Urartu Krallığı döneminin burada da esaslı bir şekilde temsil edildiğini ortaya koymuştur. Urartular zamanında höyüğün kuzey kesiminde dikkat çekici bir yapı kompleksinin inşa olduğu saptanmıştır. Bu yapı kompleksi, 1.40 ila 1.00 m. kadar kalınlıkta taştan temel duvarına sahip olup, kısmen ya da tamamen taş kaplamalı açık avlu ile kapalı bölmelere sahiptir. Yapı en

---

[25] Taner TARHAN - Veli SEVİN, "Van Bölgesinde Urartu Araştırmaları (II):Konut Mimarlığı", *Anadolu Araştırmala*rı, IV-V,1976-1977, 349

[26] Oktay BELLİ, "2003 Yılı Van - Yoncatepe Kalesi ve Nekropolü Kazıları", *Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü, Haberler,* (Edit. M. Doğan- Alpaslan), Kültür ve Turizm Bakanlığı, Konya, 2004, 190-194.

[27] Veli SEVİN/Ersin KAVAKLI/Aynur ÖZFIRAT, Karagündüz Höyüğü 1998 Yılı Kazıları, 21. Kazı Sonuçları Toplantısı, C.1, Ankara, 2000, 409

az 400 metrekarelik bir alana yayılmış olan yapının Urartular'ın klasik kapalı avlulu büyük konutlarıyla ilişkili olduğu söylenebilir.

Karagöndüz Höyüğü Urartular'ın büyük kaleler dışında, höyükler üzerine kurdukları yerleşmelerin tanınması açısından önem taşır. Bununla birlikte henüz işlevi konusunda açık bir bilgi edinebilmiş değildir.

Urartu Dönemi tabakasının altında Erken Demir Çağı'na ait başka bir yapı katı bulunmaktadır. Henüz düzenli mimari bir kalıntıyla temsil olunmayan bu tabaka şimdilik tahıl çukurlarıyla temsil olunur. Ancak Erken Demir Çağı'nın höyükte bir yapı katıyla temsil olunması son derece önemlidir. Bu, Van Gölü Havzası'nda MÖ. II. Binyıl başlarından beri sürüp giden pastoral yapının Urartu Krallığı öncesi döneminde son bulmaya başladığına, giderek yerleşik düzene geçildiğine ilişkin ilk kanıtı oluşturur.

Höyüğün en geç evresinde taş temelsiz, tümüyle kerpiç duvarlı yapılardan oluşan bir mimari ortaya çıkarılmıştır. Tüm açmalara yayılan bu mimari düzenli bir plan gösterir. Odaların içinde duvara bitişik olarak yan yana iki ocak, ayrıca bir odanın ortasında da bir tandır bulunmuştur. Sokağa ya da birbirine geçit vermeyen bu mekanlara giriş tavandan yapılmış olabilir.[28] Bu mimariyi doğu-batı doğrultusunda uzanan 5 metre kadar genişliğinde bir sokak ve bu sokağın iki kenarına dizilmiş genellikle dikdörtgen ve kare planlı mekanlar oluşturmaktadır. Mekan boyutları 3.50 x 1.40m., 2.80 x 1.60 m. ve 2.40 x 1.50 m. duvar kalınlıkları ise 0.40 – 0.45 m. kadardır.(Çizim. 1.3)

4.1.9. URARTULARDA KONUT MİMARİSİ

Van bölgesinde Paleolitik dönemler ve sonrasındaki yapılaşmaya ait kayda değer bir araştırma yapılamamakla birlikte bireysel yapılmak zorunda kalınan konut mimarisi örneklerinden daha sonraki eski uygarlıklar dönemine ait yeterli iz ve kalıntılara da rastlanmamıştır. Kale, saray ve tapınak gibi resmi nitelikli yapılar dışındaki yerel yapıların önem ve maliyet olarak basit tekniklerde yapılmış olması, köy yapılarının zaman içinde iklim koşullarına direnememesi sonucunu doğurmuştur. Ayrıca doğal afetler veya savaş dönemlerindeki yakılıp yıkılmalarla, daha sonraki dönemlerde de bu tür yapıların öneminin kavranmaması, dolayısı ile de koruma kültürünün gelişmemiş olması gibi nedenler yerel yapılaşma örneklerinin yok olmasında önemli rol oynamıştır. Konut mimarisi ile ilgili yeterli bilgi ve belgenin olmayışının bir başka önemli nedeni de arkeolojik araştırmalarda saray, kale gibi görkemli yapıların yanında bu yapılara öncelik verilememiş olmasıdır.[29]

Bölgede M.Ö. 2. binde bir kısım göçebe topluluklarının yaşadığı bilinmektedir. Bu dönem öncesinde de yerleşim olduğu kuvvetle muhtemel olsa da bölgede herhangi bir yerleşime ait kalıntı veya belgeye rastlanmamıştır. M.Ö. 13. yüzyılda Van Gölü çevresinde Batı İran'a kadar uzanan bölgede çeşitli kavimler ve feodal beylikler bulunmaktaydı. Ancak bölgede Urartu öncesi bu uygarlıklara ait yapılaşma izleri de günümüze kadar gelememiştir. Urartu ve sonrası dönemlere ait yaygın bir coğrafyada kale, saray, tapınak gibi sağlam yapılmış ve önemli mimari eserler bulunmasına karşın, kırsal mimari eserleri sayılabilecek konut türü yapı örnekleri yok denecek kadar azdır.

İnsan yaşamında çok önemli bir yeri olan konutların, yapısal karakterleri yanında, ait olduğu toplumun hayat tarzını, sosyal ve ekonomik durumunu yansıtması bakımından önemleri çok büyüktür.

Eldeki Arkeolojik verilerden; Urartuların konut yapıları genelde taş temel üzeri kerpiçten inşa edildiği, gerektiğinde ahşap direklerle desteklenen düz dam olduğu bilinmektedir. Bu tarz yapı sitili uzun yıllar devam ettirilmiş olup, şehrin 19. yüzyılın son çeyreğine kadar kerpiç yapılı 12 mahalleden oluştuğu anlaşılmaktadır.[30]

Kuzeyde Karmir-Blur, doğuda ise Batsam'a değin geniş bir alana yayılmış olan bir ön-avlu ve arkasındaki iki odadan meydana gelen dikdörtgen planlı konut tipi, pek çok örnekle temsil edilmektedir. Bunlara

---

[28] Veli SEVİN/ Aynur ÖZFIRAT, Van Karagündüz Kazıları Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi, (Edit. O. BELLİ), (1932-1999), Ankara, 2000, 168

[29] Bu görüşü "Van Bölgesinde Urartu Araştırmaları" adlı eserindeki "Bugüne değin Urartu uygarlığı ile ilgili pek çok araştırma yapılmış olmakla birlikte, kent dokusunun en küçük birimi olan konut mimarisi konusuna yeterince eğilinmemiştir." paragrafıyla doğrulamaktadır. M. Taner TARHAN – Veli SEVİN, Van Bölgesinde Urartu Araştırmaları, *Konut Mimarlığı,* Anadolu Araştırmaları IV-V, 1976/77, 177

[30] Evliya ÇELEBİ, Seyehatname, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 2000, ss. 554-555. (17. yüzyılın ortalarında bölgeyi gezen Evliya Çelebi, Şehirde iki katlı düz damlı kagir (kerpiç ve yonu taş, kireç ve cibis harcı) malzemeden inşa edilen toplam 8.800 ev bulunduğunu, kalede ise 300 kadar yeniçeri, topçu ve cebecilere ait evler olduğunu belirtmiştir.)

ön avlulu iki odalı evler adını veririz. Bu plan şemasının Urartu halkı ve özellikle krallığı tarafından benimsenmiş ve sık sık konut planlamasında uygulanmış olduğunu görürüz.[31]

Urartularda Kral aileleri ve üst düzey yöneticileri, 140 – 150 odalı saraylarda yaşarken, halk aşağı yukarı dikdörtgen şekilli çok küçük evlerde oturmuştur. Bu evlerin genel olarak bir avlu üzerinde iki – üç odaları vardır. Kamir – Blur'da bu tarz planlı birbirine bitişik evler ortaya çıkarılmıştır. Arkeologlar tarafından ev ve şehir planlarının önceden devlet tarafından belirlendiği ve oda sayılarının oturanların statülerine göre değiştiği belirlenmiştir.[32]

Van bölgesinde kalıntıları saptanan tipik Urartu evlerinden önemli olan bazıları;

4.1.9.1. GİYİMLİ EVİ (Eski Hırkanis):

Giyimli Van ilinin 68 km. güney-doğusunda, Gürpınar ilçesinin Güzelsu (eski Hoşap) bucağına bağlı bir köydür. 1971 yılında çok sayıda kabartmalı tunç levhaların bulunması sonucu Arkeoloji literatürüne girmiş bulunan Giyimli köyünün yaklaşık olarak 4 km. güneydoğusunda, münferit olarak bir eve ait temel kalıntıları yer almaktadır. Düz bir alan üzerine kurulmuş bulunan bu evin yakınında ya da bu yapıya bitişik herhangi bir taş temel izine rastlanmamıştır. Evin planı düzgün bir dörtgen değildir.[33]

Dış ve iç yüzeyleri irice kaba taşlarla örülmüş, orta kısımları ise daha ufak moloz taşlarla doldurulmuş bulunan duvarların kalınlıkları 1.00 metredir. Oturma odalarını birbirinden ayırtan, doğu-batı yönündeki ara bölme duvarların genişliği 0,80 m.dir. Yapının köşelerinde daha iri bloklar kullanılmıştır.

Düzenli olmamakla birlikte, genel olarak 20.00 x 12.50 x 10.70 m boyutlarında, dikdörtgen bir plan veren yapının doğu ve batı duvarları kavisli olarak inşa edilmiştir. Bu büyük hacim, enine bir duvarla önce ikiye ayrılmış, sonra kuzeydoğuda kalan kısım yapının ana ekseni doğrultusunda ikinci bir duvarla iki mekana bölmüştür; böylece kuzeydoğu bölümünde, kuzeydeki 9.50x5.00 m, güneydeki ise 9.00x4.00 m boyutlarında iki dikdörtgen hacım elde edilmiştir. Yapının tüm batı bölümü, ortalama 7.20 x 9.30 m genişliğinde tek bir mekan kaplamaktadır. Burası evin açık avlu kısmını meydana getirmektedir.[34]

4.1.9.2. GÖVELEK EVİ (Eski Ermanis):

Van ilinin 26 km kuzeydoğusunda, Merkez ilçeye bağlı bir köydür. Köyün yaklaşık 1 km doğusunda, yüksek bir kayalık üzerinde, genişçe bir alana yayılmış bir kent kalıntısı mevcuttur. Güney ve doğusu sarp kayalıklarla çevrili bulunan tepe üzerindeki yapılar, toprak üstü kalıntıları yönünden gayet açık planlar vermektedirler.

İncelenen ön-avlulu ev, bu yerleşim alanının kuzeydoğu kesiminde, düz bir sahada yer almaktadır. Çevresindeki mimari kalıntıların çokluğuna karşın, söz konusu yapı, öteki mimari komplekslerle organik bir bağ göstermeyen, tek başına bir konut birimini meydana getirmektedir.

Duvar tekniği Giyimli evinin aynı olmakla birlikte, dış ve iç yüzlerdeki blokların daha iri olması ve daha düzgün bir işçilik göstermesiyle dikkat çeker. Çevre duvarları 1.50 m. bölme duvarları ise 0.90 – 0.80 m. kalınlığındadır. 17.50 x 10.50 m. boyutlarındaki yapı düzenli bir dikdörtgen plan göstermektedir. Ön avlu ve arkasındaki iki oda olarak, önceki örneklerinden hiçbir farklılık göstermez. Avlunun kuzeyindeki mekanlardan batıdaki 8.30 x 3.50 m. doğudaki ise 8.30 x 3.00 m. dir. 5.30 x 7.50 m. ebatlarındaki ön avlu güneye bakmaktadır.[35] (Çizim:1)

4.1.9. 3. AĞAÇLIK EVİ (Eski Avzini)

Ağaçlık, Van ilinin 54 km. güneyinde, Çatak ilçesine bağlı bir köydür. Harabelerin bulunduğu alan Van – Çatak yolunu kuzeyden sınırlayan tepeler üzerinde ve bu tepenin doğu eteklerinde yer almaktadır. Tepenin

---

[31] M. Taner TARHAN – Veli SEVİN, Van Bölgesinde Urartu Araştırmaları, " Konut Mimarlığı", *Anadolu Araştırmaları, IV-V*, 1976/77, 256

[32] Baki ÖĞÜN, Urartu'lular,Türk Ansiklopedisi, C.XXXIII, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 57

[33] Baki ÖĞÜN, Urartu'lular,Türk Ansiklopedisi, C.XXXIII, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 57

[34] Taner TARHAN – Veli SEVİN, Van Bölgesinde Urartu Araştırmaları, "Konut Mimarlığı" *Anadolu Araştırmaları, IV-V*, 1976/ 1977,105

[35] Taner TARHAN – Veli SEVİN,Van Bölgesinde Urartu Araştırmaları, "Konut Mimarlığı" *Anadolu Araştırmaları*, IV. V, 1976/ 1977, 342.

eteğinde genişçe sivil yerleşmeye ait taş duvar izlerini görmekle birlikte, fazla tahrip edildikleri için açık bir plan vermemektedir. Tepe üzerindeki yapılar ise bunun aksine çok sağlam olarak günümüze değin kalmışlardır.

İncelenen büyük ev, tepenin en yüksek kesiminde tek başına durmaktadır. Dış ve iç yüzeyleri iri bloklarla örülmüş, orta kısımları daha küçük molozlarla doldurulmuştur.

Duvar kalınlıkları 2.00 m. dir. Ancak odaları birbirinden ayıran duvarlar 1.10 m. ve 0.90 m.dir. Yapı 25.00 x 15.60 m boyutlarındadır. Ancak kuzey duvarı dik olmayıp, hafif kavisli bir şekil gösterir ki bu özelliğe Eski Norgüh ve kısmen Giyimli evinde rastlanır. Duvar tekniği kural olarak ötekilerin aynı olmakla birlikte, özellikle güney çevre duvarlarının dış yüzeyinde büyük ve kısmen düzenli taş blokların kullanılmış olması bakımından diğerlerinden farklılık gösterir. Ayrıca yine güney duvarın doğu ve batı köşelerinde, 2.90 m. genişliğinde ve 0.90 m.'lik çıkıntılara sahip iki rizalit yer almaktadır. Bu özellik yalnızca Ağaçlık evine özgüdür.

5.40 x 4.50 m ve 5.30 x 4.50 m boyutlarındaki iki mekan ile 15.40 x 11.60 m boyutundaki açık avludan meydana gelen yapının girişi doğu duvarın güney köşesi üzerindedir. Dış yüzeyde 2.80 m genişliğe sahip olan kapı geçidi içeri giderek daralan bir şekil gösterir. İç taraf genişliği 2.20 m. ye düşer. Avlu güneye bakmaktadır.

Ağaçlık evi, Urartu mimarisinde genellikle kale duvarlarının köşelerinde görülen bu çıkıntılı kule yapısına benzerlik göstermesiyle önemlidir. Bu tür evlerin Doğu Anadolu mimarisinde hala görüldüğünü Ksenophon yazmaktadır. Özellikle dış duvarlarının da kalın olmasıyla bu evin iki katlı ve önemli bir kişiye aitolduğunu tahmin etmek mümkündür.[36]

Çavuştepe'de ortaya çıkarılan bir köy evi kalıntısı; yaklaşık 6 metre kenarlı kare formlu bir büyük oda ile buna bitişik yuvarlak kenarlı daha küçük ikinci bir mahalden oluşmaktadır.(Çizim: 1.1)

Sivil mimaride gördüğümüz ön avlulu-iki odalı yapıların benzerlerine Anadolu'da Alacahöyük'te, Kültepe-Kaniş Ia ve Ib tabakalarında, Boğazköy Aşağı kentte rastlanmaktadır. Bu mimari plan Anadolulu bir karakter taşımakta ve kökeninin Orta Anadolu'da ve M.Ö. 3. binyıl yerleşmelerinde aranmalıdır. Urartu dönemine ait sivil mimari konusunda detaylı bilgilere sahip değiliz. Ancak Yukarı Anzaf ve Karmir Blur örneklerinde olduğu gibi, aşağı kentlerin etrafında da bir sur sisteminin olabileceği gözlenmektedir. Şimdiye değin sivil mimaride kerpiç ve ahşabın kullanıma dair bir kanıt elde edilememiştir. Ayanis'te gözlendiği gibi, Giyimli ve Gövelek evlerinde de herhangi bir giriş aralığının olmaması, girişlerin taş temel üzerinde yapılmış olabileceğini kanıtlamaktadır.

Bu örneklerden başka, Gürpınar ovası içinde yer alan Eski Norgüh ve Erciş yakınlarındaki Zernakitepe'de de aynı tip plan veren konutlarla karşılaşılmaktadır. Devlet tarafından planlandığı düşünülen bu yerleşim üçyüz yıl sonra Batı Anadolu'da Milet'te uygulanan birbirine dik yollardan oluşan "Hipodamus" planının ilk örneğidir. Evlerin tamamlanmadığı muhtemelen hiç oturulmamış olduğu anlaşılmaktadır. Bu evlerin duvarları çamur harç kullanılarak taşlarla örülmüştür. Avlu taş döşemeli, üstü sundurma ile örtülü ve bir kısmı hayvanlar için ayrılmıştır. Bunlardan ayrı olarak gerek Batsam ve gerekse Karmir-Blur da kale eteklerindeki sivil yerleşme alanlarında bu tip konutların inşa edilmiş bulunduğu ortaya çıkmıştır. Geniş bir coğrafi alana yayılmış durumdaki bu konut tipinin Urartular tarafından çok benimsenmiş ve sık sık uygulanmış olduğu anlaşılmaktadır. Hatta öyle ki düzenli bir kent planı gösteren Karmir-Blur ve özellikle Zernakitepe'de hemen tüm konutlar bu plana sadık kalınarak meydana getirilmiştir.[37]

Karmir-Blur'da kazılmış olan bu tür konutlarda, üzeri açık olan 5.00 x 10.00 m boyutlarındaki avluda, taş kaidelere basan ahşap direkli ve zemini taş döşeli bir sundurma, ocak ve çöp çukuruna rastlanmıştır. Sundurmanın hayvan barınağı görevini yaptığı kesindir. Karmir-Blur'da bu sundurmanın yanında yalak ve hayvanları bağlamaya yarayan büyük taşlar da bulunmuştur. Ayrıca bu gün bile, Doğu Anadolu köy evlerinde, içinde hayvanların barındığı mekanların tabanı, hayvanların zemini bozmamaları için taş levhalarla kaplanmıştır.

[36] Baki ÖĞÜN, Urartu'lular, Türk Ansiklopedisi, C.XXXIII, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 57

[37] M. Taner TARHAN – Veli SEVİN, Taner TARHAN – Veli SEVİN, "Van Bölgesinde Urartu Araştırmaları II Konut Mimarlığı",*Anadolu Araştırmaları,* IV/V, 1976/1977b, 274-357

4.2. ORTA ÇAĞ'DA VAN YÖRESİ YAPILAŞMASI

Ortaçağ sanatı, Hıristiyanlığın yayıldığı ülkelerde doğmuş ve onun hizmetinde gelişmiş olan dinsel nitelikli bir sanattır.

Orta Çağ'ın Anadolu Türk mimarîsinin Osmanlı öncesi dönemi, İzmir'de oval planlı, tek odalı bir konut örneğiyle başlar. MÖ 5. yüzyıla ait bir megarona zaman içinde eklenen odalarla meydana gelen avlulu evler, Batı Anadolu'daki Orta Çağ Klasik Dönem örneklerini oluşturur.[38]

11. yüzyıldan başlayarak Anadolu'ya yerleşikler ve göçerler olarak iki gurup insanın yerleştiği bilinmektedir. "kara çadır", "toprak ev" ve alaçık gibi göçer strüktürleri Orta Asya Anadolu bağlantısı konusunda bilgi vermesi açısından önemlidir.[39] Avrupa Orta Çağı ile aynı yüzyıllarda ortaya konmuş olan Selçuklu ve Emirlik dönemleri mimarisi, kullandığı zengin biçimler ve bu biçimlerle gerçekleştirilen özgün çözümler ile dikkat çeker. Selçuklular ve çok kısıtlı olmakla birlikte emirlik dönemlerinde tuğla duvar olgusuna rastlanır. Bu kullanım yaygınlığı İran geleneğinin etkisi olarak yorumlanabilir.

Ortaçağ'da Van Gölü çevresinde yaşayan halk savaş ve istilalardan usanmış, kurtuluşu inançlarda arayarak en ücra yerleşim birimlerine kadar kiliseler yapmışlardır. Güçlü ve hükümran bir devlet olmaktan çok böyle bir devletin himayesinde olmayı tercih etmişlerdir. Bizans ve Abbasilerden sonra bölgenin en güçlü devleti Selçuklular olmuştur. Hıristiyan ve Müslüman halkların birlikte yaşayan halklar bilim ve eserlerini de birlikte üretmişlerdir. Öyle ki kilise ve kümbetlerin yapı sitili ve süslemeleri benzerlik hatta ortaklık gösterir. Hıristiyan ve Selçuklu kimliği altındaki bu yapıların günümüze ulaşabilenlerin çoğu Osmanlı döneminde yapılmış veya yenilenmiştir.[40]

Selçuklu dönemi yapılarda içinde tuğla-kiremit kırığı bulunan horasan benzeri bir harç kullanılmıştır. Horasan harcı beylikler döneminden başlayarak Osmanlı mimarisindeki standart halini almıştır. Yapılarda farklı örtü sistemleri, yapım teknikleri, malzemeler ve süsleme öğeleri kullanılmıştır. Selçuklu mimarisi genelde eyvanlı ve açık avluludur.[41]

4. 3. OSMANLI DÖNEMİ'NDE VAN YÖRESİ YAPILAŞMASI

Anadolu'da yaratılan "Türk Evi" olgusu özellikle Osmanlı devletinin siyasi genişlemesine paralel olarak farklı coğrafyalara (Bulgaristan, Yunanistan, Arnavutluk, Makedonya, Bosna, Kırım) benimsetilerek yayınlaştırılmıştır.[42] Türk evinin etkileri Irak (Bağdat), Mısır (Kahire) ve Sudan'a (Suakin) kadar yayılmıştır. Kısmen de olsa bu bölgeleri etkilemiştir. 15.-16.yüzyıllarda başlayan bu yayılma 17. ve 18. yüzyıllarda zirveye ulaşmış, imparatorluğun çökmeye yüz tuttuğu 19. yüzyılda bile devam etmiştir.[43] 19. Yüzyıldaki Endüstri Devrimi bu mimarinin ve geleneksel bir yaşam biçimine farklı boyutlar getirmiştir. Bu olgunun Anadolu'da tekdüze bir yapı olarak karşımıza çıkmadığı, farklı bölgelerdeki yapılaşmalarda yerel, ayırt edici farklı özellikler oluşturduğu görülmektedir. Ancak, Osmanlı konut planlamasında ailenin toplum yapısı ve dini etkiler tüm bölgelerdeki yapıtlara yaygın olarak yansıtılmıştır.

Osmanlı yapı kültürünün Van yöresine yansımaları, plan ve malzeme kullanımı özelliklerinden çok siyasal yapı özelliklerinin etkileri şeklinde olmuştur.

Osmanlı idaresinin hoşgörü anlayışı ve yönetim şekli bölgeye değişik bir yaşama biçimi getirmiştir. Kiliselerin çoğu bu dönemde yenilenmiş ve genişletilmiştir. Jamatunlar, çok kubbeli Osmanlı camileri planında tasarlanarak, giriş kapıları mukarnaslı taçkapı şeklinde işlenmiş, hatta Çarpanak Kilisesi'nin taçkapı kavsarasına kufi hatla Arapça "Allah" yazılmasından kaçınılmamıştır. Yörede yaşayan Ermeni halk Osmanlı için "En bağlı yerel halk" ünvanıyla anılmıştır. Bölgede, Müslüman ve Hıristiyan birlikteliği 19. yüzyıl sonuna kadar, sanat ve

---

[38] Halûk ABBSAOĞLU, "Anadolu'da Antik Çağ'da Konut", *Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme*, Habıtat II, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 1996, 398

[39] Uğur TANYELİ, *Anadolu'da Bizans, Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Dönemlerinde Yerleşme ve Barınma, Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme*, Habitat II, İstanbul, 1989, 415

[40] Abdüsselam ULUÇAM, Ortaçağ ve Sonrasında Van Gölü Çevresi Mimarlığı I Van, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000, 1,2.

[41] Ali Uzay PEKER, *Anadolu Selçukluları'nın Anıtsal Mimarisi Üzerine Kozmoloji Temelli bir Anlam Araştırması*, İ.T.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1996, 1-6

[42] Sedad Hakkı ELDEM, *Türk Evi Osmanlı Dönemi*, İstanbul 1984, 36

[43] Asım MUTLU, "Türk Evleri", *Sanat Dünyamız*, İstanbul, 1975, 12

mimari dahil hemen her konuda sorunsuz olarak sürdürülmüştür.

1899 Van Vilayeti Salname'sinde Van merkez kazada 32 cami ve mescidin yanı sıra, 15 manastır ve kilise tespit edilmiştir. Dini yapılar dışındaki ortak kullanılan sosyal yapılar ve meskenlerde kayda değer plan, malzeme ve uygulama farklılıkları görülmez.

Van Gölü çevresinde görülen Ortaçağ ve sonrasına ait mimari anıtlar, farklı din ve milliyetlere sahip insanların ortaklaşa yaptıkları eserleri olup, günümüze ulaşabilenlerin çoğu Osmanlı döneminde yapılmış veya yenilenmiştir. Ancak, kültürler arası bu etkileşim ve paylaşım sırasında siyasi üstünlük Selçulklu ve Osmanlı'da olduğundan yönlendirmeler daha çok bu doğrultuda olmuştur.

Bölge'nin sivil yapılanmasında İslam dininden kaynaklanan bu etkiler kendini gösterir. Hakkari Beyliği, Mahmudiler ve Şerefhanlar gibi mahalli idarelerin ortaya koyduğu mimari Müslüman üst kimliği ile Selçuklu ve Osmanlı üslubunda gelişmiştir.

Van yöresi mimarisinde müstahkem kalelerle dini yapılar ilk dikkati çeken örneklerdir. Yönetimin desteğindeki bu yapıların dışında kalan halkın yaşadığı dış kaleler, sosyal amaçlı yapılar ve konutlar aynı ilgiyi görmemiştir.

Selçuklular döneminde Ahlat, Karakoyunlular döneminde Erciş önemli merkez niteliğinde iken Osmanlı döneminde Van, Bitlis ve Muş gelişmiş mimari dokularıyla Doğu Anadolu'nun büyük kentleri arasına girmişlerdir. Osmanlı döneminde halkın yaşadığı konut mimarisi genellikle bir avlu içinde yer alan tek ya da iki katlı evlerden oluşmaktadır. Bunlar duvarları taş ve kerpiçle örülmüş, üzeri düz toprak dam örtülü basit yapılardır.

Osmanlı Dönemi Van yöresi mimarisindeki temel malzeme taştır. Kırsal kesim yapılarında en yakın ocaktan ve fazla işlem görmeden kullanılmıştır. Buna karşın, resmi ve simgesel yapılarda zamanla bazalt kadar sert ve mukavemetli olmayan Ahlat taşı olarak yaygınlaşmıştır. Van Gölü çevresi mimarisinde tuğla malzeme kullanımı yok denecek kadar azdır. Osmanlı döneminde tuğla ancak belirli birkaç yapının üst örtü sisteminde kullanılmıştır. Yapılardaki ahşap kullanımı da günümüz geleneksel mimarisinde de sürdürüldüğü gibi tüm yapıların örtülerinde kullanılmıştır. Düz toprak dam şeklinde tasarlanan yapıların tavan döşemelerinin yanında kat arası döşemelerde de aynı tarzda uygulanmıştır.

Doğu Anadolu'nun kayalık coğrafi yapısı taş ustaları ve mimarlarını da beraberinde taşımıştır. Bitlis, Ahlat, Canik ve Van Ortaçağ sonrasında taş ustalarıyla meşhur olmuş yerleşimlerdir. Mimarların yetişmesinde usta çırak ilişkisinin yanında eğitim verildiği de muhtemeldir. Osmanlı Dönemi Van Bölgesi'nde Ahlatlı mimarların ünü Anadolu'ya yayılmıştır. Ancak Osmanlı Döneminde Ahlat'ın önemini yitirmesi ismi bilinen üzerine mimarların sayısı da hızla azalmıştır. Bunda Osmanlı'da eserlere isim yazmama geleneğinin de rolü büyüktür. Kırsal mimari ürünlerinden bir çoğu sahiplerinin kendi iş güçleri ve imkanlarıyla yapıla gelmiştir.[44]

Osmanlı konutlarında "Hayat Evi" diye adlandırdığımız büyük gelenek, mimarlık tarihçilerince Türkiye ve Balkanlar dışında hemen hiç bilinmeyen bir üsluptur. Ancak 19. yüzyıl geleneksel Türk kentlerinin kendilerine özgü şehir görünümünü oluşturan, daha sonra, dönüşüme uğramış biçimiyle bilinir. Bu ev biçiminin kendine özgü özellikleri kısaca şöyle özetlenebilir; katların kesin işlevsel ayrımlarla birbirinden ayrıldığı, zemin katında iş görülen, üst katında oturulan iki katlı bir ev. İslam mimarlığında sıkça görülen, merkezi bir eyvanla ayrılmış iki oda biçimi. Alt katlarla üst katlar arasında belirgin bir ikilik vardır. Zemin kat düzeyindeki ev, sırtını sokağa çevirmiş ve hemen hiç penceresi yoktur. Üst katlar ise, zemin kat duvarlarından taşacak şekilde kafesli de olsa sokağa bakacak şekilde pencerelerle düzenlenmiştir. Evin ön yüzeyi iki katlı bir galeriyle avluya ya da bahçeye açılırdı. Hayat merkezi avlu işlevini görür. Odasının kapısını açan ev sakini doğal unsurlarla yüz yüze gelir. Bu özellikten dolayı çadırla Türk evi arasındaki davranışsal ilişki sık sık çağrıştırılmıştır. Osmanlı konut yapılaşmasındaki bu temel ilke, Van yöresi geleneksel köy mimarisinde de sıklıkla uygulanmıştır.

[44] Abdüsselam ULUÇAM, *Ortaçağ ve Sonrasında Van Gölü Çevresi Mimarlığı I Van*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000, 2,3.

5. GELENEKSEL YAPI MALZEMELERİ VE UYGULAMA TEKNİKLERİ

5.1. TOPRAK:

İlkel dönemlerin başından beri kullanıla gelen doğal yapı malzemelerinin en önemlilerinden biridir. Tarihin en büyük yapı geleneklerinin temelinde çamur vardır. Her türlü koşul altında kolay bulunan ve işlenebilen bir malzemedir. Bu malzeme, kerpiçten sonra zamanla geliştirilerek, tuğla ve seramik çeşitleri gibi değişiklikler göstermesiyle de asırlardır en önemli yapı elemanlarından biri olma özelliğini devam ettirmektedir.

Höyük kazılarından elde edilen bulgulara göre; Anadolu'da toprağın yapılarda ilk kullanımı, birbirine bağlanarak oluşturulan ahşap kulübelerin etrafına örülen dalların çamurla sıvanması şeklinde olmuştur. Çayönü'ndeki kazılarda; toprak kullanımının daha sonraki aşaması olan, bir taş platform üzerindeki subasmanın üzerine kerpiç çamuru dökülerek yapılan ilk kerpiç evlere rastlanmıştır. Tekniğin esası balçığın taş temelin üstünden başlayarak bir kalıp içine dökülüp sıkıştırılması biçiminde tanımlanabilir. Balçık katmanı biraz sertleştikçe kalıp yukarıya çekilerek duvar yükseltilmekteydi. Daha sonraları küçük kalıplarla yapı dışında imal edilip kurutulduktan sonra kullanılan ve günümüzde de benzerleri halen kullanılmakta olan saman karışımlı kerpiç yapımına geçilmiştir. Çatalhöyük yapılarında kerpicin ahşap hatıllar ve direklerle desteklendiği görülmüştür.[1]

Mezopotamya'da yapılarda kullanılmak üzere taş ve ahşap malzemenin yeterli derecede bulunmayışı, taşın Toroslar'dan getirilmesinin de kolay olmayışı nedeniyle yapılarda genellikle çiğ kerpiç kullanılmıştır. Taş ve pişmiş tuğla ancak çok özel durumlarda kullanılabilmiştir. Kil harcı, başlangıçta Çayönü'nde olduğu gibi, kalıplar içinde sıkıştırılarak duvar kitleleri oluşturmak suretiyle kullanılmıştır. Bölgede ahşabın yeterli derecede bulunmayışı ve uygulama zorluğundan dolayı bu yöntem terk edilerek, daha sonraları çiğ tuğla yapımına geçilmiştir. Kazılarda çıkarılan sıkıştırılmış toprakla çiğ tuğla yapımı duvarları birbirinden ayrıt etmek zordur. Kili karo gibi kalıplayarak oluşturulan tuğlanın boyutları 30–40 cm yüksekliği de 5,5–11 cm arasında değişir. Mısır'da yapılanlara çok benzeyen bu kil tuğlalar kimi zaman güneşte kurutulur yine Mısır'da olduğu gibi kil harcından yataklar üzerinde işlenirdi. Ancak bu Mezopotamya da çok kullanılan bir yol değildir. Mezopotamya mimarlığında daha çok kil tuğlalar tamamen kurumadan hamur halindeyken işlenir bir sıra örüldükten sonra kurumaya bırakılırdı. Çoğu zaman araya bağlayıcı harç konmadan kerpiçlerin kaynaması kendi nemiyle sağlanırdı. Kimi zaman büyük kitlelerin kuruması için duvarlarda drenajlar yapılmıştır. Duvarlar, gerektiğinde yer yer 22 cm. yüksekliğinde ve 12 cm. genişliğindeki ahşap hatıllarla desteklenmiştir.

Mezopotamya'da pişmiş tuğla ve harç, ancak nemin bozduğu yerlerde kullanılmıştır. Yağmur etkisiyle karşı karşıya kalan avluların taban döşemelerini ile yeraltı galerileri çevreleri pişmiş tuğla karolarla kaplanmıştır. Boyutları zaman zaman mahallerin boyutlarına göre değişkenlik göstermekle beraber pişmiş tuğla ebatları; genelde 31,5 ila 63 cm. arasındadır. Her tuğla bloğunun üzerinde yaptıran kralın mührü bulunurdu. Nabukadnezar mührünü taşıyan sayısız tuğla bloğuna rastlanmıştır. Pişmiş tuğlanın kullanımıyla birlikte harçla da karşılaşmaktayız. Pişmiş tuğla ancak harçla kullanılabilmektedir. Nemrut ve Kars Kalelerinde kireç harcının da kullanıldığı belirlenmiştir.[2]

Kerpiç veya tuğla yapının birçok kısımlarında kullanılmıştır. Mezopotamya'da yapılara temel kazmak yerine yapı zemine oturtulmuş, ancak yapıyla zemin arasındaki taşıyıcılığı sağlamak ve yükleri daha geniş alana dağıtabilmek için, bu günkü Radye Generial temel karşılığı bir taban kütlesi oluşturarak yapay bir tepe yapmışlardır. Yapının büyüklüğü ve özelliğine bağlı olarak bu tepenin yüksekliğinin 15 m'ye kadar çıktığı görülmüştür. Bu yapay tepeler sıradan bir toprak dolgusu değil, hamur halinde işlenmiş çiğ topraklardan yapılan gerçek bir kagir işçiliği göstermektedirler. Kerpiç ve tuğlanın bilinen en yaygın kullanım yeri kuşkusuz duvarlardır. Yapının özellik isteyen bölümlerindeki duvarlarda, tamamen kurutulmuş tuğla toprak harçla birlikte işlenmiştir. Yapıların dış yüzleri, genellikle samanla takviye edilmiş toprak veya alçı, kimi zaman da kireç sıva ile sıvanmıştır. Yapılaşmanın ileriki dönemlerinde kerpiç ve tuğla malzeme yapıların kubbe ve tonoz imalatlarının da en önemli malzemelerinden olmuştur.

Van yöresinin de vazgeçilmez geleneksel yapı malzemelerinden biri kerpiçtir. Killi toprak ve saman karışımından oluşan çamurun kalıpla şekillendirilmesi sonucu elde edilen kerpiç, Urartuların tüm mimarisinde, Ortaçağ ve sonrasında daha çok sivil yapılarda tercih edilmiştir. [3]

---

[1] Nezih BAŞGELEN, *Çağlar Boyunca Anadolu'da Duvar*, Grafbas Matbaacılık AŞ.1993, 14

[2] Nezih BAŞGELEN, *Çağlar Boyunca Anadolu'da Duvar*, Grafbas Matbaacılık AŞ.1993, 91.

[3] Abdüsselam ULUÇAM, Ortaçağ ve Sonrasında Van Gölü Çevresi Mimarlığı I Van, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000, 1

5.2. TAŞ:

Bir diğer doğal yapı malzemesi olan kaya ağırdır, yerinden çıkarılması ve biçimlendirilmesi zordur. Bu nedenle kaya, sonsuzluğu arayanların malzemesiydi. Kalıcı özelliğinden dolayı tapınaklara ve mezarlara uygun görülmüştü. Yine aynı nedenlerle taş, tarihin birçok döneminde savunma için en güvenilir malzeme olarak kullanılmış; şatolar, kaleler, saraylar ve evlerin koruyucu duvarlarının malzemesi olmuştur.

Taşın ocaktan çıkarılmasında daha çok ahşap kamaların mevcut çatlaklara sokulduktan sonra ıslatılması, ıslanan ahşabın şişmesiyle de çatlatma yöntemi ile parçalara ayırmak yöntemi kullanılıyordu. Parçalanan kayalar ahşap kamalar yardımıyla çıkarılıyor, kaldıraçlarla da taşınıyordu. Önceleri büyük taş blokları, fazla bir işleme yapılmadan basit kabayonu halinde bütün olarak kullanılmaktaydı.

Taştan yapılan mimari eserlerin başlangıçta özel bir görünüşü vardı. Megalitizm denilen devasa taşlardan yapılarda çok büyük bloklar kullanılırdı. Daha küçük parçaların kullanılmasına ancak taş işleme aletlerinin bulunması ve geliştirilmesiyle geçilmiştir. İşlenmesinde önceleri çakmaktaşı gibi nispeten daha sert taş aletler, ardından bronz kesiciler kullanılmıştır. Bütün bu zorluklara rağmen taş işçiliğinde büyük bir başarı gösterilmiştir. Genelde büyük blok taşlar, aralarına bir bağlayıcı konulmadan birbirleri üzerine yerleştirilerek, kendi ağırlıkları ile dururlardı. Bazen dengeyi sağlamak ve çatlaklıkları sağlamlaştırmak için kırlangıçkuyruğu ahşap kenetlerin kullanıldığı görülmüştür. Yapı harcına ancak duvar boşluklarının doldurmasında, kireç harcı işe yalnız sıva yapımında ya da kötü yontulmuş taşların onarımında kullanılmıştır. İleriki dönemlerde taş blokların bağlantısında kurşun kenetlerin de kullanıldığı bilinmektedir. Ancak günümüze kadar kalmış Asur taş işçiliğinde madeni kenet izlerine rastlanmamıştır.

Taş işçiliği, Mısır'da olduğu gibi Mezopotamya'da da oldukça sınırlı ve tutumlu kulanılmıştır. İşlenerek kullanılabildiği dönemlerde taş örgüleri; düzensiz örülen taş bölüntülerinin devasa bir boyutu yoktur. Taş ebatları taşı israf etmemek adına çıktıkları yükseklikte kullanılmıştır. Bu nedenle de duvarların yatay sırasında belirli bir standart ölçü ve paralellik yoktur. Örgü sıralarındaki bu farklılıklar üç yöntemle giderilmeye çalışılmıştır.

1- Sıralar içinde yükseklikleri ayarlanmış örgüler.
2- Giydirmeli örgüler
3- Aralarda işlenmiş ilave duvar örgüleri bulunan sistemler.

Batı Anadolu'da Firikler, Doğuda ise Urartular taş işçiliği konusunda söz sahibi olmuşlardır. Urartuların bu alana yaptıkları en önemli katkı, "kyklopik taş örgü" tarzını geliştirmeleridir.(Resim: 7) Bu örgü boyutları bir metreyi aşan çokgen taş blokların, harçsız olarak örülmesiyle oluşturulmuştur. Kökeni Hitit'lere hatta Anadolu prehistoryasına kadar uzanmıştır. Urartular bu örgü sistemini bazalt gibi çok sert taşlarla uygulayıp geliştirmiştir. Bu teknikte işlenen her taş, bir sonrakine mastar görevi yapar. İşlenmemiş taş, tezgahta önceki taşın yanına yerleştirilerek yan ve ön yüzeyi buna uyacak şekilde işlenir. Bu şekilde birkaç taş hazırlandıktan sonra hemen duvardaki gerçek yerlerine yerleştirilirler. Örgü bu işlemin tekrarı şeklinde sürdürülür. [4]

Yapılarda kullanılan taşlar genellikle bazalt, andezit ve kireçtaşıdır. Taş malzeme kullanılarak yapılan temel, doğrudan yüzeyin üzerine yapıldığı gibi aynı zamanda, kaya yatağının kesilerek oluşturulan bir alana da yapılmaktadır. Karmir Blur'un aşağı şehir duvarlarında bazalt bloklar kullanılmıştır. Armavir'de de savunma duvarları, bazalt bloklardan yapılmış alt yapı üzerine kerpiçten inşa edilmiştir.

Urartu Devleti'nin ilk krallarından İşpuini ve Menua'ya tarihlendirilen kalelerde büyük boyutlu taş bloklar az bir işçilikle yontularak kullanılmıştır. Kyklopik yöntem adı verilen bu teknikte, zaman zaman yüksekliği 1 m olan taş bloklar kullanılmıştır. Bloklar beş veya daha fazla kenara sahiptir ve birbirine sıkıca oturmazlar. İşpuini dönemine tarihlendirilen ve dikdörtgen bir plana sahip olan Aşağı Anzaf Kalesi'nin sur duvarları, iri kalker taşlardan kyklopik yöntemle yapılmıştır. Yaklaşık 3,5 m kalınlığında olan duvarda 6 ile 8 arasında değişen taş dizisinde birleştirici malzeme olarak kil kullanılmıştır. Her taş sırası en alttan başlayarak 6-10 cm arasında geriye çekilerek içe doğru bir eğim meydana getirilmiştir[5].

Taş tekniğinde kullanılan bir diğer yöntem, klasik yöntemdir. M.Ö. 9. yüzyılın sonunda, kalelerin sur duvarlarında estetik açıdan farklılıklar görülmeye başlanmıştır. Klasik yöntemde taş bloklar daha küçük boyutlu ve kareye yakın formlu ve dış yüzeyleri hafifçe bombelidir. Taş blokların arasında hiçbir boşluk

[4] Rudolf NAUMANN, (çev: Beral Marda), *Eski Anadolu Mimarlığı,* Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991, 69-81.
[5] Oktay BELLİ, *Van Kalesi ve Eski Van Şehri Kazıları Toplantısı Raporları*, Esk. Eserler ve Müzeler Gen.Müd.1988, 10-11.

bırakılmamaktadır. Bu yöntem Menua'dan itibaren krallığın sonuna değin kullanılmıştır. Bu tekniğin kullanıldığı en erken kale, Muradiye Ovası'nda bulunan ve Menua tarafından inşa edilen Körzüt Kalesi'dir Sur duvarında taş bloklar kademeli bir şekilde geriye doğru çekilerek, birbirinin üzerine bindirilmesi suretiyle inşa edilmiştir. Taş bloklarda görülen rustika tekniği, İ.Ö. 7. yüzyılda görülen örneklerin ilkel bir öncüsü sayılabilir[6].

Son yöntem, Uçkale (Cephe Mimarisi) yöntemi olarak adlandırılmıştır. İ.Ö. 8. yüzyılın ortalarında, II. Sarduri dönemi ile birlikte, sur duvarlarında cepheye daha fazla önem verilmeye başlanmıştır. Kale girişleri ve ön cephe, diğer cephelerden estetik olarak farklı yapılmıştır. II. Sarduri tarafından inşa edilen Çavuştepe'nin etrafındaki sur sisteminde düzgün ve sık aralıklarla bastiyonlar yer almaktadır. Ayrıca duvar içe doğru eğimli olarak inşa edilmiştir. Bu sur duvarı, savunma amacının yanı sıra Aşağı Kale'nin dolgu sistemi için payanda duvarı görevini de yerine getirmektedir. Aşağı Kale'nin Uçkale olarak adlandırılan bölümü özenli işçilikte duvarlarla çevrilidir. 4, 5 m yükseklikteki kalker taş beden duvarları ana kaya üzerine açılan sur yatakları üzerinde yer almaktadır. Klasik yöntemde kullanılan taş bloklara göre daha küçük boyutlu olan taş blokların bütün yüzeyleri işlenmiş ve köşelerde tam 90 derecelik açılar oluşturulmuştur. Taşlar, aralarda hiç boşluk kalmayacak şekilde birbiri üzerine oturmaktadır. Bunların yanı sıra Çavuştepe sur duvarı mimarisinin en önemli özelliği, Urartu taş işçiliğinde uygulanan bütün yöntemlerin kullanılmış olmasıdır.

Taş duvar işçiliği, her şeyden çok üzerinde durulması gereken kısımdır. Duvarlar, daha çok, haricî ve dâhili iki duvardan oluşur ve ara boşluk daha küçük taşlarla doldurulur. Bu duvar taşları dört farklı yöntemle örülür.(Çizim: 2)

5.2.1. İri taş (megalit) veya siklopin (cyclopean) örgü yöntemi

Bu yöntemde taşlar ocaktan çıkarıldığı haliyle kullanılıyor veya yüzeyler biraz tıraşlanıyordu. Bu tür taş örgüsünde, taş parçaları arasında nispeten büyük boşluklar oluşuyor, bu boşluklar da daha küçük taşlarla dolduruluyordu.

Bu taş örme yöntemi ilk Urartu döneminin göstergesi olsa da, üç asırlık Urartu uygarlığı sürecinde askerî tesislerde bu yöntemi gözlemlenir. M.Ö. 9. yüzyıla tarihlenen Zivistan, M.Ö. 6. yüzyıla tarihlenen Ozaberd ve M.Ö. 7. yüzyıla tarihlenen Ayanis bu yöntemin göstergesidir.

M.Ö. 2. Binyılın sonlarına doğru duvarlardaki taş ölçüleri büyümüş, ek yerleri titizlikle birbirine uydurulmuş, daha sıkı bir doku elde edilmiştir.[7]

5.2. 2. Çokgen veya poligonal

Bu taş örme yöntemi ustaya, ocaktan çıkarılmış taşlardan en iyi şekilde faydalanma imkânını tanır. Bitiştirme şekilleri daha fazla direnci ve taşların daha iyi kenetlenmesini sağlıyor, kürsü gövdesindeki yumuşak ve eğri hatlar bir tür arabesk oluşturuyordu. Bu taş örme türünün örnekleri Yukarı Anzaf'ta, Armavir Kalesinde ve Hoy yakınlarındaki Gavur Kalesinde görülmektedir.

5.2. 3. Yamuk veya Trapezoidal

Bu taş örme türü, çokgen ile düzgün dörtgen arasında bir yöntem olup, ocaktan çıkarılan taşlar mümkün olduğu kadar bir düzen ve süsleme fikri içinde diziliyordu. Böyle duvarların taşları çokgen şeklindedir ve düzgün dört köşe taşlarla farkı, dikey derz hatlarındadır. Bu yöntemde hatlar eğiktir. M.Ö. 8. asırda yaygın olarak kullanılan bu taş dizme yönteminin örnekleri Körzütkale'de, Merend yakınlarındaki Gavur Kalesinde ve Van Kalesinde görülebilir.

Bu yöntemin birçok çeşiti vardır. Merend yakınlarındaki Gavur Kalesi gibi kaleler bunun ilkel şekillerini, Van Kalesinin kuzey duvarları aynı yöntemin gelişmiş şeklini gösterir. Taş dizme yöntemlerinden biri de, dış yüzleri çember şeklinde kesilmiş taşların dizilmesidir. Bunun örnekleri Körzütkale'de ve Çavuştepe'nin yukarı kalesinin doğu duvarlarında görülebilir.

5.2.4. Düzgün dört köşe veya Rektangular

M.Ö. 8. yüzyılın sonlarında düzene ve güzelliğe duyulan ilgi, Urartu ustalarını son derece düzgün yüzeyli taşlardan yararlanma yöntemine zorladı. Bu tür taş dizmede, taş parçaları dik açılarla kesilmiştir; bütün yatay ve düşey hatlar birbirine diktir.

---

[6] M.Taner TARHAN- Veli SEVİN, "Van Bölgesinde Urartu Araştırmaları II: Konut Mimarlığı" *Anadolu Araştırmaları* IV-V, 1976-77b, 27

[7] Rudolf NAUMANN, "Duvar Yapısı, Taş Duvarlar", Eski Anadolu Mimarlığı, çev. Beral MADRA, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1991, 69-77.

Kefkale'nin kuzey duvarları, Ayanis Kalesinin güney duvarları, Bastam'ın orta kalesinin batı duvarları bu tekniğin bir başka şeklini gösterir. Bu üslupta taş parçalarındaki intizamın yanı sıra, dış yüzeyler çember şeklinde kesilerek süslenmiştir.

Öte yandan, Ayanis'te ortaya çıkarılan delillerden anlaşıldığı gibi, siklopin teknikli doğu duvarları, düzgün dört köşe teknikle yapılan güney duvarları ile eşzamanlıdır. Bu da çok önemli olan şu hususun göstergesidir: Urartu mimarları zaman faktörünü göz önüne almaksızın, hızlı çalışmanın veya iktisatlı davranmanın gerektirdiği durumlarda bu teknikten faydalanmışlardır.

Bu kalelerin planlarında belirli bir örnek veya mühendislik sistemi mevcut değildi. Urartu mimarları çok erken dönemlerde zemin ve tepe topografisi imkânlarından yararlanıp, kalelerin savunma duvarlarının taş örgüsünde muhtelif yöntemler kullanabildiler.

Van Kalesi, Toprakkale, Çavuştepe, Ayanis, Aşağı ve Yukarı Anzaf, Kürzüt, Adilcevaz, Aznavurtepe, Bingöl ve Kayalıtepe'de yapılan kazılarda Urartu mimarlığının anıtsal taş duvarları ortaya çıkmıştır. Adilcevaz Kef Kalesi ile Çavuştepe'de kerpiç duvarların ilginç örneklerine rastlanır.[8] Eserlerde ustaca kullanılan taş örgülerin üstünde de oldukça yüksek kerpiç örgü duvarlar yer almaktadır. Van Kalesi'nde farklı taş örgü ve kerpiç bir arada görülebilir. (Resim: 9)

Eski Mısırlar'da taşın sadece derz yüzeylerini yontarak kullandıkları, duvar yüzeyini ise örgü işleminden sonra yaptıkları bilinmektedir.

5.3. AHŞAP

Ahşap, insanoğlunun kullandığı en eski yapı malzemelerinden biridir. Türk konut mimarisinin tek yapım yöntemi ahşap çatma yapım sistemidir. Türkler Anayurdu olan Orta Asya'da hayvancılıkla uğraştıklarından ot bulmak ve uygun mevsimleri aramak için devamlı hareket halinde olmuşlardır. Ayrıca savaş ve akınlar yapıyorlardı. Bu yüzden gittikleri yerlerde yurt veya öy dedikleri basit çadırımsı evler yapmak zorunda kalmışlardır. Bu evler genel olarak ahşap çatkılar üzerine örtülen keçeden oluşmaktadır. Arkeolojik bulgular, Türkler'in ahşap çatma sistemini Orta Asya'ya gelmeden önce de bildiklerini gösterir.[9] Osmanlı konut mimarlığı taşıyıcı sistemi yanında giydirme sistemi de ahşap olan bir mimaridir.

Ağaç, taştan daha dolaysız olarak fazla bir işlem gerektirmeden kullanılabilme özelliğine sahip olduğundan ilkel yapılaşmada oldukça yaygın olarak kullanılmıştır. Ana malzemesi ağaç olan yapılar, çamur takviyesiyle, bilgi birikimi ve zeka ile dirençlilik kazanmış yapılar haline getirilebilmiştir. İlk dönemlerde ahşap, çakmaktaşından testere, satır veya balta benzeri aletlerle ilkel şartlarda işlenerek, mimaride sınırlı da olsa istifadeye neden olmuştur. Doğramacılık anlamındaki gelişmeler bronz çağıyla başlamıştır. Bu dönemde bile malzemelerin birleştirilmesi önemli sorun olmuştur. Bu nedenle de imalatlar, küçük ahşap elemanların birleştirilerek oluşturulması yerine, ahşap kütüklerin oyularak kullanılması veya bileşenleri bağlanarak yapılmıştır. Tarih öncesi ahşabın yapılarda kullanım şekli, ahşap direkleri genelde pek fazla bir işleme tabi tutmadan toprağa çakmak ve bunlara taban ya da döşemeyi taşıyan kirişleri sazlarla bağlamak şeklinde özetlenebilir. Büyük yapılarda taş veya kil gibi ana yapı malzemesi olmakla birlikte ahşap elemanlar bağlantıyı sağlamak amacıyla hatıl olarak kullanılmıştır.

Mısır'ın kırsal bölgelerinde tavan örtüsünde palmiye gibi fazla mukavemetli olmayan ağaçlar kullanıldığından, yan yana aralıksız dizilen tomruklara sehimi önlemek ve yükleri birbirlerine taşıtmak için hafif bir iç bombe verilirdi. Ahşap, bu gün de geleneksel yapılarda örtü elemanı, merdiven, korkuluk vb. olarak sıklıkla kullanılmaktadır. Ayrıca ahşap, yapıların doğrama, kaplama, ve süslemelerinin en eski ve vazgeçilmez malzemesidir.

---

[8] Nezih BAŞGELEN, *Çağlar Boyunca Anadolu'da Duvar,* İstanbul, 1993*,* 31-35

[9] J. STRZYGOWSKY, Türkler ve Ortaasya Sanatı Meselesi Eski Türk Sanatı ve Avrupa Etkisi, İstanbul, 1973, 32

6. KATALOG

Katalog No: 1
Yapının Adı: Ahmet ÇUHAZ Evi
Bulunduğu yer: Van İli merkez Amik (Yeşilsu) Köyü
İnceleme Tarihi: 16.05.2006
Çizim No: 6,7,8,9,10
Resim No: 20,21,22,23,24,25,54.
Niteliği: Konut
Tarihi: 1920'li yıllar öncesi
Kitabesi: Yok
Malzeme: Kerpiç yığma yapı

Yapının İncelenmesi:

Köyün kuzey-batı çıkışında yol üstünde bulunan iki katlı ana blok ve buna bağlı tek katlı müştemilat birimlerinden oluşan yapı, moloz kabayonu taş temel, subasman duvarı ve ahşap hatıllar üzerine kerpiçle inşa edilmiştir.

Ev, şu an kullanılmamakla birlikte müştemilat kısmında görülen bazı çökmeler dışında sağlam sayılabilecek durumdadır.

Zemin kat:

Yapıya, yol üstünde bulunan bir cümle kapısıyla yarı açık küçük bir avludan girilmektedir. Ana yapı ve hizmet birimlerinin kapıları bu avluya açılmaktadır. İki katlı bloğun zemin kat pencereleri oldukça küçük ölçüde olup bu avluya bakmaktadır. Ana bloğun zemin katta dış cepheye bakan penceresi yoktur. Ana blok boyunca uzanan bu avlunun solunda; hizmet amaçlı kullanılan bir oda ile bitişiğinde banyo olarak kullanıldığı düşünülen küçük bir mahal bulunmaktadır. Hamam olarak kullanılan mahallin tavanında daha çok içeriden hissedilen piramidal bir yükselti yapılmıştır. L formunda dönen avlu koridorunun bitiminde, ev halkının kullandığı daha büyük bir oda, koridorun karşısında da tandır evi ile avlu ve dış kapısı olmak üzere iki girişi olan ahır bulunmaktadır. Açıklığı fazla olan tandır evi ve ahır tavanını desteklemek amacıyla ahşap orta direkler kullanılmıştır. Tandırın üzerine gelecek şekilde toprak bir baca vardır. Avlunun sağında bulunan ana yapıya çıkış merdivenin de bulunduğu bir kapı bulunmakta, bu merdivenkovasının içinden bir kapıyla büyük alt odaya geçilmektedir. Koridorun bitim kısmındaki duvarda kenarları 15 cm çıkıntılı ve sivri kemerli söveyle süslenmiş bir ocak bulunmaktadır. Yapının zemin katı geniş bir alana yayılı olduğu halde tek bir dam örtüyle kapatılmıştır. Yapımı kalite olarak da yetersiz olan tandır evi kısmının dam örtüsü yer yer çökmüş durumdadır.

Üst Kat:

Yapının üst katı, günlük kullanımın yanında özellikle ağırlama amacıyla yapılmıştır. Yapının üst katına el yapımı dik bir ahşap merdivenle çıkılmaktadır. Merdiven, basamakların kenar taşıyıcılara tek tek monte edilmesi şeklinde yapılmıştır. Merdiven korkulukları 10 cm aralıklı, 4x4 kesitli dikmelerle yapılmıştır. Merdivenkovasının karşı duvarında bir dolap nişi ile üstü kemerli bir mum nişi bulunmaktadır. Yapının üst katında bulunan ve zemin katla aynı plana sahip olan kabul odasının tabanları ahşap kaplanmış ve tavanında mertek arası dal dolgular dekorasyon amaçlı olarak balıksırtı dizilmiştir. Oda duvarlarında küçük gömme dolaplar bulunmaktadır.

Doğramaların büyük bir kısmının zamanla yenilendiği görülmekle birlikte orijinal doğramaların el becerisiyle basit tezgahlarda yapıldığı anlaşılmaktadır. Pencere boşlukları üst ve yanlardan dıştan içe doğru pahlı olarak büyültülmüştür. Tüm pencere dışlarında demir korkuluklar mevcuttur.

Çatı örtüsü sistemi, ahşap döşemeler (keran) üzerine düzgünce dizilmiş dalların püşürük adı verilen samanlı kil toprağıyla örtülmesi ve üzerinin çamurla sıvanması şeklinde düz dam olarak yapılmıştır. Akıntı, verilen hafif eğimlerle çörtenlere (şoratan) yönlendirilmiştir.

Katalog No: 2
Yapının Adı: Zeki AKGÜL Evi
Bulunduğu yer: Van İli merkez Avirek (Alabayır) Köyü
İnceleme Tarihi: 22.06.2006
Çizim No: 11,12,13.
Resim No: 26,27
Niteliği: Ev
Tarihi: Yaklaşık 1928
Kitabesi: Yok
Malzeme: Kerpiç yığma yapı

Yapının İncelenmesi:

En az 80 yıllık bir geçmişinin olduğu söylenen bu yapı, eğimli bir zemin üzerine inşa edilmiştir. Temel ve subasman kotuna kadar kabayonu taş duvar olarak yapılmıştır. Zeminin en yüksek noktasında 100 cm olacak şekilde düşük kotlarda 190 cm'yi bulan subasman duvarı yapıyı komple çevreleyen bir ahşap hatılla sonlandırılmıştır. Yapının giriş merdivenleri orijinal haliyle korunamamıştır. Ancak plan olarak aynı şekliyle sonradan briketle yapılmıştır. Yapının dış cephesinde de daha sonraki dönemlerde sıva ve badana gibi basit ilave ve onarımların yapıldığı gözlemlenmektedir.

Yapı düz dam olarak inşa edilmiş, saçak uçları, görsel etki amacıyla testere dişi şeklinde süslenmiş ahşap bantla çevrilmiştir. Girişin üzerini örten sundurma niteliğindeki dam uzantısının köşe noktası bir ahşap direkle taşıtılmaktadır.

Yakın zamana kadar kullanıldığı bilinen yapı, oldukça basit bir plana sahiptir. L formundaki ev, iç geçişli farklı büyüklüklerdeki iki odadan oluşmaktadır. Güney yönünde bulunan giriş kapısıyla 3.30x5.30m büyüklüğündeki ilk odaya girilmektedir. Bu odanın içinden de 3.60x4.70 m. ebatlı ikinci bir odaya geçilmektedir. Tabanlar sıkıştırılmış kil olan evin tavan döşemesinde taşıyıcılar dışında herhangi bir görsel kaplama yoktur. Kapılar boyuna tahtaların kuşak latalarıyla birleştirilmesi sonucu yapılmış. Pencerelere düşey korkuluk demirleriyle korumalar yapılmıştır. Pencere ve kapı üstleri ahşap hatıllarla geçilmiştir.

Katalog No: 3
Yapının Adı: Mehmet Sıddık FİDAN Evi
Bulunduğu yer: Van İli merkez Anzaf (Dereüstü) Köyü
İnceleme Tarihi: 19.05.2006
Çizim No: 14
Resim No: 28,29
Niteliği: Ev
Tarihi: Yaklaşık 1915
Kitabesi: Yok
Malzeme: Kerpiç yığma yapı

Yapının İncelenmesi:

Anzaf köyünde bulunan Mehmet Sıddık Fidan'a ait ev daha sonraki dönemlerde samanlık olarak da kullanılmıştır. Büyük oranda yıkılmış olan yapının belirgin özelliği, tamamının taştan yapılmış olmasıdır. Anzaf Kalesi'nin oldukça yakınında bulunan yapı, dönem farkına rağmen Anzaf kalesiyle benzer teknikte inşa edilmiş olup, malzeme ve işçilik açısından aynı dokuyu yansıtmaktadır.

Girişleri bağamsız megaron planlı üç odadan oluşan yapının büyük çoğunluğu yıkık durumdadır. Ahşap hatıllarla desteklenen duvar kalınlıkları 60cm ile 65 cm arasında değişen basit ve son derece özensiz moloz taş örgülüdür. Pencere ve kapı doğramaları fazla işlem görmemiş ahşaptan yapılmıştır. Pencereler yapının büyüklüğüne göre oldukça küçük ölçülerdedir.

Bu yapının hemen bitişiğinde ise daha da eski tarihlerde yapıldığı anlaşılan tamamen kerpiçten yapılı ve megaron planlı tek bir mahalden oluşan ikinci bir yapı bulunmaktadır. Yıkık ve terkedilmiş durumda olan ve sahibi bilinmeyen bu yapı da taş temel üzerine kerpiçten tek odalı megaron planlı olarak inşa edilmiş olmasıyla önemlidir. Bir dönem mesken olarak da kullanılan yapının şu an sadece çevre duvarları ayakta durmaktadır.

Katalog No: 4
Yapının Adı: Ömer ÖZBEN Evi
Bulunduğu yer: Van İli merkez Anzaf (Dereüstü) Köyü
İnceleme Tarihi: 20.05.2006
Çizim No: 15,16,17
Resim No: 30,31
Niteliği: Ev
Tarihi: Yaklaşık 1920
Kitabesi: Yok
Malzeme: Kerpiç yığma yapı

Yapının İncelenmesi:

Son olarak Ömer Özbey tarafından kullanılmış olan ev; iki katlı bir ana yapı ile tek katlı hizmet birimlerinden oluşmuştur. Yapı; kabayonu taş temel ve 150 cm'e yakın subasman kutu üzerine kerpiç örgü şeklindedir. Ana yapının müştemilat kısımlarına zamanla ihtiyaca göre eklentiler yapıldığı anlaşılmaktadır. Müştemilat yapılarının bir kısmı da tamamen taş duvarlı olarak inşa edilmiştir. Oldukça geniş bir alanı kapsayan yapı duvarları, genelde muntazam işçilikli düzgün ve gönyesinde olmakla birlikte bazı kısımlarındaki dış duvarlar, zemin koşullarından dolayı farklı açılarda ve kavisli yapılmıştır.

Uzun süredir kullanılmayan yapı, onarılamayacak şekilde yıkılmış harap durumdadır. İki katlı ana yapı duvarları, kısmen ayakta olmakla birlikte, tek katlı müştemilat kısmı subasman kotu seviyesinde yıkılmıştır.

Zemin Kat:

Köşe başı binası olan yapının duvar izlerinden anlaşıldığı şekliyle birbirine dik iki yola da bağlantısı olan avlu girişleri vardır. Girişlerden güney yönündekinin ana giriş sayılabilecek nitelikte olduğu ev halkı ve misafir karşılamayla ilgili kullanıldığı, batı girişinin de daha çok servis ve ahır girişi olduğu anlaşılmaktadır. Ana yapının girişi güney avlu üzerindedir. Güney avlu girişinin sağında sırayla, temel izleri büyük oranda kaybolmuş olan bir oda ile solunda iki katlı ana bloğun merdiven girişi, avlunun karşısında batı avlu girişiyle bağlantı geçişi bulunmaktadır. Batı girişli avluda ise; solunda, büyük bir depo veya samanlık olarak kullanılan bir mahal ile yanında ayrıca dışarıdan da girişi olan bir ahır vardır. Ayrıca bu mahalden girişli muhtemelen hamam veya hela olarak kullanıldığı anlaşılan küçük bir mahal yer almaktadır. Bu hizmet kısımları ana avludan bir duvar uzantısıyla gizlenmiştir. Ana yapının zemin katında son olarak, içinde ahşap merdivenkovasının bulunduğu küçük bir mahal ve buradan geçişli büyük bir günlük oda bulunmaktadır. Yapının zemin kat pencereleri oldukça küçük ölçekli tutulmuştur.

Üst Kat:

İki katlı olan ana bloğun üst katı da alt katıyla aynı planlıdır.

Yapıda tüm birimlerin dam döşemesi ile ana bloğun ara kat döşemesi yıkılmıştır. Ancak kalıntılar ve izlerden kat ara döşemesinin diğer benzeri yapılarda olduğu gibi, ahşap mertekler ve üzeri dal örtü ve samanlı çamurla yapıldığı, dam örtüsünün de aynı malzemelerle düz dam olduğu anlaşılmaktadır.

Üst kata dar ve dik ahşap bir merdivenle çıkılmaktadır. Kalıntılarda üst kat salon pencerelerinin ölçü ve sayıca daha fazla olduğu dikkat çekmektedir.

Dışı sıvalı olan yapının iç mahalleri kireç badanalıdır.

Katalog No: 5
Yapının Adı: Ali ÖZBEY Evi (Çavuş Evi)
Bulunduğu yer: Van İli merkez Anzaf (Dereüstü) Köyü
İnceleme Tarihi: 20.05.2006
Çizim No: 18,19,20
Resim No: 32,33.
Niteliği: Konut
Tarihi: 1925
Kitabesi: Yok
Malzeme: Kerpiç yığma yapı

Yapının İncelenmesi:

Bu yapının en önemli özelliği; planını topoğrafik koşullarının şekillendirmesidir. Yol cephesinden tek katlı olan yapının arka cephesi eğimden faydalanılarak iki katlı olarak algılanmaktadır. Oldukça dik eğimli bir yerde yapılan ev, zeminin bu özelliğinden dolayı bodrum ve zemin katları kendi kotlarından istifade edilerek doğu ve batı yönlerinden iki ayrı düzayak girişe sahiptir.

Su basman kotuna kadar kaba yonu taş, üzeri kerpiç olarak inşa edilmiştir. Temel imalatının da basamaklı olarak iki kotta yapıldığı anlaşılan evin su basman kotu yer yer zemin altında kalmakla birlikte yaklaşık 1 metre kadardır.

Alt Giriş Katı (Bodrum Kat):

Evin depo olarak kullanılmakta olan alt zemin (bodrum) katı batı yönünden bağımsız girişlidir. Bu katta samanlık ve depo kısımlarının yanında buradan girişli bir ahır vardır. Samanlık kısmı damı bir, ahır kısmı damı ise üç adet ahşap dikmeyle desteklenmiştir. Bodrum yapının tamamını kapsamamaktadır. Uzun kenarda iki odanın altında, kısa kenarında da zeminin imkan verdiği şekilde üst yapıdan daha dar ölçüde oluşturulmuştur. Katlar arasında ayrıca bir iç geçiş yoktur.

Üst Giriş Katı:

Yapının üst katı, bodrum girişine zıt doğu yönündeki yoldan girişlidir. Zemin katına giriş, orta sofaya olup, bu sofanın sağ ve solunda iki oda bulunmaktadır. Yapının altında bodrum bulunmayan güney odasının sonradan yapıldığı anlaşılmaktadır. Yine bu odanın tabanı sonradan ahşap kaplanmıştır. Yapıda kapı ve pencere doğramaları büyük oranda tahrip olmuştur. Ara kat döşemesi ve üst örtüsü düz toprak dam şeklinde yapılmıştır.

Katalog No: 6
Yapının Adı: Ahmet ERDİZ Evi
Bulunduğu yer: Van İli merkez Avirek (Alabayır) Köyü
İnceleme Tarihi: 22.06.2006
Çizim No: 21
Resim No: 34,35
Niteliği: Ev
Tarihi: 1920'li yıllar öncesi
Kitabesi: Yok
Malzeme: Kerpiç yığma yapı

Yapının İncelenmesi:

Köyün merkezi bir yerinde bulunan kilise yapısı zamanla büyük ölçüde yıkılmış birçok taşları muhtelif yapı temellerinde veya bahçe duvarlarında kullanılmıştır. Ahmet Erdiz evi de kilisenin kalan mevcut temelleri üzerine oturtulmuş kerpiç bir yapıdır. Mevcut temel formuna bağlı olarak üst yapıda da zorunlu yüzey hareketleri olmuştur. Yine bu nedenle su basmanları oldukça yüksek ve farklı kotlarda olmak zorunda kalmıştır. Kerpiç kısmı çamur sıvalı olan yapı şu an kullanılmakla birlikte bakımsız ve harap durumdadır. Üzeri düz dam örtülüdür. Saçak kısımları yıkıldığından sadece saçak mertekleri durmaktadır.

Ev plan olarak, dışa 80 cm çıkışlı ve zeminden yaklaşık 100 cm yüksekte olan ve düzensiz taş basamaklarla çıkılan bir giriş sofası ile bu sofanın sağ ve solundaki iki odadan meydana gelmiştir. Giriş sofasında, sonradan biriketle yapılan küçük bir mahal banyo için ayrılmıştır. Aynı şekilde, girişin solunda bulunan oda bir onarım geçirerek önemli ölçüde biriketle tamamlanmıştır. Yapıya daha sonra ihtiyaçtan dolayı girişin solundan itibaren 2,30x3,50 cm ebatlarında girişi dışardan olan biriketle yapılmış bir oda ilave edilmiştir. Bu oda mevcut temel üzerine yapılmadığından doğal zemine oturtulmuş, dolayısı ile de ana yapıyla önemli bir kot farkı oluşmuştur.

Yapının kerpiç kısımları samanlı çamurla sıvanmıştır. Yapının doğramaları farklı ölçü ve farklı kanat düzeninde yapılmıştır. Pencereler genelde dıştan düşey parmaklık şeklinde korkulukludur.

Katalog No: 7
Yapının Adı: Recep SAMUR Evi
Bulunduğu yer: Van İli merkez Avirek (Alabayır) Köyü
İnceleme Tarihi: 25.06.2006
Çizim No: 22
Resim No: 36
Niteliği: Ev
Tarihi: Yaklaşık 1930
Kitabesi: Yok
Malzeme: Kerpiç yığma yapı

Yapının İncelenmesi:

Halen kullanılmakta olan ev, 55 cm yüksekliğindeki su basman kısmına kadar kaba yonu taş duvar, üzeri ise kerpiçten imal edilmiştir. Dışı sıvalı giriş nişi çevresi duvarlar kısmen badanalıdır. Üst örtüsü diğer yapılarda olduğu gibi ahşap keran ve dal örtünün üzerine püşürük ve samanlı sıvadan oluşan düz dam şeklindedir.

Ev girişi yapının orta kısmındaki bir nişin oluşturduğu zeminden 45 cm yüksekliğindeki iç terastan verilmiştir. Giriş terasına, yapıdan 130 cm dışa çıkarılarak kaba yonu taştan yapılmış yandan girişli iki basamakla çıkılmaktadır. Yapı giriş nişinin tabanı fazla özenli olmayan kayrak döşemeli, iç kısımları ise sıkıştırılmış kil sıvalıdır.

Yapı planı, giriş kapısının açıldığı günlük kullanım amaçlı bir orta sofa ile onun sağ ve solunda yer alan yaklaşık aynı büyüklükteki karşılıklı iki odadan oluşmaktadır. Kapı doğramaları kuşaklı tahta, pencereler ise, üstleri vasistas alt kısımları açılır üç kanat şeklindedir. Pencere dışları demir korkulukludur.

Katalog No: 8
Yapının Adı: Bekir YILDIZBAŞ Evi
Bulunduğu yer: Van İli merkez Alaköy
İnceleme Tarihi: 27.06.2006
Çizim No: 23,24,25
Resim No:,38,39,55.
Niteliği: Ev
Tarihi: 1920
Kitabesi: Yok
Malzeme: Kerpiç yığma yapı

Yapının İncelenmesi:

Alaköy'ün dikkat çeken belli başlı yapılarından biridir. Aslında Mahmut Yıldızbaş'a ait olan ev en son Bekir Yıldızbaş tarafından kullanılmıştır. Uzun zamandır da kullanılmamaktadır. Ana yapı olarak iki katlı bir blokla bitişiğindeki tek katlı müştemilat kısımlarından oluşmaktadır. Temel ve yaklaşık100 cm yüksekliğindeki subasman kotuna kadar kabayonu taş duvar olarak yapılmış üzeri ahşap hatıllarla çevrilmiştir. Yapının devamı kerpiçten imal edilmiştir.

Zemin Kat:

Yapıya üst kata çıkış merdiveninin bulunduğu merdiven evinden girilmektedir. Kayrak kaplı olan bu kısım, bir ön avlu gibi kullanılmakta ikinci bir kapıyla da iç avluya açılmaktadır. Giriş holü üzerinde bulunan üst kata çıkış ahşap bir merdivenle sağlanmıştır. Bu dar ve dik merdiven, basit işçilikle yapılmış, basamakları ayrı ayrı monte edilmiştir. Aynı holün solundaki bir kapıyla alt odaya geçilmektedir. Alt oda genelde günlük kullanım amaçlıdır. Yol cephesindeki pencereleri oldukça küçük ölçülüdür. Odanın kuzey cephe duvarında iki adet kapaklı duvar dolabı vardır.

Avlu büyük oranda kayrak taşıyla kaplı olup evin birçok işi burada yapılmaktadır. Müştemilat bloğu; avludan girişli orta sofalı ve kenarlarında tandır evi ve karşısında bir hizmet odası bulunan üç mahalden oluşmuştur. Hizmet odası kısmen yıkılmış durumdadır. Tandır evi kısmında bir köşede gömülü bir tandır (Çizim: 3)ve üzerinde bir duman bacası ile karşı köşede banyo ihtiyacının karşılandığı bir çal vardır. İç mekan tabanları sıkıştırılmış topraktır.

Üst Kat:

Yapının üst katında zemin katın aynı planı tekrarlanmıştır. Üst kat, merdiven kovası ve salon niteliğindeki bir mahalden oluşmaktadır. Bu katta gerek merdiven kısmında gerekse salon kısmında daha özenli bir işçilik dikkat çekmekte ve daha büyük ölçülü pencereler bulunmaktadır. Üst salon tabanı tahta kaplıdır.

Kapılar 15 cm yüksek bir eşikli olup lata kuşaklı ahşaptır. Pencereler çift kanatlı olup yatay çıta bölüntülüdür.

Katalog No: 9
Yapının Adı: İdris AKSÜT Evi
Bulunduğu yer: Van İli merkez Alaköy
İnceleme Tarihi: 27.06.2006
Çizim No: 26
Resim No: 40,41
Niteliği: Ev
Tarihi: Yaklaşık 1910
Kitabesi: Yok
Malzeme: Kerpiç yığma yapı

Yapının İncelenmesi:

Alaköy girişinde büyük bir kısmı yıkılmış halde bulunan yapı başında ev olarak inşa edilmiş olup, uzun yıllar kullanıldıktan sonra günümüzde terkedilmiş ve ahır veya samanlık olarak kullanılmaktadır.

İç avlulu bir planı olan yapının avlu giriş kapısı köy mimarisinde örneğine az rastlanır şekilde kemerlidir. Yapının şekillenmesinde zemin koşulları bağlayıcı olmuştur. Önemli bir kısmı yıkılmış olan yapının temel izlerinden en az dört mahalden oluştuğu anlaşılmaktadır. Bunlardan günümüze avlu ve büyük bir oda gelebilmiştir. Temel üstü subasman kotuna kadar kabayonu taş duvar, üzeri kaba kesilmiş kerpiç blokları ile inşa edilmiştir. Duvarlar sıvasız ve özensizdir.

Tek katlı kerpiç yapıya koridor benzeri bir avludan girildiği anlaşılmaktadır. Ayakta duran kısmının haricindeki kalıntıların büyük kısmı yapıdaki başka işlevli mahallere ait olmakla birlikte bir kısmının da bahçe duvarı olduğu düşünülmektedir. Mevcut kısmın yeterince pencereye sahip olmayışı, özensiz işçiliği ve gönyesiz duvarlarıyla yapımı sırasında da ahır vb. gibi bir işlev için düşünüldüğünü göstermektedir. Yaklaşık 4.00x6.00m'yi bulan bir iç açıklığa sahip olan odanın dam örtüsü ahşap dikmelerle desteklenmiştir. Duvar izlerinden oda içinde zamanla yıkılmış olan bir bölüntünün olduğu anlaşılmaktadır.

Katalog No: 10
Yapının Adı: Tuncer BOZLAK Evi
Bulunduğu yer: Van İli merkez Yukarı Anzaf (Dereüstü) Köyü
İnceleme Tarihi: 19.05.2006
Çizim No: 22
Resim No: 37
Niteliği: Ev
Tarihi: 1920
Kitabesi: Yok
Malzeme: Kerpiç yığma yapı

Yapının İncelenmesi:

Ev, 75 cm yüksekliğindeki su basman kısmına kadar kaba yonu taş duvar, üzeri ahşap hatıl çevrili olup kerpiçten imal edilmiştir. Dışı sıvalı giriş nişi çevresi duvarlar kısmen badanalıdır. Üst örtüsü düz toprak dam şeklindedir.

Ev girişi yapının orta kısmındaki bir nişin oluşturduğu zeminden 50 cm yüksekliğindeki iç terastan verilmiştir. Giriş terasına kaba yonu taştan imal edilmiş 4 rıhtlı düzensiz basamakla çıkılmaktadır. Ev girişine kapı önünde ayrıca oluşturulmuş iki basamaklı bir merdivenle ulaşılmaktadır. Yapı tabanı kayrak döşemelidir.

Yapı, orta sofalı planlıdır, giriş kapısının açıldığı günlük kullanım amaçlı bir orta sofa ile onun sağ ve solunda yer alan yaklaşık aynı büyüklükteki karşılıklı iki odadan oluşmaktadır. Kapı doğramaları kuşaklı tahta, pencereler bir kısmı sonradan yapılmış olmakla beraber üstleri vasistas alt kısımları açılır iki kanat şeklindedir. Yapı bitişiğine daha sonra moloz taştan yapılmış basık kotlu ilaveler bulunmaktadır.

Katalog No: 11
Yapının Adı: Fatih İLHAN Evi
Bulunduğu yer: Van İli merkez Bakraçlı Köyü
İnceleme Tarihi: 23.09.2006
Çizim No: 27,28
Resim No: 42,43
Niteliği: Ev
Tarihi: 1925
Kitabesi: Yok
Malzeme: Kerpiç yığma yapı

Yapının İncelenmesi:

Ev, zeminin topoğrafik yapısına bağlı olarak oldukça dağınık bir plana sahiptir. Yapı, iki katlı bitişik iki yapı ile tek katlı hizmet kısımlarından oluşmaktadır. Tamamının ortak inşa edildiği anlaşılan yapı, işlevsel olarak başarılı bir şekilde aplike edilmiştir. Üst katları kısmen yıkılmış olan yapının sağlam kalan bazı üst kat odaları ile müştemilat birimleri halen kullanılmaktadır.

Yapı kayrak taşından yapılmış kaba yonu temel üzerine kerpiçten inşa edilmiştir. Ancak yapıya bitişik tek katlı kümes veya depo amacıyla kullanılan küçük ve basık ilavenin tamamında kayrak taşı kullanılmıştır. Zemindeki kot farklılıkları kısa dairesel formlu istinat duvarlarıyla teraslanmıştır.

Yapının, güney ve doğu yönlerinden iki girişi vardır. Güney girişin bulunduğu cephede zemin ve üst kat girişleri birlikte bulunmaktadır. Evler, ön cepheden zemin, bahçe cephesinden yarı bodrum katlı olarak algılanmaktadır.

Zemin Kat:

Yapının zemin katı; girişleri ayrı bağımsız iki yapıdan oluşmaktadır. Yarı bodrum niteliğindeki bu kat yapılarından birine üst kat giriş merdiveni ve istinat duvarının oluşturduğu küçük bir iç avludan girilmektedir. Plan, büyük bir oda olan giriş mahalli ile bu mahallin bitişiğindeki bir odadan ibarettir.

İkinci giriş ise bitişik diğer bloğun altında oluşturulmuştur. Diğer girişler gibi ön cepheden girişi olan bu kat planı küçük bir giriş mahalli ve bunun arkasında sıralanan iç girişli yaklaşık aynı büyüklükteki iki odadan oluşmaktadır.

Yapıya bitişik ve işlev olarak yapılara hizmet birimleri olarak yapılmış olan tek katlı bir diğer yapının girişi diğer zemin katlardan 50 cm kadar yüksektir. Bu yapının planı da diğer kısımların benzeri olarak giriş mahalli ve bir iç odadan oluşmaktadır. Bu kattaki mahaller; tandır evi, mutfak ve banyo olarak kullanılmaktadır. Ancak bu kısım, ana yapıyla aynı zamanda ve ortak planlı olarak yapıldığı halde ortak duvarı yoktur. Bütün zemin katların tabanları sıkıştırılmış topraktır.

Üst kat

Üst katlardan, güney girişli olan eve kayrak taşı ile yapılmış bir dış merdivenle ulaşılmaktadır. Giriş kotundan yaklaşık 135 cm yükseklikte olan bu kat Dış Sofalı plan şeklindedir. Sofa sayılabilecek giriş mahallinin batısında büyük bir oda bulunmaktadır. Bodrum katla aynı planlı olan bu kat, yapının geneline kıyasla daha sağlam kaldığından halen kullanılmaktadır. Evin tabanları sıkıştırılmış toprak olup herhangi bir süsleme unsuru yoktur.

Bitişik evin üst katının sadece dış duvarları durmaktadır. Kalan duvardan bu kat girişinin, yapının doğu cephesinden düzensiz kayrak taşıyla yapılmış iki yönlü bir merdivenle sağlandığı anlaşılmaktadır. Plan olarak, zemin katla aynı mahallerden oluşmuştur. Giriş mahalli oda ve buna bitişik iç geçişli iki odadan ibarettir. Bu katın zemin katlardan tek farkı pencerelerin sayı ve ölçü olarak daha fazla oluşudur.

Yapının güney cephesinde hizmet yapısına doğu batı yönünde bitişik bir üçüncü yapı daha vardır. Tamamen bağımsız işlevi olan bu iki katlı yapının kuzey duvarı zemin katında Fatih İlhan evinin hizmet bloğuyla kısmen ortak kullanılmıştır. Bu ve diğer bitişik evler ortak kullanılan bir avlu oluşturmuşlardır.

Katalog No: 12
Yapının Adı: Refiye SIDAL (İlhan ŞAHAR) Evi
Bulunduğu yer: Van İli merkez Göllü Köyü
İnceleme Tarihi: 12.06.2006
Çizim No: 29,30
Resim No: 44,45,56.
Niteliği: Ev
Tarihi: 1920
Kitabesi: Yok
Malzeme: Kerpiç yığma yapı

Yapının İncelenmesi:

Şu an kullanılmayan yapı moloz taş temel üzerine kerpiçten yapılmış olup tamamı çamur sıvalıdır. Güney yönünde yaklaşık 50 cm yüksekliğinde bir balkondan girilen yapının girişi üzerinde ahşap direklerle taşınan dam uzantısı ile bir markiz yapılmıştır. Ancak, giriş mahallinde oluşturulan balkon alanının üzeri kapalı olup, yapı cephesinde giriş için özel bir yüzey hareketi yoktur. Yapı sağlam olarak durmakla birlikte kullanılmamaktadır. Bu yüzden de kapı ve pencere doğramaları zaman içinde oldukça tahrip olmuştur. Üst örtüsü düz dam olan yapının kuzey yönüne saçağı yoktur. Dam eğimleri güneye yönlendirilmiş, çörtenler (şoratan) bu cepheye konulmuştur. Güney ve doğu cephelerinde pencereleri olan evin kuzey ve batı cephesinde penceresi yoktur. Yapının güney cephesi duvarla çevrilerek bir bahçe alanı oluşturulmuştur. Evin batı cephesi bitişiğine bir oda ile devamında üstü ahşap direklere taşıtılan dam sundurmalı ve bahçeye açık bir çalışma koridoru eklenmiştir. Bu ilaveler yapının hizmet mekanlarıdır.

Plan olarak; yapıya kayrak taşından yapılmış bir dış giriş antresi üzerinde bulunan kapı ile girilmektedir. Giriş kapısının bulunduğu dış sofa sayılabilecek büyük bir oda ile bu odadan girişli ikinci bir odadan oluşmaktadır. Odalarda duvar dolapları mevcuttur. Evin zemini sıkıştırılmış topraktır. Yapıya bitişik müştemilatta tandır evi, mutfak ve banyo olarak ortak kullanımlı bir mekan bulunmaktadır. Bu mekanın devamında üstü sundurmalı açık bir çalışma koridoru mevcuttur.

Katalog No: 13
Yapının Adı: Kenan EBİNÇ Evi
Bulunduğu yer: Van İli merkez Yeşilsu Köyü
İnceleme Tarihi: 05.08.2006
Çizim No: 31,32,33,34
Resim No: 46,47,48,57.
Niteliği: Ev
Tarihi: 1930
Kitabesi: Yok
Malzeme: Kerpiç yığma yapı

Yapının İncelenmesi:

Yapı köyün özellikli yapılarından biridir. Uzun zamandan beri kullanılmamakla birlikte oldukça sağlam görünüşlüdür. İki katlı olan ev, kaba yonu taş temel ve subasman üzerine kerpiçten yapılmıştır. Temel üzeri ve pencere altı kotlarında sürekli hatıllarla pencere üstlerinde ahşap kısmi hatıllar mevcuttur. Evin girişi güney cephesindeki açık avlulu bir mahalden verilmiştir. Avlu üzerinde ana yapıyla organik ilişkisi olmayan ancak aynı ailenin kullanımında olan girişleri bağımsız tek katlı hizmet birimleri vardır.

Yapının dışı sıvalı olup, üst örtüsü düz damdır.

Zemin Kat:

Yapının giriş kapısı güney cephenin batı köşesindedir. Kayrak döşeli bu giriş holü üzerinde üst kata çıkış merdiveni de bulunmaktadır. Kat merdiveni dar ve dik bir ahşap merdivendir. Zemin katta giriş holünün sağından girilen bir oda vardır. Zemin kaplaması daha sonradan beton şap yapılan odanın duvarlarında kapaklı duvar dolapları bulunmaktadır. Zemin kat pencereleri oldukça küçük ölçüde ve az sayıdadır.

Üst Kat:

Yapının üst katında da zemin katta olduğu gibi tek bir oda vardır. Bu odanın tabanı ahşap mertekler üzerine dal ve saz örtüden sonra sıkıştırılmış toprak bunun üzerine de ahşap kaplanmıştır. Üst kat pencereleri her cephede ve çok sayıda yapılmıştır. Sırasındaki diğer yapılardan daha ileride inşa edilmiş olan yapı, köy yolunun başından beri algılanabilmektedir. Bu yüzden de yolu gören doğu penceresi oldukça büyük yapılmıştır. Oda tavanında mümkün olduğunca düzgün ahşap mertekler kullanılmış olup, ara dal dolguları da aynı şekilde özenle yerleştirilmiştir.

Katalog No: 14
Yapının Adı: Mehmet ÇELİK Evi
Bulunduğu yer: Van İli merkez Aşağı Bakraçlı (Yedi Kilise) Köyü
İnceleme Tarihi: 23.09.2006
Çizim No: 35,36,37
Resim No: 49,50,51
Niteliği: Ev
Tarihi: 1940
Kitabesi: Yok
Malzeme: Kerpiç yığma yapı

Yapının İncelenmesi:

Ev; kabayonu taş temel ve su basman kotu üzeri kerpiçle yapılmıştır. Yapıda duvarlara destek olarak kapı ve pencere üstleri haricinde ahşap hatıllar bulunmamaktadır. Yapı az eğimli bir arsa üzerine yapılmış olmasına rağmen bu kot farkı plana yansıtılmıştır. İki katlı olan bu yapıdaki kat yükseklikleri zemin eğiminden dolayı farklılıklar göstermekte yine zeminin bu özelliğinden istifade ile yapının alt katı arka bahçe cephesinden düzayak girişli ahır olarak kullanılmaktadır.

Yapı gösterişten uzaktır. Sadece ön cephesi kısmen sıvalı ve giriş kapısı kenarları kireç badanalıdır. Pencereler oldukça az sayıda ve küçük ölçülüdür. Ancak güney cephesinde ahır ve samanlık kısımlarının üzeri yarı açık gömme balkon olarak kullanılmıştır.

Zemin kat:

Köşebaşı yapısı olan evin girişi doğu cephesinin kuzey köşesinden verilmiştir. Yapının yol girişi 160 cm ölçüsündeki bir koridora açılmaktadır. Bu koridorun devamı da tek yünlü bir taş merdivenle sonlanmaktadır. Giriş koridorunun sağında 400 x 320 cm. ebatlarında bir günlük oturma odasıyla buna bitişik 400 x 270 cm. ebatlarında mutfak olarak kullanılan bir hizmet odası bulunmaktadır. Koridorun sonundaki düzensiz 8 basamaklı taş merdiven, yarı gömülü olan bu mahallin üzerinden üst kata kolayca çıkmaktadır. Terasın altı, zemindeki eğimden istifade edilerek yapının bahçe yönünden ayrı bir dış girişi olan ahır ve samanlık mahalleri meydana getirilmiştir. Özensiz bir işçiliği olan yapının içleri sıvalı ve kireç badanalıdır. Koridor zemini kayrak taştır. Zemin kattaki alt iki oda dışındaki mahallerde pencere doğraması yoktur. Bunun yerine zemin kat pencerelerinde parmaklık şeklinde çakılmış dallar bulunmaktadır.

Üst Kat:

Yapının üst katına zemin koridorundaki merdivenle ahırın damına çıkılmak suretiyle ulaşılmaktadır. Bu dam aynı zamanda yapının balkonudur. Balkonun arkasında biraz daha yüksek giriş kotlu olan büyük bir oda vardır. Evin kat döşemesi ahşap keranlar üzeri sıkıştırılmış topraktır. Balkon olarak kullanılan dam üzerinde ayrıca ahır katına inen L formlu ahşap bir merdiven bulunmaktadır. Üst kattaki pencere boşluklarında doğramalar yoktur.

Katalog No: 15
Yapının Adı: Hüseyin ARLI Evi
Bulunduğu yer: Van İli merkez Yedi Kilise Köyü
İnceleme Tarihi: 23.09.2006
Çizim No: 38,39,40
Resim No: 52,53
Niteliği: Ev
Tarihi: 1930
Kitabesi: Yok
Malzeme: Kerpiç yığma yapı

Yapının İncelenmesi:

Yapının Tanıtımı:

Köydeki kilise yapısının kuzey doğusunda bulunan ev, plan ve görünüş olarak özgün ve dikkat çekicidir. Eğimli bir alanda yapılı olduğundan arka cephesinde oldukça yüksek bir su basman kotu vardır. Ön cephesinde 45-50 cm arasında değişen kaba yonu taş temel üzeri kerpiçle yapılmıştır. İki katlı olan yapı düz dam örtülüdür.

Zemin Kat:

Evin zemin katı girişi bağımsız olan iki odadan oluşmaktadır. giriş odası ve buna bağlı iç odanın giriş yönü cepheye pencereleri yoktur. Ahır, samanlık ve mutfak amaçlı kullanılan bu mahallerin sadece kuzey cephesinde birer küçük pencereleri mevcuttur. Yapının dikkat çeken en önemli öğesi üst kata çıkış merdivenidir. Kayrak taşından amorf bir formda yapılan bu merdiven sahanlığının altı eve bitişik, ayrı girişli bir taş oda olarak değerlendirilmiştir. Sahanlık sonrası merdiven payasının altı kemerimsi bir şekilde boş bırakılarak arkasındaki bahçe ve diğer yapılar için merdivenaltı geçiş koridoru oluşturulmuştur. Merdiven aynı zamanda bir giriş markizi gibi kullanılmıştır.

Üst Kat:

Evin üst katına zeminden başlayan kayrak taşından imal edilen açık bir dış merdivenle ulaşılmaktadır. Merdivenin çıktığı üst sahanlık giriş kapısına kadar uzatılarak bir ön balkon oluşturulmuştur. Bu balkonun konsolda kalan köşesi zeminden dam saçağına kadar ahşap direklerle desteklenmiştir. Merdiven sahanlığının köşesinde taşla örülmüş bir kolonla kemerli bir geçiş bulunmaktadır. Balkon korkuluğu yatay çakılmış iki sıra dal nitelikli ahşaptır. Üst kat girişi güney cephenin doğusundadır. Üst katın planı da alt kat gibi iki mahalden oluşmaktadır. Giriş sofasına bağlı ikinci odanın kuzey ve güney cepheli iki penceresi vardır.

7. KARŞILAŞTIRMA VE DEĞERLENDİRME

Başlarda ortak ve organize bir çalışmayla bitişik sığınma mahalleri şeklinde yapılan barınaklara örnek olarak, Çayönü, Çatalhöyük veya Kuruçay gibi yerleşimlerdeki dar ara sokaklar ile bitişik yapı damlarından oluşan yerleşim bölgesi dokusu göze çarpar. Bu dar ve amorf sokak dokusu günümüz köylerinde de gözlenmektedir.(Resim: 12) Neolitik çağ'ın 6000–5000 arası döneminde konutlarda daha geniş alana yayılı hücresel doku ve düz dam görülmeye başlanmıştır.[1] Ancak, Kalkolitik dönem sonrasında, kolektif iş gücü ile bitişik ve yayılı bir alanda inşa edilen konut yapıları, kale, saray, tapınak gibi resmi nitelikteki büyük ölçekli yapıların gerisine itilerek bireysel yapılmak zorunda kalınmıştır. Van yöresi köy mimarisinin incelenmesi sonucunda da; yapıların farklı zamanlarda ihtiyaca göre eklenerek yapılmış olsa bile yapı birimlerinin birbirine bitişik, mimari fonksiyona yardımcı ve mümkün olduğunca aynı düz dam örtüsü altında yapılmaya çalışılması göze çarpar. Bu yapılaşma tarzı, ilk yapılaşma dönemlerindeki hücresel yapılaşmaya en azından görsel olarak neredeyse tamamen benzemektedir. Kuruçay yerleşim alanı restitüsyonu ile günümüz kerpiç yapılı ve düzdamlı köy yerleşiminin konum olarak büyük benzerlik gösterdiği görülmektedir.(Resim: 12,13,14,8)

Uzun yıllar göçebe ve yarı-göçebe bir hayat süren Türkler'in konut ihtiyaçlarını yazı geçirdikleri yaylaklarda yurt adı verilen çadırlarla, kışı geçirdikleri kışlaklarda ise ahşap veya kerpiç evlerle giderdikleri tarihsel kaynaklardan anlaşılmaktadır. Özellikle çadır, göçebe Türkler'in hayatında önemli bir yer işgal etmiş, hatta gerek Orta Asya'da gerekse Anadolu'da taş-tuğla gibi malzemelere dayalı mimariyi bile etkilemiştir. Van yöresi köy mimarisindeki oda kullanımında çadır hatta mağara kullanımının izlerini bulmak mümkündür. Bu durum Anadolu'dan Japonya'ya kadar uzanan bir hat üzerinde varlığı tespit edilebilen aynı mekanın değişik işlevler için kullanılması fikri ile ilintili olduğu kadar göçebe ve çadır geleneğini de yansıtır. Türk evlerinin oturma odaları ve özellikle başoda düzenlemesinde yurt adı verilen çadırların etkilerini görmek mümkündür.[2] Van köy odalarında genelde sabit mobilya bulunmaz oturma kısımları genelde yer minderleri olup, mutlaka duvarlara yaslanır. Odalarda duvar kullanımı ve önemi aynı şekilde, özellikle mağara ve çadır içi dizaynı ile büyük benzerlik göstermektedir.

Aynı şekilde çadır formu da Van yöresi köylerinde yaygın olarak görülen ot ve tezek yığınlarının strüktürel formları ile yaşatılmaktadır. Hatta bir çok köyde bu yığınların içleri kısmen boş bırakılarak depo veya kümes gibi kullanılması bu formlara aynı zamanda iç mekan işlevinin de verildiğini gösterir.(Resim:10,11)

Van yöresi köy mimarisinde, yapıların yer seçimi ve aplikasyonunda göze çarpan en önemli özellik; mevcut topoğrafik yapının olduğu gibi kabul edilmiş olmasıdır. Yapıların plan, form ve ölçüleri zemin koşullarına göre belirlenmiştir. Bu yapı tarzının; yapılaşmada topoğrafik yapıyı bir sorun veya engelden çok, planlamada avantaja dönüştürmeyi ustaca başaran Urartular'ın yapılaşmada en önemli ayırıcı özelliklerinden biri olduğu açıktır. Başta kale yapıları olmak üzere hemen hemen tüm Urartu yapısında planlamadaki yönlendirici ve temel belirleyici unsur, topoğrafik yapıdır. Urartular, topoğrafik verileri işlevle son derece akılcı ve başarılı bir şekilde birleştirme konusunda, çağdaşları arasında ilk ve tek medeniyettir.

Van yöresi köy mimarisi kapsamında incelenen yapılar arasında Alaköy'de bulunan İdris Aksüt evi formunu inşa edildiği topoğrafik yapıdan almış, evin kuzey ve doğu cephe duvarları, zemin münhanilerine paralel olarak değişik açılarda veya kavisli formlarda yapılmıştır.

Ayrıca Yukarı Anzaf Köyündeki Ali Özbey (Çavuş) evi de oldukça eğimli bir arazi üzerine yapıldığından ev doğu - batı doğrultusunda zemine iki ayrı kotta kademeli olarak oturtulmuştur. Ev, batı cephesinden zemin kata, doğu cephesinden de bodrum kata düzayak girişlidir. Yol cephesinden tek kat olan yapı, bahçe tarafından iki kat olarak algılanmaktadır. Topoğrafik yapının evin planlanmasında belirleyici ve fonksiyonel bir çözüm aracı olarak kullanılması, yapılaşmada Urartu geleneğinin devamı olarak değerlendirilebilir.

Yedi Kilise köyünde bulunan Mehmet Çelik evi de bulunduğu zemin özelliklerini yapıya ustaca yansıtan bir plana sahiptir. Bu yapı da eğime dik olarak aplike edildiğinden temeli zemine uygun olarak

---

[1] http//tayprocet.org. Savaş Harmankaya- O. Tanındı – M. Özbaşaran,"Türkiye *Neolitik: Bir Araştırmaları Üzerine bir Değerlendirme"*, TAY - Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri–2: Neolitik, Ege Yayınları, Takım ISBN 975–807–003–7, Cilt ISBN 975–807–010-X, İstanbul, 1997, 61

[2] Anton BAMMER, "*Çadır ile Anadolu Evi İlişkileri", Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme*, Habıtat II, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 1996, 237

kademeli yapılmıştır. Yapının yol girişi üst kotta olup bir koridor ve bu koridorunun üzerindeki iki oda aynı kottadır. Evin devamı zemindeki düşük kota uyularak gömülü yapılmak ve elde edilen yarı bodrum kata bahçe yönünden ayrı bir giriş verilmek zorunda kalınmıştır. Koridordan girişi olmayan bu yarı bodrum katın üzerine içeriden verilen düzensiz bir taş merdivenle kolayca çıkılabilmektedir. Bu şekilde yarı bodrum katın üzeri büyük bir teras olarak kullanılmaktadır. Bu dam teras, aynı zamanda üst katın giriş sofası işlevini de görmektedir. Yapının zeminindeki bu kademelenme üst katta da devam ettirilerek düz damla sonlandırılmıştır. Zemin koşullarını referans alarak oluşturulan bu karmaşık plan anlayışı, Urartu yapılarında topoğrafik faktörün ustaca değerlendirilmesinin küçük bir örneği gibidir.

Aynı şekilde Avirek Köyü'nde bulunan Ahmet Ediz evi de mevcut kilise temeli üzerine yapılmış olmakla beraber, subasman kotundaki farklılıklar asıl yapının zeminindeki eğimlere uygun olarak inşa edilmiş olmasından kaynaklanmaktadır.

Van yöresi köy mimarisinin uygulanışında göze çarpan çok önemli bir özellik de genelde köy yerleşimlerinin doğu-batı istikametinde gelişmesi ve ev girişlerinin mümkün olduğunca güneyden verilmeye çalışılmasıdır. Yeşilsu Köyündeki Kenan Ebinç evinde olduğu gibi bu amaçla birçok yapının girişi yol cephesi yerine arka bahçe cephesinden verilmiştir.

Yapıların kullanılan malzeme ve uygulama teknikleri açısından incelenmesi sonucu; öncelikle yöredeki köy mimarisinin tamamında doğal malzemeler kullanıldığı görülmüştür. Kullanım oranları farklılıklar göstermekle birlikte genelde tüm yapıların bünyesinde taş, toprak ve ahşap malzemeler birlikte kullanılmaktadır. Yapılarda, kabayonu taş temel ve yaklaşık 100 cm yüksekliğinde subasman kotu üzerine çoğu kez yapıyı tamamen saran ahşap hatıllar kullanılmıştır. Hatılların çamurla tesviye edilmesinin ardından yapı, en az 50 cm kalınlığında kerpiç duvarla devam ettirilmiştir. Bu yapı tarzı, taş temel üzeri kerpiç malzemenin kullanılmaya başlanan dönemlerden günümüze kadar her tarih döneminde yaklaşık olarak aynıdır. Çatalhöyük, Mersin Yümektepe, Yozgat Alişar, Denizli Beycesultan, Kayseri Kültepe, Batı Anadolu'da Çanakkale Troya ve Alacahöyük'te yapılan kazılarda taş temel üzerine kerpiç malzemeden yapılmış evlerle karşılaşılmıştır. Evler, dört köşe kerpiç duvarlı inşa edilmenin yanında birçoğu her iki yönde atılan ahşap hatıllarla takviyeliydi.[3] İnecelenen evlerdeki kerpiç ebatları kendi aralarında çok az farklılık göstermekle birlikte Urartu kerpiç ebadı ortalaması gbi 52 x 35 x 15 cm olan Çavuştepe kerpiç ölçüleriyle uyumludur. Karagündüz Höyüğü'nün en geç evresi evlerinde taş temelsiz, tümüyle kerpiç duvarlı yapılardan oluşan bir mimari ortaya çıkarılmıştır. Odaların içinde duvara bitişik olarak yan yana iki ocak, bir odanın ortasında da bir tandır bulunmaktadır.[4] Bu buluntular, Van bölgesi mimarisinde kullanılmakta olan kerpiç malzeme yanında duvara bitişik fırın ve tandır yapılarının da Urartular öncesine dayandığının kanıtı olarak önemlidir.

Günümüze de Van ve civarındaki geleneksel tarzda yapılan evlerle köy yerleşimlerinin tamamına yakını kerpiçtendir. Buralarda kavak ahşap malzeme, farklı işlevlerde ve yapı öğelerinde kullanılır. Ahşabın kullanım alanı Urartu'lardaki kullanımıyla önemli bir farklılık göstermez. Yapılarda taş malzeme kullanımı, zor ve bilinçli ustalıklar gerektirdiğinden temel ve su basmanlar dışında pek kullanılmaz. Köy mimarisinde görülen taş kullanımı da özensiz, görsellikten uzak ve kaba yonu moloz taş duvar şeklindedir. Tarih çağlarında taşın, ancak kolektif yapılaşmalarda veya büyük ölçekli prestij yapılarında büyük bir ustalıkla kullanıldığı görülür. Bu karşılaştırmanın en güzel örneklerinden biri de Yedi Kilise Köyü'ndeki Kilise yapısının taş işçiliği ile aynı köyde ve kilisenin yakınında bulunan kırsal mimarideki taş kullanımı arasındaki bariz kalite ve işçilik farkı gösterilebilir. (Resim 18,19)

Van yöresinde veya Anadolu'nun herhangi bir yerinde kerpiçten inşa edilen tüm yapılardaki üst örtü sistemi; Ahşap mertek, veya keran gibi değişik isimlerle adlandırılan yatay taşıyıcılar, üzerine dal veya saz örtüsü, bunun üzerine de kil toprağından sıkıştırılmış bir katman ve en üste de püşürük adı verilen samanlı toprak şaptan oluşan düz damdır.(Çizim:4) Örtü sisteminde ahşabın yatay taşıyıcı olarak kullanım örnekleri eski Mısır mimarisinde Palmiye tomruklarının bombeli olarak dizilmesi şeklinde görülür.

Çok nadir olmakla birlikte, malzemenin kolay bulunduğu köylerde bir kısım yapıların tamamı veya bazı müştemilat kısımları tamamen taştan inşa edilmiştir. Ancak, taş duvar örgüsü fazla özenli değildir. Urartu taş yapıcılığında uygulanan örme tekniklerinin çok gerisinde olduğu gözlenen taş işçiliği; *Yamuk veya Trapezoidal diye adlandırılan* taş örme türü ile yakınlık göstermektedir. Körzütkale'de, Merend yakınlarındaki Gavur Kalesi

[3] Rudolf NAUMANN, *Eski Anadolu Mimarlığı,* çev. Beral MADRA, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991, 350
[4] Veli SEVİN/ Aynur ÖZFIRAT, Van Karagündüz Kazıları Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi, (Edit. O. BELLİ), (1932-1999), Ankara, 2000, 168

gibi kaleler, M.Ö. 8. asırda yaygın olarak kullanılan bu taş dizme yönteminin ilkel şekillerini, Van Kalesinin kuzey duvarları da gelişmiş şeklini gösterir.

Urartu mimarisinde galerilerin, salonların, büyük odaların çatısını taşıyan ve taş kaidelere basan ağaç direklere büyük önem vermiştir. Bu mimari tarzda teknik ve sanatsal açıdan önemli örnekler verilmiştir. Bu yapı tipi Urartu mimarisine has ve en belirgin özelliğidir. Van Yöresi Köy Mimarisinde de ahşap direkler, geniş açıklıklı tavanların taşıtılması ile sundurma ve balkon üstü dam köşelerinde, yaygın olarak kullanılmaktadır. İncelenen Van Yöresi Köy mimarisi örneklerinden Zeki Akgül, Recep Samur, İdris Aksüt, Tuncer Bozlak, Refiye Sıdal (İlhan Şahar), Zeki Ediz ve Hüseyin Arlı evleri gibi yapıların büyük çoğunluğunda ahşap direkler kullanılmıştır. Osmanlı mimarisinin de vazgeçilmez malzemesi olan kaplama ve süslemelerde ustaca kullanılan ahşap, köy mimarisinde süsleme amaçlı olarak pek kullanılmaz. Ancak, tavan ve saçak kenarları gibi küçük ölçekli süslemelerde kullanılmıştır.

Plan özellikleri açısından ele alındığında Van Yöresi Köy mimarisinde az sayıda özgün planlı konutlara rastlansa da çoğunlukla belli plan tiplerinin yaygın olarak kullanıldığı görülür.

Evlerin büyük çoğunluğunda sulu mahal olarak adlandırılabilecek mutfak, banyo ve hela kısımlar evin temel birimleri içinde bulunmayıp bazı yapılara sonradan daha basit işçiliklerle ilave edilmiştir.

Eski Van Evleri; tek katlı, çift katlı cumbasız, çift katlı cumbalı ve özel evler olarak dört gruba ayrılmaktadır. Ancak köy evleri genellikle tek katlı olup, bazılarında zemin koşulları gibi özel şartlardan dolayı yarım bodrum katlar yapılmıştır. Köylerde iki katlı yapılan evlerin ve sahiplerinin özel bir statüsü ve misyonu vardır.

Yöredeki tek katlı ev tiplerinden en yaygın olanı; orta sofalı sağ ve solunda yaklaşık aynı büyüklükte iki odadan oluşan tiptir. İki veya üç mahalden oluşan basit planlı ev tipi van bölgesinde bulunan Urartu evleri plan şemasına çok büyük benzerlik gösterir. Köy mimarisinde bu türdeki evlerden bir kısmının girişleri derin bir nişle içeri alınarak yarı kapalı teras oluşturulmuş üzeri dam uzantısından oluşan bir sundurmayla kapatılmıştır. Bu sundurmalar ahşap direklere taşıtılmaktadır.

Örnek olarak incelenen evlerden Avirek Köyü'ndeki Recep Samur evi ile Aşağı Bakraçlı Köyü'nde bulunan Tuncer Bozlak evleri plan özelliklerinin yanında neredeyse ölçü olarak da birbirinin aynıdır. Bu ev tipleri tarih dönemlerinden beri bilinen ve yaygın olarak kullanılagelen en sade plan tiplerindendir. Çorum Boğazköy (Hattuşaş) ve diğer Hitit yerleşimlerinde kazılarla ortaya çıkarılan konutların neredeyse tümünün ana biçimi; Dikdörtgen tasarlı iki odalıdır. Evler, şu an da inşa edildiği gibi düz balçık çatı ile örtülüdürler.[5] Ayrıca Tunç Çağı'nda Anadolu'nun batı kıyılarında megaron tipi konutlar yaygınlaşırken, doğusunda bit-hilani denilen avlunun iki yanındaki mekanlardan oluşan konutlar kullanılmıştır. Orta Anadolu'da ise günümüzde bile yaygın olarak köylerde kullanılan bir iki odalı kerpiç ev mimarisi hakimdir.[6] Bu plan tipine ait tarih dönemlerinden gelen örneklerin sayısını artırmak mümkündür.

Merkez Avirek Köyü'nde bulunan Zeki Erdiz evi de çok az farklılıkla bu tür plan kapsamında sayılabilir. Yine ön terastan girişli olan bu konut tipinde benzerlerinden farklı olarak; eve yandan girilmekte olup, biri aynı zamanda sofa görevi üslenen iki odadan oluşmuştur. Bu ev tipinde de giriş balkondan sağlanmaktadır. Balkonun üzeri ahşap direklerle desteklenen sundurma ile örtülmüştür.

Van Yöresi Köy Mimarisinin tek katlı ev tiplerinin bir diğeri ise; bir bahçe veya açık avlu alanından girişli tek veya bağımsız girişli çift mahalden oluşan plan tipidir. Aynı şekilde Arkeolojik kaynaklardan da Urartular konutlarını kayalara oymuş çukurlar üzerine taş temel olarak yapmış, üzerine kerpiç malzeme ile devam ettirerek inşa etmişlerdir. Plan olarak da bölgede ön avlulu iki odalı evlerin varlığı tespit edilmiştir.[7] Mevcut örneği çok az olan bu tip; Arkeolojik araştırmalarla ortaya çıkan ve aynı plan şemasına sahip, Gürpınar İlçesi Güzelsu Bucağı'na bağlı Giyimli Köyünde, eski ismiyle Erganis olan Gövelek köyünde ve Çatak ilçesine bağlı Ağaçlık Köyü'nde bulunan evlere ait planların tekrarı niteliğindedir. Bu plan tipinde incelenen örnek

---

[5] Peter NEVE,"Hitit Krallığının Başkenti Hattuşa' da Konut", *Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme*, Habıtat II, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 1996, 99-115

[6] Rudolf NAUMANN, *Eski Anadolu Mimarlığı,* çev. Beral MADRA*,* Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991, 363

[7] Taner TARHAN – Veli SEVİN,Van Bölgesinde Urartu Araştırmaları, "Konut Mimarlığı" Anadolu Araştırmaları, IV. V, 1976/ 1977, 343

yapılardan biri; Alaköy'de bulunan İdris Aksüt'e aittir. Söz konusu yapının önünde kerpiç duvarla çevrili bir bahçe bulunmaktadır. Önemli oranda yıkılmış olan yapı mevcut haliyle tek mahalli olmakla birlikte temel izlerinden yapının dış girişli iki mahalden oluştuğu anlaşılmaktadır. Bu plan tipi, Orta Anadolu'ya yerleşip Anadolu'da ilk merkezi devleti kuran Hititler'in asimetrik ve doğal bir oluşuma sahip, avlu üzerine dizilmiş dikdörtgen planlı, bir kaç mekandan oluşan, yerleşim yerleri plan şemalarıyla benzerlik göstermektedir. Bu plan şeması Tunç Çağı öncesi dönemlere ait evlerde de uygulanmıştır. Bu ön avlulu iki odalı ev tipolojisi, Kuzeyde Karmir-Blur, doğuda ise Batsam'a değin geniş bir alana yayılmıştır. Ayrıca Urartu konut planlamasında da bu tipin benimsenmiş ve sık sık uygulanmış olduğunu da görürüz.

Ön avlulu plan tipinin biraz geliştirilmiş hali Göllü Köyü'nde bulunan Refiye Sıdal evidir. Yine kerpiç duvarla çevrili bir bahçe içinde olup, eve sol kenarından sundurmalı bir balkondan girilmektedir. Avlunun bir kısmı ile açık sundurmalı alanın tabanı kayrak taşı döşelidir. Ev iç girişli iki mahalden oluşmuştur. Evin sol kenarına dik konumda oluşturulmuş önünde ahşap direklerle taşıtılan sundurmalı açık bir koridor bulunmaktadır. Çavuştepe tapınağında da üstü sundurmalı ahşap direkli açık koridor kullanıldığı bilinmektedir. Ayrıca, Van Kalesi Höyüğü kazılarında, Urartu Dönemi'nin ilk yapı katına ulaşılmıştır. Tabanı saltaşı levhalarla döşeli olan yapının sundurmalı bir avluya sahip olduğu düşünülmektedir. Bu türde sundurma ve avlulu sivil mimari örneklerine bazı Urartu merkezlerinde sıkça rastlanmaktadır. Yapının diğer mahallerinin tabanları ise sıkıştırılmış topraktır.[8] Van yöresi yapılaşmasında da sundurma ve taban döşemesi geleneğinin sürekliliğine sözkonusu Refiye Sıdal (İlhan Şahar) evinin dışında çok sayıda örnek bulmak mümkündür.

Yörede tek odadan oluşan megaron planlı ev örneği olarak; Yukarı Anzaf Köy'ündeki M, Sıdık Fidan'a ait tamamen moloz taş duvarlı olarak inşa edilen samanlıkla yine aynı köydeki sahibi bilinmeyen ve büyük oranda yıkılmış olan kerpiç bir yapı gösterilebilir. Bu yapıların önemli bir özelliği de Anzaf Kalesinin çok yakınında olması ve taş işçiliği olarak kaleyle son derece benzerlik göstermekle birlikte aynı ustalıkta olmayan taklidi gibi olmasıdır.

Yedi Kilise Köyü'nde Mehmet Çelik tarafından kullanılmakta olan ev, Yukarı Anzaf Köyü'nde bulunan Ali Özbey (Çavuş Evi) ve Avirek Köyü'ndeki Ahmet Erdiz evleri planları farklılık göstermekle birlikte topoğrafik gereklilikten dolayı bodrum katlı veya zemine bağlı olarak ayrı ayrı girişleri olan iki katlı yapılardır. Yapıyla topoğrafyanın bu uyumu, Urartu mimarisinin günümüz geleneksel köy mimarisinde sürdürülmekte olan bir özelliği olarak nitelenebilir.

Türk evi iki katlı plan tipinin aşamalarında; yapının bulunduğu bölgenin, sosyal ve kültürel özellikleri ve gereklerine göre çözümlenen zemin kat planı yörelere göre daha değişken olabilmektedir. Zemin katları genelde depo, kiler, mutfak, ahır, ambar, arabalık, samanlık, hizmetçi odaları ve kimi evlerde taşlık olarak biçimlenmiştir. 19. yüzyıl Türk evinde de aynı şekilde katlar kesin işlevsel ayrımlarla birbirinden ayrılmıştır. Evlerin biçimlendirilmesindeki temel done, mahremiyet kavramı olmuştur ki, Van yöresi köy mimarisinin özellikle iki katlı plan tipinde de benzer kullanım özellikleri görülmektedir. Zemin katlar, mümkün olduğunca içe dönük tasarlanmıştır. Ev, sırtını sokağa çevirmiş ve zemin katlarında hemen hiç penceresi yoktur. Üst katlar ise, sokağa bakacak şekilde pencerelerle düzenlenmiştir.

Bu plan kapsamında incelenen köy evleri, ölçülerinde görülen çok az farklılıklar dışında birbirleriyle aynı planlı olarak inşa edilmiştir. Amik Köyü Ahmet Çuhaz Evi, Yeşilsu Köyü Kenan Ebinç Evi ve Alaköy'de bulunan Bekir Yıldızbaş Evi sözkonusu plan özelliklerini taşımaktadır. Plan; dar ölçülü bir merdivenin bulunduğu merdiven kovası ve bu kovanın antre işlevi gördüğü alt ve üst katta birer odadan ibarettir. Yapıların üst katları ağırlama amaçlı bas oda niteliğindedir. Bu odalar nispeten daha özenli döşenmiştir. Katlar arası döşeme, dam örtüsüyle büyük oranda aynı detaydadır. Evin kullanım şekli de tarihsel sürekliliğin kanıtıdır. Alt katlar hizmet birimlerine, üst katlar da kullanım ve ağırlama birimlerine ayrılmıştır. Ev ölçeğinin üstündeki büyük salonlar veya köy camisi gibi büyük açıklıklı mahallerde dam düzenli sıralanmış ahşap dikmelere taşıtılmıştır. Aynı şekilde Urartular mimari uygulamalarında, İki katlı olan evlerin ikinci katının da ahşap sütunlar üzerine oturan ahşap hatılların hasırla kaplanması sonucu oluşturulduğu düşünülmektedir.[9]

İki katlı köy evleri planın hemen hemen hepsinde yapıya bitişik tek katlı hizmet mahalleri mevcuttur. Avlu içinde tek katlı ve içe dönük tasarlanmış olan kısımlarda çok az farklılıkla, mutfakla içinde gömülü

[8] M. Taner TARHAN – Veli SEVİN, Van Kalesi ve Eski Van Şehri Kazıları, *XIV. Kazı Sonuçları Toplantısı,* T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 1991, 409,410

[9] Ekrem AKURGAL, *Anadolu Kültür Tarihi*, Ankara, 1998, 269

silindirik tandır bulunan tandırevi,(Çizim:3) kiler, samanlık ve ayrıca bir dış girişi olan ahır kısımları bulunur. Bir çok evde bu mahallere ilave olarak ikinci bir oda, banyo veya hela mahalleri komplekse sonradan ilave edilmiştir. İçinde ayrı bir banyo mahalli olmayan evlerin uygun bir odasında çal adı verilen kotu zeminden biraz düşük olan yıkanma mahalli bulunur. Yapıların zemin katında bulunan bütün bu geniş alana yayılı yapılar aynı dam örtüsü altına alınmıştır. Arkeolojik araştırmalar sonucu, Hacılar'da bulanan evlerin de içinde tandır benzeri fırın ve ocak mevcuttur, İncelenen köy evlerinden sadece Ahmet Çuhaz Evi'nde Barbekü benzeri bir duvar ocağına rastlanmıştır.

İncelenen ev tiplerinin çoğunda odalar taşınabilir mobilyalı olarak boş durumdadır. Bu da odaların; aynı zamanda oturma, yatma, yemek, yıkanma gibi çoğu işlerin yapılabildiği çok amaçlı ve sürekli kullanımı olan birer mekan olarak tasarlandığını göstermektedir. Geleneksel Türk evinde de odanın kullanımı önemli olup tarihsel izler taşımaktadır. Mağara dönemlerinden çadır iç düzenlenmesi oradan da oda kullanımı arasında bağlantı kurulabilir. Çünkü çadırda olduğu gibi odanın ortası boştur. Ortadaki boşluğu sedirler çevreler. Odanın birden fazla işlevi vardır. Bu oda kullanım felsefesi; ilk tasarımından önce bile mağara duvarlarına verilen önem ve işlevle başlar, çadır kullanımının ardından günümüze dek özellikle Anadolu'da ve Balkanlar'ın bazı yörelerinde yüzyıllardır korunmuştur.

Van yöresi köy mimarisinde hemem hemen hiç süsleme öğesi yoktur. Ancak bazı özellikli evlerin kapı üstü ve pencere korkuluklarında bitkisel motifli süslemelerle dam alınlarında süslü ahşap alınlıklar görülür.(Resim: 17- Çizim:5)

8. SONUÇ

Yerleşim birimlerinin yapı taşı olan konut mimarisi; bilinen en eski yapı türü olmasına karşın, çağlar içinde dini, siyasi ve askeri örgütlenmelerin önem kazanmasıyla önceliğini yitirmiş, ilk dönemlerde kolektif iş gücüyle ve sistemli olarak inşa edilmesine karşın, yerini resmi yapılara bırakarak bireyselleşmek zorunda kalmıştır. Böylece tamamen sahipsizleşmiş ve uzun bir silikleşme dönemi yaşamıştır. Bu yüzdendir ki, yönetimler eliyle yaptırılan çeşitli dönemlere ait, bir çok tapınak, kale, saray gibi yapılara veya kalıntılarına rastlamak oldukça kolayken aynı dönemlere ait sivil mimari sayılabilecek konut yapısı kalıntılarının günümüze kadar gelebilmesi neredeyse imkansızdır. Özellikle köy mimarisi ürünü konutlar; fakir halk kesiminin kişisel iş güçleri ile kerpiç gibi ucuz ve doğal malzemelerle oldukça basit tekniklerde sıradan yapılar olarak üretilmek zorunda kalınmıştır. Bu nedenle de bu iptidai yapılar iklim koşulları doğal afetler ve savaş dönemlerindeki yakılıp yıkılmalara uzun süreli dayanamamışlardır.

Van yöresi köylerinde tekdüze ve mümkün olduğunca yayılı geniş alanları kaplayan büyük dam örtüler göze çarpar ki bu görünüş höyük yerleşimiyle büyük benzerlik gösterir. Ayrıca sık rastlanan ot ve tezek yığınları ilk çatma yapı strüktürlerini ve çadır strüktürlerini çağrıştırır.

Yörede etkin olarak yaşamış olan Urartuların yapılaşmadaki prensipleri ve belirgin uygulama teknikleri izleri günümüz köy mimarisinde de izlenebilmektedir. Bunların başında topoğrafik yapının yapılaşmaya başarıyla yansıtılması gelir. Ayrıca, Van Yöresi Köy Mimarisi Urartu mesken yapılarında olduğu gibi, daha çok taş temel üzerine kerpiçten imal edilmiştir. Kerpiç yapılaşmaya geçilen en eski dönemlerden beri bir takım değişikliklere uğramakla birlikte yapılardaki en temel geleneksel yapı malzemesidir. Köy mimarisinde yapı bünyesine taş ve ahşap gibi diğer yapı malzemeleri de girmektedir. Ancak bölge köylerinde ahşap yapı örneği hiç yokken çok az sayıda taş yapıya rastlanır. Bular da çoğunlukla sonradan eklenen müştemilat yapılarıdır. Evler genel yapı tarzı olarak, mütemadi taş temel üzerine su basman kotuna kadar kaba yonu taş devam ettirilmiş bu taş duvarların üzeri ahşap hatıllarla tesviye edilmiştir. Ardından üzeri kerpiçle devam ettirilen yapılar, düz dam örtüsüyle bitirilmiştir.

Van yöresi köy evlerinin tamamı düz dam örtülüdür. Örtü katmanları her bölgede yapılan kerpiç yapılardan farklılık göstermez. Yapılarda var olan banyo ve hela gibi sulu mahaller çoğunlukla sonradan eklenmiştir. Banyo yerine genellikle çal adı verilen yıkanma köşeleri kullanılmıştır.

Evler, genellikle tek katlı olarak planlanmıştır. Mutfak-tandır evi, samanlık, ahır, banyo veya hela gibi müştemilatların bir kısmı veya tamamı ana yapıya ek olarak yapılmış, aynı bahçe veya avluya yönlendirilmiştir. Tek katlı ev planları oldukça basit olup, çoğunlukla giriş sofasına açılan bir veya iki odadan ibarettir. Bu paln şeması Urartu ev planlarıyla büyük benzerlik gösterir. Tek katlı Van köy evlerinde girişler, genelde ya bina dışına çıkıntılı veya yarı gömme bir iç terastan yapılmış, üzerleri dam uzantısı sundurma ile kapatılmıştır.

Köy mimarisinde nadiren görülen iki katlı evler, köyde ayrı bir misyon üstlenmektedir. Çoğunlukla elit ailelere ait olan bu evlerin üst katı selamlık olarak tanımlanabilecek türden ağırlamaya yönelik inşa edilmiştir. Bu tür evler, farklı köylerde olsalar bile plan olarak tamamen aynıdır. Kat planları her iki katta da değişmez, Planları, üst kata çıkış merdiveninin bulunduğu bir merdiven kovasıyla buradan girilen birer odadan ibarettir. Eve bağlı olarak aynı avlu veya koridor üzerine sıralanmış ve aynı dam altına alınan tek katlı hizmet birimleri mevcuttur. Bu hizmet birimleri plan, sayı ve işlev olarak farklılıklar gösterebilmektedir. İki katlı evler plan olarak geleneksel Osmanlı mimarisine uygun olarak içe dönük olarak tasarlanmış, zemin katların yol cephesine hemen hiç pencere konulmamıştır. Zorunlu hallerde ise pencere ölçüleri minimum tutulmuştur. Yapı ve müştemilatının dışarıya tek kapısı vardır. Sirkülasyon avlu veya geniş iç koridorlarla sağlanmıştır.

Köy yapılarında sıklıkla karşılaşılan bir uygulama da ev girişlerinin üzerinde bazen de avlu kenarında yapılan düz dam örtülü sundurmalardır. Genelde içleri kayrak taş döşeli olan bu mahaller de Urartu yapı geleneğinin sürekliliği niteliğindedir. Köy evlerinin önemli özelliklerinden biri de çoğunlukla yapıya ek müştemilat olarak yapılan tandır evleridir. Yine arkeolojik bulgular, Karagündüz Höyüğündeki bir ev yapısında aynı tarzda yapılmış bir gömme tandıra rastlanmıştır. Tunç Çağı ve Asur Ticaret Kolonileri Dönemi evlerinde karşılaşılan ve Van bölgesinde de Karagündüz ev mimarisinde ortaya çıkarılan bir başka ocak türü de duvara bitişik fırınlardır. Van yöresi köy mimarisinde nadiren görülen bu tür fırın yapısına Ahmet Çuhaz evinde rastlanmıştır.

Evlerde oda duvarları çoğunlukla iki veya daha çok sayıda gömme duvar dolabıyla değerlendirilmiştir. Hatta bazı özellikli evlerde daha küçük açık nişler aydınlatma araçları için yapılmıştır. Oda kullanımı, genellikle

İçinde sabit mobilyalar bulunmayan mahallerde duvar çevrelerinde yer oturması şeklindedir. Bu oda kullanım geleneği, de mağara kullanımı ile devamındaki çadır kültürü ve Osmanlı oda geleneğinin izlerini taşımaktadır.

Köy yapılarının tümüne yakın bir kısmında önemli görsellik kaygısı yoktur. Genellikle iki atlı evlerin kapı ve pencere demir korkulukları nadiren motifli yapılmıştır. Bir kısım dam saçaklarına testere sırtı motifli ahşap alınlık çakılmış, özellikli oda tavanlarında mertek arası dizilen dallara basit şekiller verilmiştir.

Van yöresi köy mimarisinin temel yapı taşları; Anadolu'da Neolitik dönemlerden beri kullanılagelen ve Van yöresinde de en erken buluntulardan itibaren kesintisiz kullanıldığı anlaşılan toprak, taş ve ahşap gibi doğal malzemelerdir. Halen de geleneksel köy yapılarında istisnasız kullanılan bu malzemeler, uygulamadaki çok az farklılıklara karşın geçerlilik ve tarihsel sürekliliğini korumaktadır. Malzeme özelliklerinden kaynaklanan nedenlerden dolayı yapıların temel, duvar ve üst örtü sistemlerinde zaman içinde kayda değer bir değişiklik gözlenmemiş, hatta bazı uygulamalarda tarihsel sürecin gerisinde kalınmıştır.

9. ÖZET

Van, 3713 km2 alanıyla Türkiye'nin en büyük gölü olan Van Gölü'nün doğusunda İran sınırında yer almaktadır. Stratejik önemli bir noktada yer almaktadır. Bu niteliklerinden dolayı Urartu Devleti'nin başkentliğini yapmış olan Van'ın, bugün kapladığı alan; Urartu öncesi ve sonrasında daha birçok uygarlık dönemlerinde kesintisiz olarak önemli yerleşim merkezi olma özelliğini sürdürmüştür. Van bölgesinin yerleşim alanı olarak kullanılmasının tarihi Prehistorik devirlere kadar uzanır.

Yüksek Lisans çalışma konusu olan "Van Yöresi Köy Mimarisi" kapsamında incelenen köylerden, eski yerleşim olduğu belirlenen ve yapılaşması örnek alınabilecek olanlar seçilmiş, bu kapsamda 15 yapı çalışılmıştır.

Çalışmalar; Anadolu ve Van yöresindeki yapılaşmaların tarihsel gelişimi konularında kaynak araştırılması, bu kaynaklar ışığında arazi araştırması tespit ve belgeleme ile plan ve detay çizimleri olmak üzere üç aşamada sürdürülmüştür.

Yapılan çalışmalar sonucunda, Van yöresi köy mimarisinin kullanıcılarının kendi imkanları ve kabiliyetleriyle oluşturulmuş, tamamen geleneksel malzemelerle inşa edilen basit planlı yapılar olduğu belirlenmiştir. Başta bu özelliklerinden dolayı köy yapıları uzun tarih sürecine karşı koyamayıp birçoğu günümüze kadar gelememiştir. Prof. Dr. Veli SEVİN'in köy mimarisi hakkındaki "Daha çok çiftçilikle uğraşan köylülerin oturduğu savunmasız yerleşme yerleri ekilebilir arazi yüzeyinden hafifçe yükselen höyükler üzerindedirler ve sursuzdurlar" şeklindeki tespiti de köy yapılarının, tarihsel geçmişinde de resmi otoritenin ilgisinden uzak ve korumasız olduğunu ortaya koymaktadır.

Ancak bu çalışmanın sonucu; taş temel üzeri kerpiçle inşa edilen söz konusu köy evlerinin malzeme ve plan özellikleriyle, 11. -12. yüzyılların düz damlı ve bir iki odadan oluşan kerpiç evlerinden çok fazla farklılık göstermediklerini, geleneksel Türk ve Urartu evi özelliklerini devam ettirdiklerini ortaya koymuştur. Hatta taş işçiliği gibi ustalık gerektiren birçok konuda tarih öncesi dönemlerin gerisinde kalmışlardır.

Van yöresi köylerinde bulunan birçoğu terkedilmiş ve harap durumda yıkılmaya yüz tutmuş olan ve tarihi sürekliliğin bir halkası olan evlere bu çalışma ile dikkat çekilmiş, Bu tez çalışmasıyla, daha sonra bu konuda yapılacak araştırma, belgeleme ve restorasyon çalışmalarına ilk adım olarak kaynaklık etmek amaçlanmıştır.

- ABSTRACT

Van is located near Iran border and east of Lake Van which is the largest lake (3713 square km in space) of Turkey. Its location has an important strategic point. For this reason, the space where Van, once the capital of Urartu State, covers nowadays has been an important permanent settlement for many civilizations before and after Urartus. The time of using this space as a settlement dates back to prehistoric times.

The fifteen buildings were selected and studied among the ones determined as old settlements in the villages which were observed in the content of this master thesis called "Village Traditional Architect of Van Region"

The studies were carried out in the three stages; the first was the literature search on the historical development of buildings in Anatolia and Van, the second was the site surveys, revealing and documentations of the buildings in the lights of these literatures, and the last was the planning and the detailed drawings.

At the end of this study, it was determined that the village architect of Van region constituted completely simple designed buildings which were created the own means and skills of their inhabitants. For mainly this reason, the most of them could not resist the long to historical process and reach to nowadays. The observation of Prof. Dr. Veli SEVIN on the village architect, "The unprotected settlements of villagers who work on farms are on the cultivable slightly high tumulus and arid.", also reveals that the village structures have been vulnerable and not received necessary attention of official authorities in their historical past.

At the end of this study, it was also determined that the mentioned investigated houses which were built with sun-dried bricks on stone basement do not have a lot differences from the houses of 11th and 12th centuries,

which were made with the similar materials and plans and having one to two rooms and flat ceilings. They are even behind the prehistoric ones in many aspects needing mastery such as stone work.

This study tried to get an attention to these houses which are located in the villages of Van Region and most of which are abandoned and tented to be ruined because they are a chain of historic continuity. This study also aimed to be a first step source for the future investigation, documentation, and restoration studies.

Key words: Village, traditional architect, Van Region, building

Anahtar kelimeler: Köy, geleneksel mimari, Van Bölgesi, bina

10. KAYNAKÇA

ABBSAOĞLU, Halûk;"Anadolu'da Antik Çağ'da Konut", Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme, Habıtat II, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 1996, 398.

ABDULKADİROĞLU, Abdulkerim-YİĞİT, Mehmet- OĞUZBAŞARAN, Bekir,*Van Kütüğü*, Van, 1993, 2–7, 22, 698.

ACAR, Erhan, *Anadolu'da Tarih Öncesi Çağlardan Tunç Çağı Sonuna Kadar Konut ve Yerleşme*, Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme, Habıtat II, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 1998, 381-394.

AKURGAL, Ekrem, *Anadolu Kültür Tarihi*, Ankara, 1998

AKYILDIZ, Erhan, *Taş Çağından Osmanlıya Anadolu*, İstanbul, 1997

ARSEBÜK, Güven, İnsan, İnsanlık ve Prehistorya, İstanbul, 1995

AŞAN, Muhammet Beşir, *Elazığ-Tunceli ve Bingöl İllerinde Türk İskan İzleri*, Ankara, 1992.

BAMMER, Anton, "*Çadır ile Anadolu Evi İlişkileri, Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme*, Habıtat II, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 1996, 234-247

BAŞGELEN Nezih, *Çağlar Boyunca Anadolu'da Duvar*, İstanbul, 1993

BELLİ, Oktay-CEYLAN, A., "2002 Yılı Aşağı ve Yukarı Anzaf Urartu Kaleleri Kazısı", 25. *Kazı Sonuçları Toplantısı* 2, 2004, 29-40

BELLİ, Oktay; "2003 Yılı Van - Yoncatepe Kalesi ve Nekropolü Kazıları", *Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü, Haberler,* (Edit. M. Doğan- Alpaslan), Kültür ve Turizm Bakanlığı, Konya, 2004, 190-194.

BELLİ, Oktay; *Van Kalesi ve Eski Van Şehri Kazıları Toplantısı Raporları*, Esk. Eserler ve Müzeler Gen. Müd.1988, 10-11.

BELLİ,Oktay, Van-Anzaf Urartu Kaleleri Kazısı, *Arkeoloji ve Sanat*, İstanbul 1992, 13-30

BELLİ, Oktay, Aşağı ve Yukarı Anzaf Urartu Kaleleri Kazısı, *Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü*, www.tebe.org/tr

BURNEY, Charles A. / LANG, D. Marshall; *The Peoples Of The Hills*, London, 1971

ÇİLİNGİROĞLU, Atlan; Urartu Tarihi, *Urartu Krallığı Tarihi ve Sanatı*, İzmir, 1997

ÇİLİNGİROĞLU, Altan, "Temple Area" (Edit.. A. Çilingiroğlu/M. Salvini), *Ayanis* I, Roma, 2001, 37-66.

ÇİLİNGİROĞLU, Altan, "Military Architecture", (Edit. A. Çilingiroğlu/M. Salvini), *Ayanis* I, Roma, 2001, 25-36.

ÇİLİNGİROĞLU, Altan,"Van-Ayanis Kalesi 2002 Yılı Kazısı", 25 *Kazı Sonuçları Toplantısı* 2, 2004, 413-420.

ÇİLİNGİROĞLU, Atlan, Diauehi'de Bir Urartu Kalesi: Umudumtepe (Kaloretepe)", Anadolu Araştırmaları VIII, 1980, 191-194.

ÇİLİNGİROĞLU, A./ABAY, E./DERİN, Z., "1999-2000 Yılları, Van-Ayanis Urartu Kalesi Kazıları", 23. *Kazı Sonuçları Toplantısı* 2, 2002, 287-295.

ELDEM, Sedad Hakkı; *Türk Evi Osmanlı Dönemi*, İstanbul, 1984

ERZEN, Afif, "Van Çavuştepe Kazısında İkinci Bir Urartu Tapınağı", Arkeoloji ve Sanat, İstanbul 1978,7-12

ERZEN, Jale Nejdet;, Van: Mimari Kültür Doğa, *Mimarlık ve Kent: Turkuaz: Denizin Coğrafyasında: Van,* Mimarlık Dergisi, S. 317, 2004, 25-27

Evliya ÇELEBİ, *Seyehatname*, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 2000

FORBES, Thomas B., *Urartian Architecture*, Oxford, 1983

GÜNDÜZ, Serhan; *Urartu Askeri Mimarisi*, Yüksek Lisans Tezi, 1994, 55.

GÜZELOĞLU, Selçuk; *Van Çevresine Tarihi ve Arkeolojik Bir Bakış*, Kent Matbaası, İstanbul,1989

HARMANKAYA, Savaş – TANINDI, O. – ÖZBAŞARAN, M; ttp//tayprocet.org.,"Türkiye *Neolitik Araştırmaları Üzerine bir Değerlendirme"*, TAY - Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri–2: Neolitik, Ege Yayınları, Takım ISBN 975–807–003–7, Cilt ISBN 975–807–010-X, İstanbul, 1997

HOMEROS; *İlyada*, İstanbul 1998, 53-55

KARPUZ, Haşim; *Türk-İslam Mesken Mimarisinde Erzurum Evleri*, Ankara, 1993

KINAL, Firuzan; *Eski Anadolu Tarihi*, Ankara, 1991

MUTLU, Asım; Türk Evleri, *Sanat Dünyamız*, İstanbul, 1975

NAUMANN, Rudolf; *Eski Anadolu Mimarlığı,* (çev. MADRA, Beral,) Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991

NEVE, Peter; Çev: SANER, Turgut; *Hitit Krallığı'nın Başkenti Hattuşşa'da Konut,* Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme, Habıtat II, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 1989, 99-115.

ÖĞÜN, Baki, Urartu'lular,Türk Ansiklopedisi, C.XXXIII, Türk Tarih Kurumu, Ankara,1984, 35 – 75.

ÖZDOĞAN, Mehmet; *Kulübeden Konuta: Mimarlıkta İlkeler*, Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme, Habıtat II, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 19 - 30

ÖZDOĞAN, Mehmet; Türk Arkeolojisinin Sorunları ve Koruma Politikaları, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Yayınları, İstanbul, 2001, 114, 119.

ÖZFIRAT, Aynur; "Doğu Anadoluda M.Ö. II. Binyıl Kültürlerinin Araştırılması", *Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi*, (Edit: O. BELLİ), Ankara, 2000, 359-362

ÖZFIRAT, Aynur; Doğu Anadolu Yayla Kültürleri, İstanbul, 2001.
ÖZTÜRK, Şahabettin; Eski Van Şehri, *Mimarlık ve Kent: Turkuaz: Denizin Coğrafyasında: Van,* Mimarlık Dergisi, S. 317, 2004, 22-25
PEKER, Ali Uzay; *Anadolu Selçukluları'nın Anıtsal Mimarisi Üzerine Kozmoloji Temelli bir Anlam Araştırması*, İ.T.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1996
S. Sabri Paşa; Van Tarihi ve Kürtler Hakkında Tetebbulalar, *Altınok*, Ankara, 1960, S. 99
SERDAROĞLU, Ümit; "*1968 Ağın-Kalaycık Kazıları*", 1968 Yaz Çalışmaları ODTÜ Keban Projesi, Ankara, 1970, 31-32.
SEVİN, Veli - KAVAKLI, Ersin - ÖZFIRAT, Aynur; Karagündüz Höyüğü 1998 Yılı Kazıları, *21. Kazı Sonuçları Toplantısı,* C.1, Ankara, 2000
SEVİN, Veli - ÖZFIRAT, Aynur; " Van Karagündüz Kazıları" Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi, (1932-1999), (Edit. O. BELLİ), Ankara, 2000, 168 - 174
SEVİN, Veli; " Urartu Dağların Uygarlığı", Eski Anadolu ve Trakya Başlangıcından Pers Eğemenliğine Kadar, *İletişim Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi*, İstanbul, 2003
SEVİN,Veli; "Doğu Anadolu Orta ve Son Tunç Çağı", Arkeo-Atlas, S:3, 2004, 104-129
SOYSAL, Mine; *Konut ve Yerleşimin Öyküsü*, İstanbul, (Tarihsiz)
STRZYGOWSKİ, Jozef – GLUCK, Heinrich – KÖPRÜLÜ, Fuat; *Eski Türk Sanatı ve Avrupa'ya Etkisi*, Ankara, 1973
SÖZEN, Metin – SÖNMEZ, Zeki; "*AnadoluTürk Mimarisi*", Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi, c.5, 1982, 924-928
SÖZEN, Metin – TANYELİ, Uğur; *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 1992
STONE, Elizabeth - ZİMANSKY, Paul, "Survey and Soundings in the Outer Town of Ayanis 1996-1998", (edt. A. Çilingiroğlu/M. Salvini), *Ayanis I*, Roma, 2001, 355-376.
TANYELİ, Uğur; *Anadolu'da Bizans, Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Dönemlerinde Yerleşme ve Barınma,* Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme, Habıtat II, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 1996, 405-471
TARHAN, M. Taner – SEVİN, Veli; *Van Bölgesinde Urartu Araştırmaları(I): Askeri ve Sivil Mimariye Ait Yeni Gözlemler*, Anadolu Araştırmaları, (1976-1977),1977, 273-345
TARHAN, M. Taner – SEVİN, Veli; *Van Bölgesinde Urartu Araştırmaları II Konut Mimarlığı*, Anadolu Araştırmaları, VI-V, 1976/1977, s. 273-274,276, 347-365
TARHAN, M. Taner – SEVİN, Veli; Van Kalesi ve Eski Van Şehri Kazıları, *XIV. Kazı Sonuçları Toplantısı,* T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 1991
ULUÇAM, Abdüsselam; *Ortaçağ ve Sonrasında Van Gölü Çevresi Mimarlığı I Van*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000
ZİMANSKY, Paul E.; *The Structure of The urartian State*, Chıcago,1985,33

11. ÇİZİMLER VE RESİMLER LİSTESİ

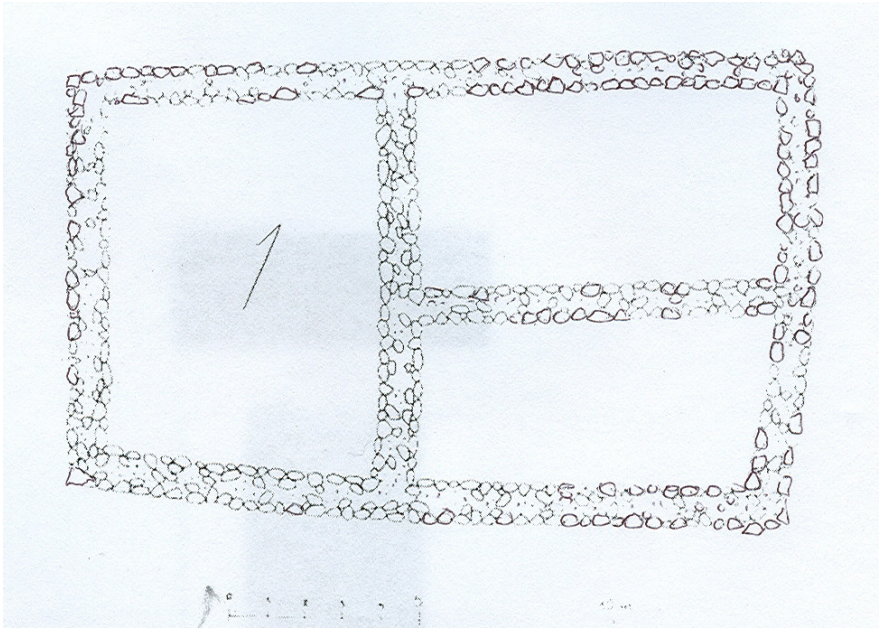
ÇİZİM LİSTESİ

Çizim:1, Van Yöresi Uratu ev Kalıntılarından Giyimli ve Gövelek, Köy Evleri Planı
Çizim:1.1. Ağaçlık ve Çavuştepe Köy Evleri Planı
Çizim:1.2. Van Kalesi Höyüğü Geç Demir Çağ Urartu Yapı Kompleksi
Çizim:1.3. Karagündüz Höyüğü ilk Tunç Çağı Yapıları Durum Planı
Çizim:2. Taş Duvar Örgü örnekleri.
Çizim:3. Van Yöresi Gömülü Tandır Detayı.
Çizim:3.1. Düz Toprak Dam örtü Kesitleri.
Çizim:4. Van Yöresi Evlerinde Kapı ve Pencere Demir Korkuluk Motifleri.
Çizim:5. Ahmet Çuhaz Evi Konum (Dam) Planı
Çizim:6. Ahmet Çuhaz Evi Zemin Kat Planı
Çizim:7. Ahmet Çuhaz Evi 1. Kat Planı
Çizim:8. Ahmet Çuhaz Evi Batı Görünüşü.
Çizim:9. Ahmet Çuhaz Evi Güney Görünüşü.
Çizim:10. Ahmet Çuhaz Evi boy Kesiti.
Çizim:11. Zeki Akgül Evi Kat Planı
Çizim:12. Zeki Akgül Evi Güneydoğu Görünüşü.
Çizim:13. Zeki Akgül Evi Batı Görünüşü.
Çizim:14. Mehmet Sıdık Fidan Evi Kat Planı.
Çizim:15. Ömer Özben Evi 1. Kat Planı
Çizim:16. Ömer Özben Evi Zemin Kat Kat Planı
Çizim:17. Ömer Özben Evi Görünüş
Çizim:18. Ali Özbey Evi Bodrum Kat Planı.
Çizim:19. Ali Özbey Evi zemin Kat Planı.
Çizim:20. Ali Özbey Evi Kesit.
Çizim.21. Ahmet Erdiz Evi kat Planı.
Çizim:22. Recep Samur ve Tuncer Başlek Evleri Plan ve Görünüş.
Çizim:23. Bekir Yıldızbaş Evi Zemin Kat Planı
Çizim:24. Bekir Yıldızbaş Evi Üst Kat Planı.
Çizim:25. Bekir Yıldızbaş Evi Görünüş
Çizim:26. İdris Aksüt Evi Plan
Çizim:27. Fatih İlhan Evi 1. Kat Planı.
Çizim:28. Fatih İlhan Evi Zemin Kat Planı
Çizim:29. İlhan Şahar Evi Plan
Çizim:30. İlhan Şahar Evi Görünüş
Çizim:31. Kenan Ebinç Evi 1. Kat Planı.
Çizim.32. Kenan Ebinç Evi Zemin Kat Planı
Çizim:33. Kenan Ebinç Evi Görünüş
Çizim:34. Kenan Ebinç Evi Görünüş
Çizim:35. Mehmet Çelik Evi Zemin Kat Planı.
Çizim:36. Mehmet Çelik Evi 1. Kat Planı.
Çizim:37. Mehmet Çelik Evi Kesit.
Çizim:38. Hüseyin Arlı Evi Zemin Kat Planı.
Çizim:39. Hüseyin Arlı Evi 1. Kat Planı.
Çizim:40. Hüseyin Arlı Evi Görünüş.

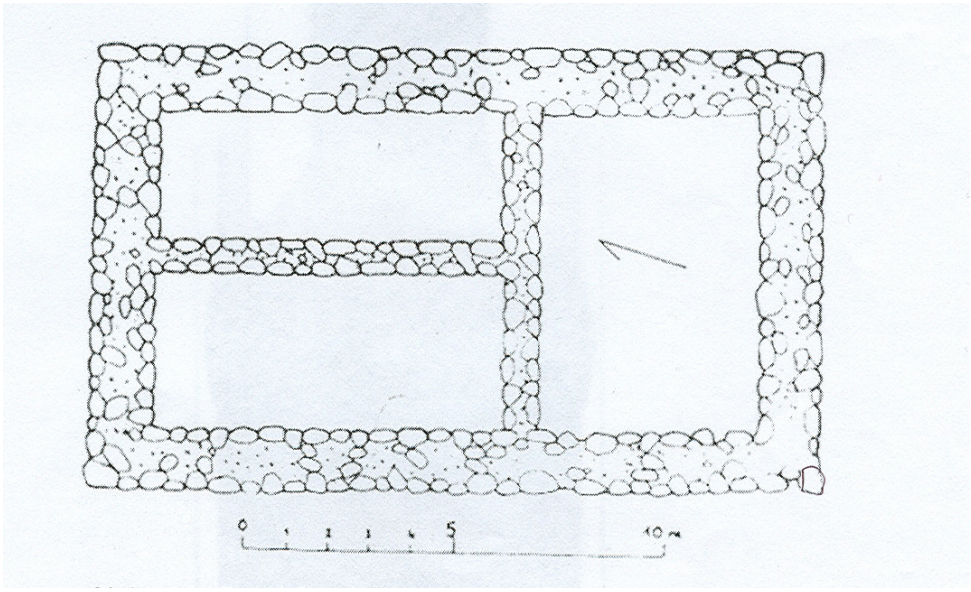
RESİM LİSTESİ

Resim:1. Urartu Devletinin Yaklaşık 220.000 km2'lik Geniş Devlet Haritası.
Resim:2. Paleolitik Dönem'in İlk Yerleşme Yerlerinden Olan Karain Mağarası.
Resim:3. Hücresel Planlı Çatalhöyük Yerleşim Alanı.
Resim:4. Bitişik ve Hücresel Planlı Kültepe Yerleşim Alanı.
Resim:5. Çayönü'nde Moloztaş Duvar Üzeri Dökme Kerpiç Bir Duvar Kalıntısı.
Resim:6. Çavuştepe Kalesi'ndeki Muazzam Taş İşçiliği ve Planın Topoğrafyayla Uyumu.
Resim:7. Körzüt Kalesi Kyiklopik taş duvar örneği.
Resim:8. Çavuştepe'de Kyiklopik taş duvar örneği.
Resim:9. Van Kalesi'nde farklı yöntemlerde örülmüş taş duvar ve kerpiçin bir arada kullanımı.
Resim:10. Çatma sistemde çadır formlu saz örtülü barınak.
Resim:11. Çadır (Konik) formlu tezek yığını.
Resim:12. Van Yöresi Köylerinde sokak dokusu örneği.
Resim:13. Yörük Evin'nde Kapı pencere demir korkulukları.
Resim:14. Kerpiç duvar ve toprak damlı geleneksel bir köy dokusu.
Resim:15. Kuruçay yerleşimi restitüsyonu.
Resim:16. Aşağı Bakraçlı Köyü hücresel yapıyı çağrıştıran yerleşim dokusu.
Resim:17. Taş ve kerpiç malzemelerin ortak kullanıldığı bitişik ve yayılı inşa edilmiş evler topluluğu.
Resim:18. Tamamen taş duvarlı ev örneği.
Resim:19. Yedikilise Köyündeki Kilise yapısındaki taş duvar kıyaslaması.
Resim:20. Yeşilsu (Amik) Köyü Ahmet Çuhaz Evi giriş cephesi.
Resim.21. Ahmet Çuhaz Evi Dam ve İç Avlu Görünüşü.
Resim:22. Ahmet Çuhaz Evi arka sağır cephe görünüşü.
Resim:23. Ahmet Çuhaz Evi avlu girişi.
Resim:24. Ahmet Çuhaz Evi Pencere içi detayı.
Resim:25. Ahmet Çuhaz Evi Konuk odası tavan süslemesi.
Resim:26. Alabayır (Avirek) Köyü Zeki Erdiz Evi Görünüşü
Resim:27. Zeki Erdiz Evi Bir başka görünüşü.
Resim:28. Yukarı Anzaf (Dereüstü) Köyü Mehmet Sıdık Fidan Evi Görünüşü. (Terkedilmiş durumda)
Resim:29. Yukarı Anzaf Köyü sahibi belli olmayan megaron planlı tek mahal bir yapı.
Resim:30. Yukarı Anzaf Köyü büyük oranda yıkılmış durumda olan Ömer Özbey Evi Ana Blok kalıntısı.
Resim:31. Yukarı Anzaf Köyü Ömer Özbey Evi Kalıntısı.
Resim.32. Anzaf Köyü Ali Özbey Evi yol girişi cephesi.
Resim:33. Anzaf Köyü Ali Özbey Evi bahçe giriş cephesi.
Resim:34. Alabayır (Avirek) Köyü'nde kademeli temel üzerine inşa edilen Ahmet Erdiz Evi.
Resim:35. Alabayır (Avirek) Köyü Ahmet Erdiz Evi Giriş cephesi.
Resim:36. Alabayır (Avirek) Köyü Recep Samur Evi görünüşü.
Resim:37. Yukarı Anzaf KöyüTuncer Bolek Evi görünüşü.
Resim:38. Ala Köy Bekir Yıldızbaş Evi Giriş Cephesi.
Resim:39. Ala Köy Bekir Yıldızbaş Evi Ana Blok Yan Cephesi.
Resim:40. Ala Köy İdris Aksüt Evi Giriş Cephesi
Çizim:41. Ala Köy İdris Aksüt Evi Avlu Görünüşü.
Resim:42. Yukarı Anzaf Köyü Fatih İlhan Evi
Resim:43. Yukarı Anzaf köyü Fatih İlhan Evi Avlu Cephesi.
Resim:44. Göllü Köyü Refiye Sıdal – İlhan Şahar Evi.
Resim:45. Göllü Köyü Refiye Sıdal – İlhan Şahar Evi Giriş görünüşü.
Resim:46. Yeşilsu Köyü Kenan Ebinç Evi.
Resim:47. Yeşilsu Köyü Kenan Ebinç Evi.
Resim:48. Yeşilsu Köyü Kenan Ebinç Evi.
Resim:49. Aşağı Bakraçlı Köyü Mehmet Çelik Evi.
Resim:50. Aşağı Bakraçlı Köyü Mehmet Çelik Evi.
Resim:51. Aşağı Bakraçlı Köyü Mehmet Çelik Evi.
Resim:52. Yedikilise Köyü Hüseyin Arlı Evi Genel Görünüşü.
Resim:53. Yedikilise Köyü Hüseyin Arlı Evi Bahçeden Görünüşü.
Resim:54. Ahmet Çuhaz Evi Görünüş Resmi.
Resim:55. Bekir Yıldızbaş Evi Görünüş Resmi.
Resim:56. Refiye Sıdal-İlhan Sahar Evi Görünüş Resmi.
Resim:57. Kenan Ebinç Evi Görünüş Resmi.

12. ÇİZİM VE RESİMLER

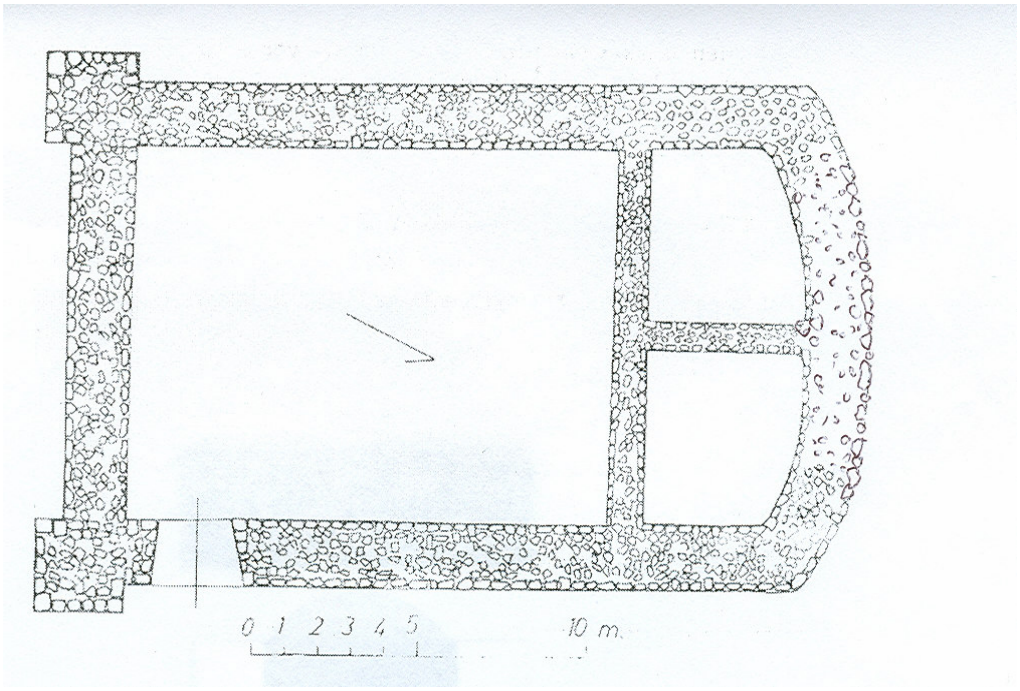

Giyimli Evi

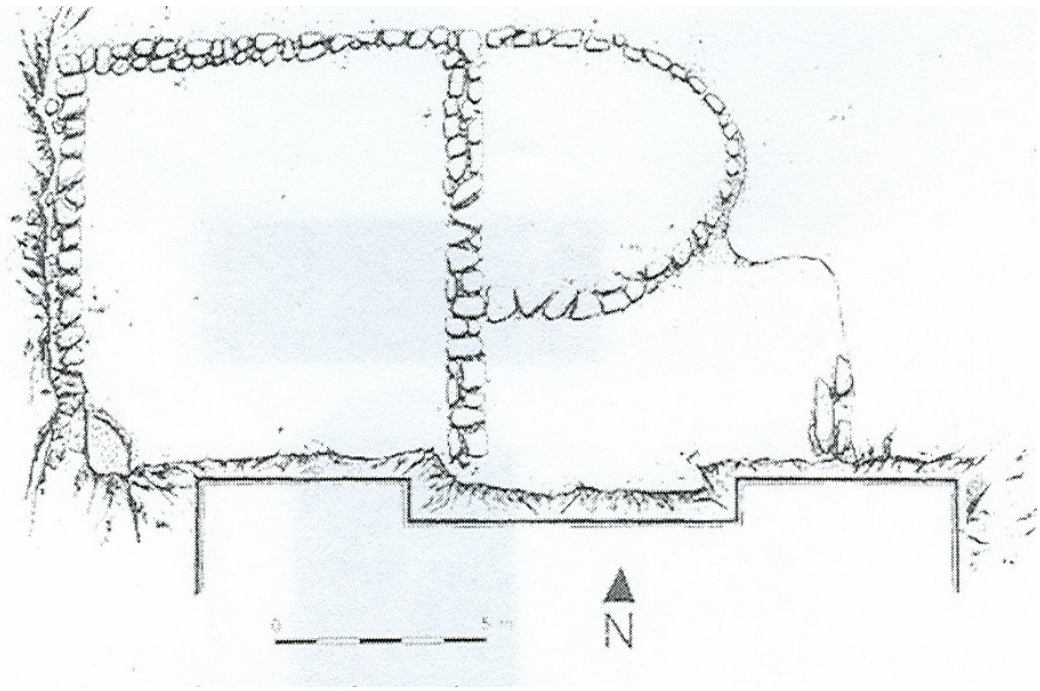

Gövelek Evi

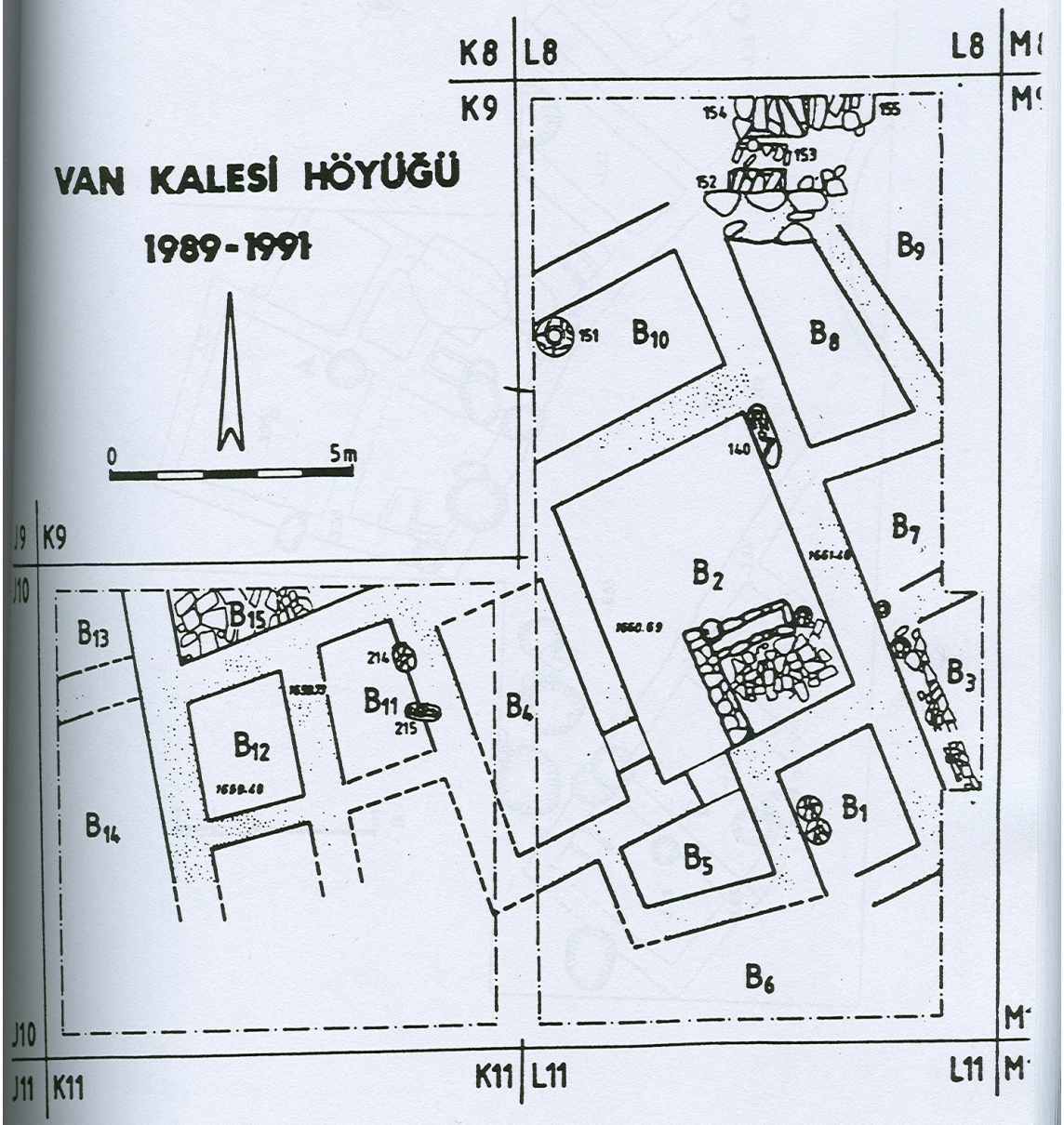
Çizim. 1

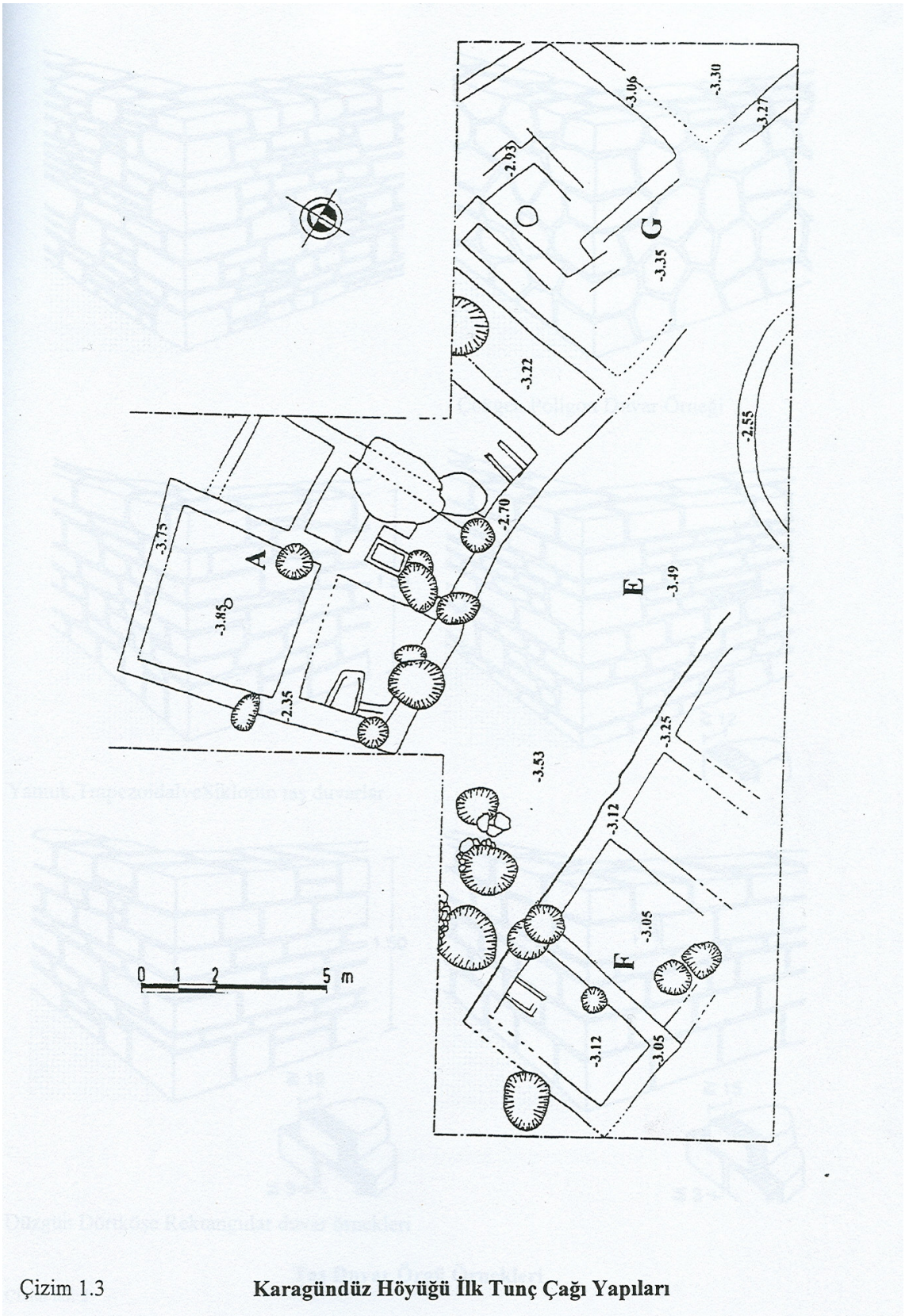
Ağaçlık Evi

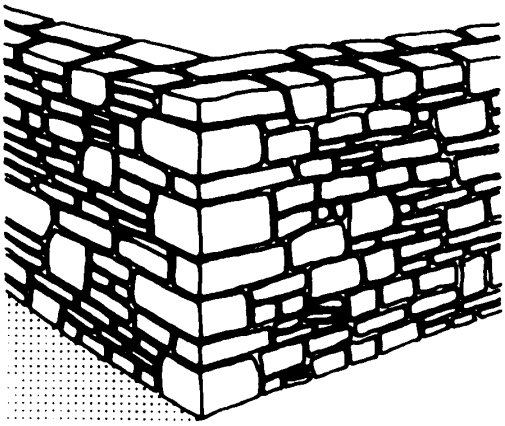
Çizim 1.1. **Çavuştepe Köy Evi**

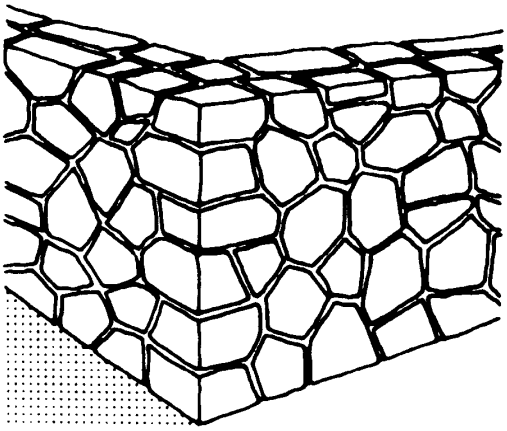

Çizim 1.2 **Geç Demir Çağı Van Kale'si Höyüğü Urartu Yapı Kompleksi**

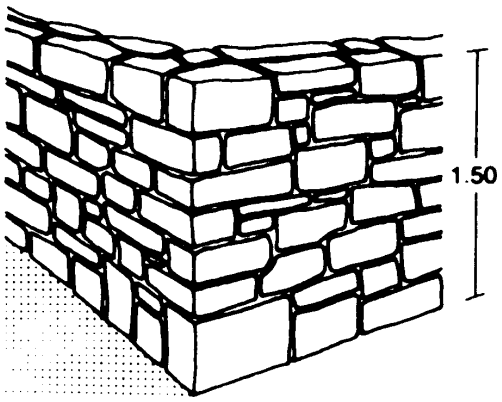

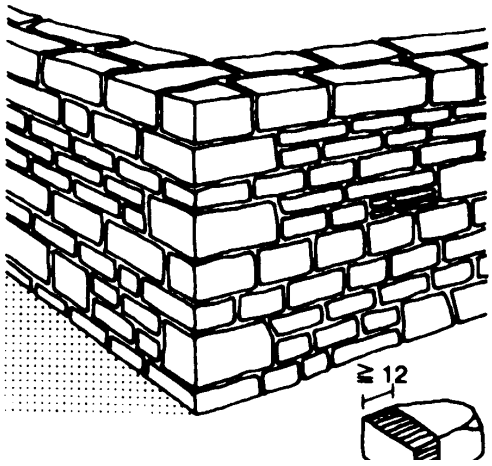
Çizim 1.3 **Karagündüz Höyüğü İlk Tunç Çağı Yapıları**

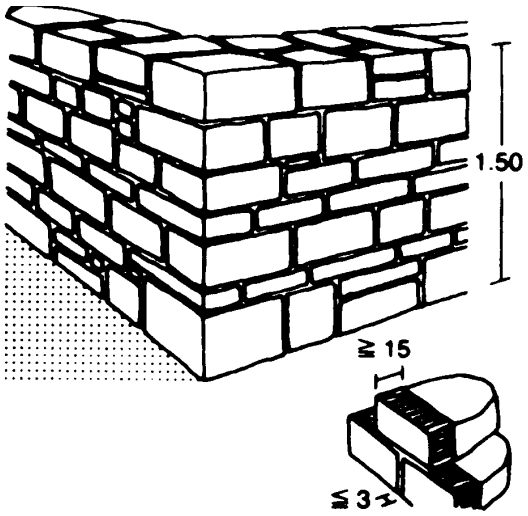

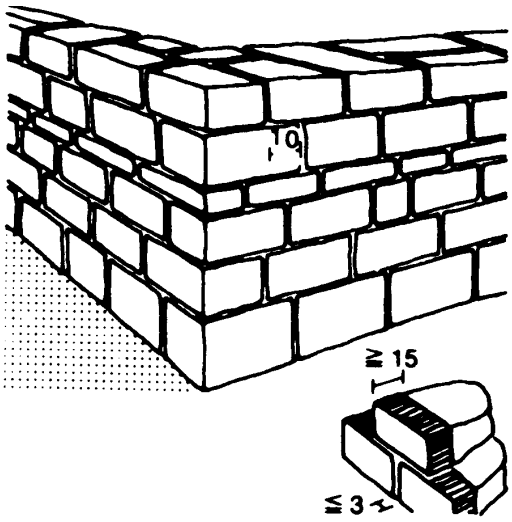
Çokgen Poligon Duvar Örneği

Yamuk,TrapezoidalveSiklopin taş duvarlar.

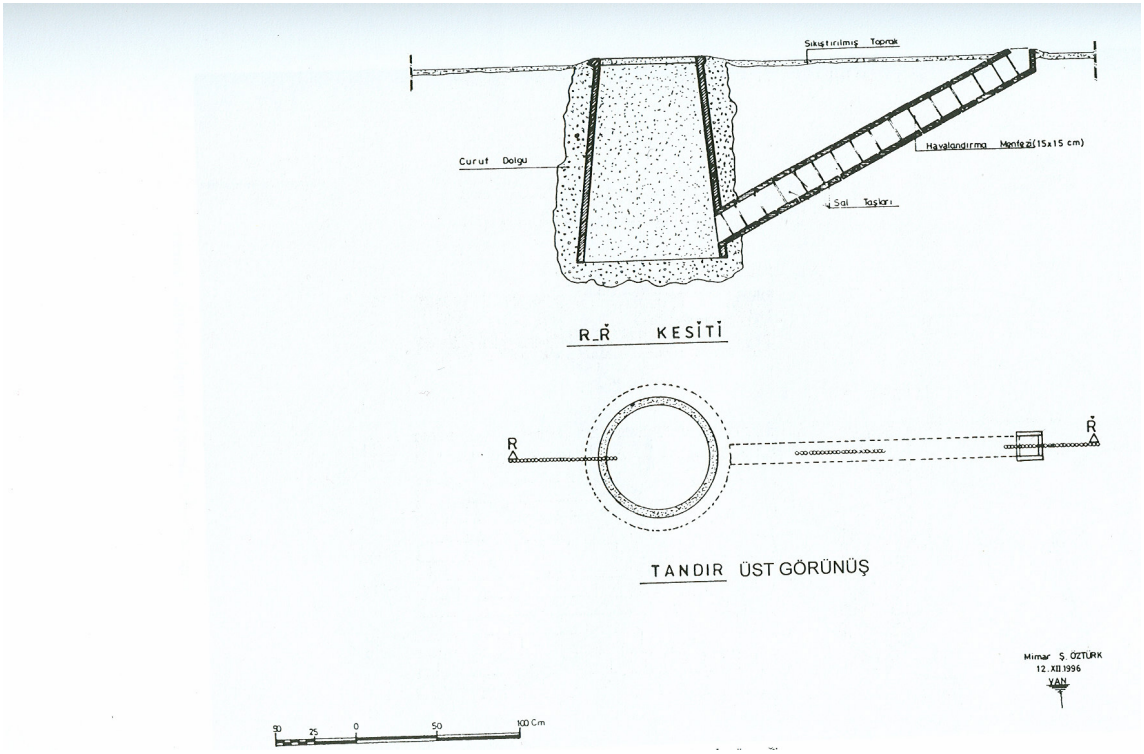

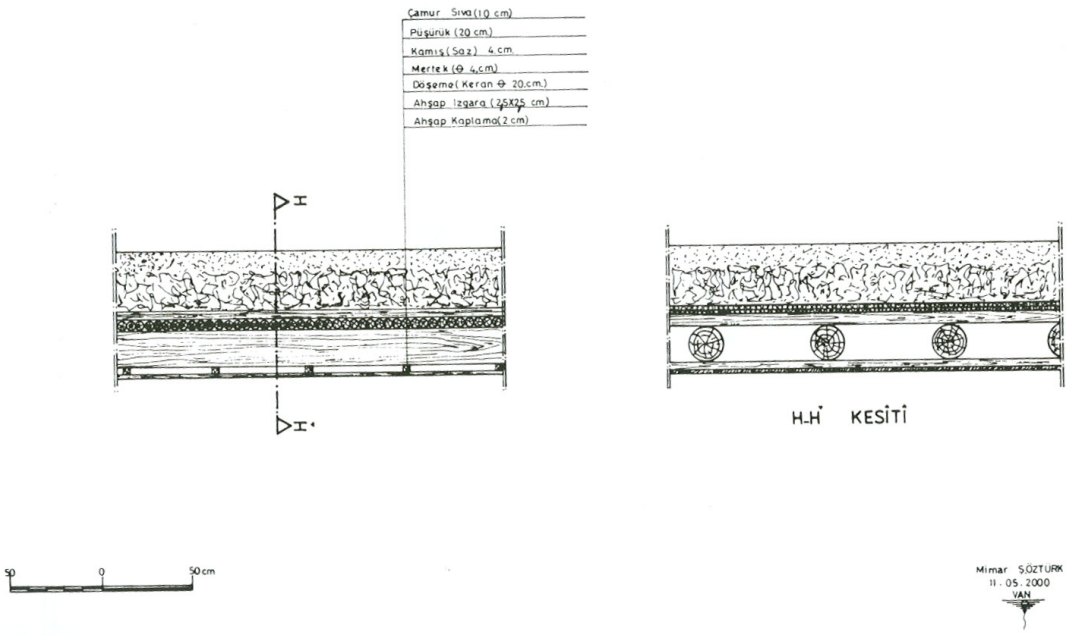
Düzgün Dörtköşe Rektangular duvar örnekleri

Taş Duvar Örgü Örnekleri

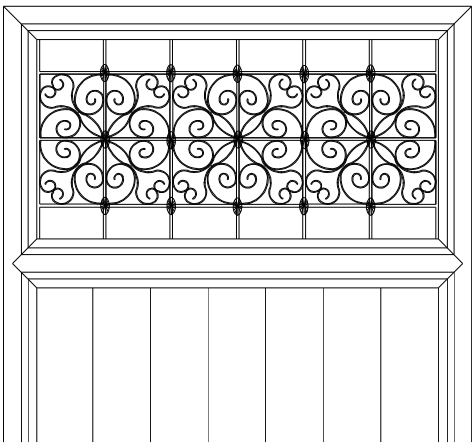
Çizim no: 2

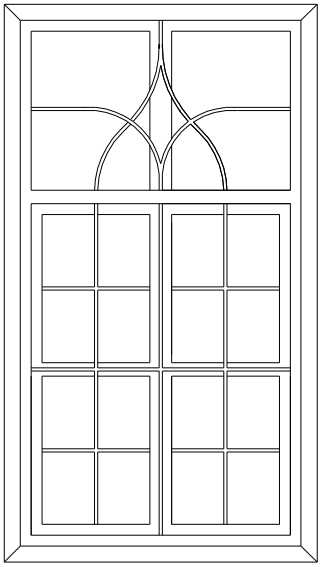
Çizim no: 3 **Gömülü Tandır Detayı** (Şahabettin Öztürk)

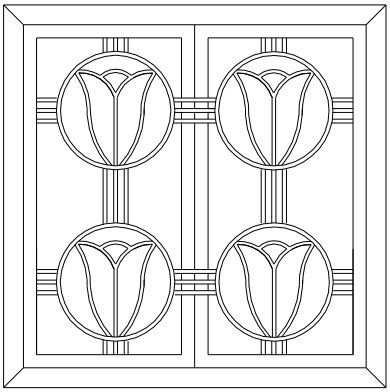
Çizim no: 4 **Düz Dam Örtü Kesiti** (Şahabettin Öztürk)

Dış kapı üzeri korkuluğu

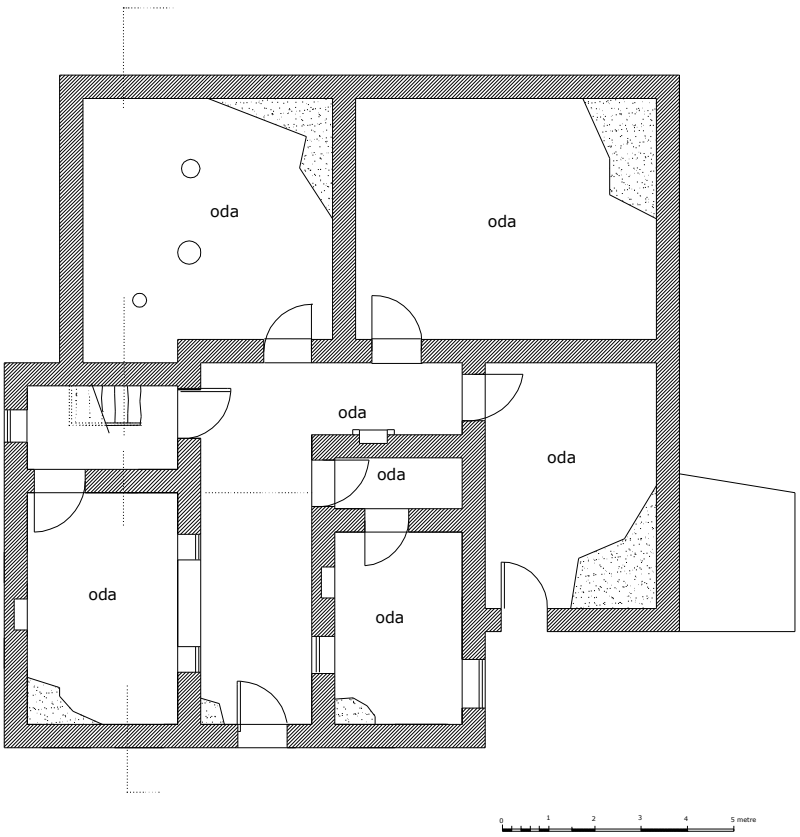

Normal pencere korkuluğu

Küçük pencere korkuluğu

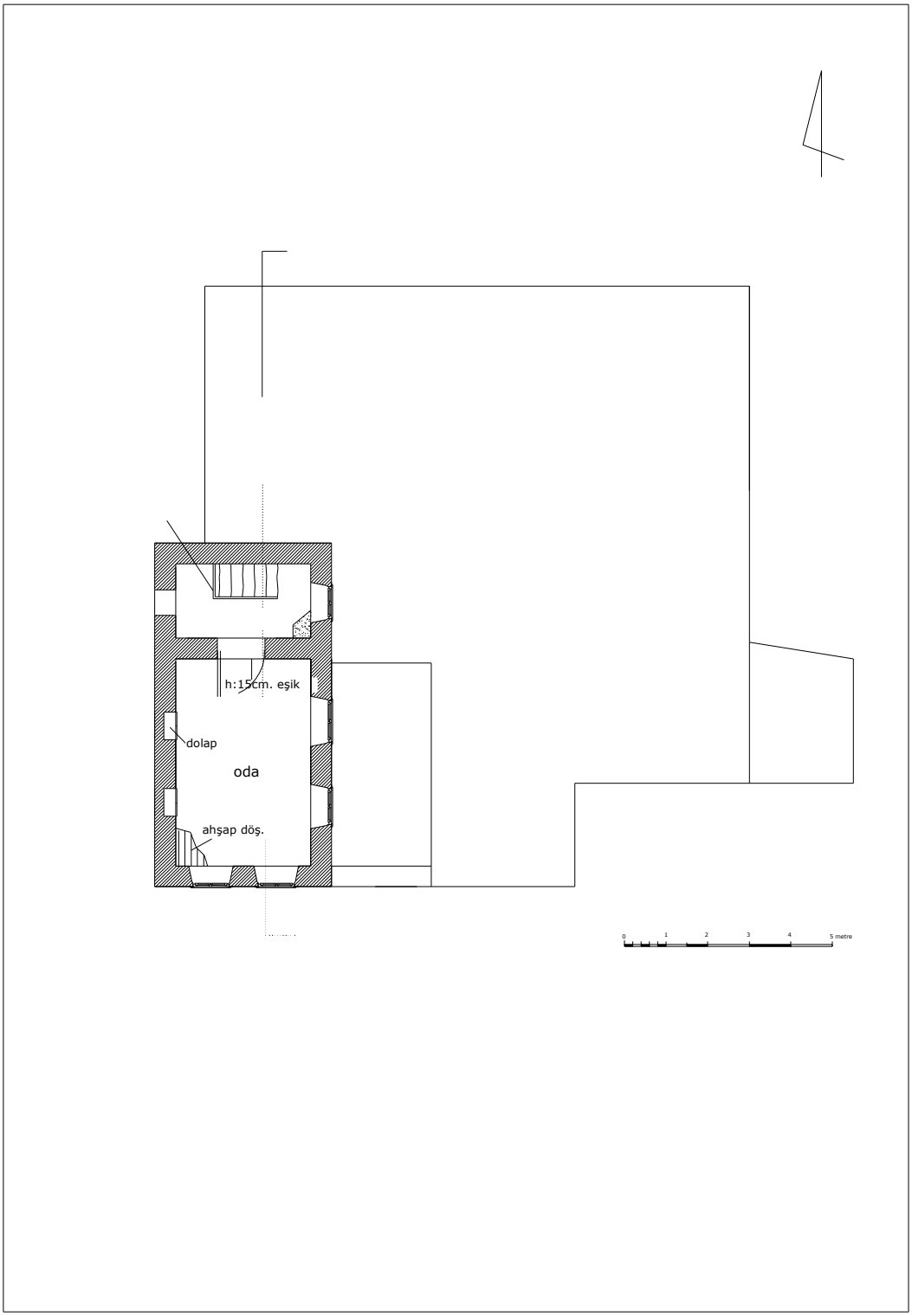
Çizim no: 5 **Van yöresi geleneksel mimaride demir süsleme örnekleri**

Çizim no: 6

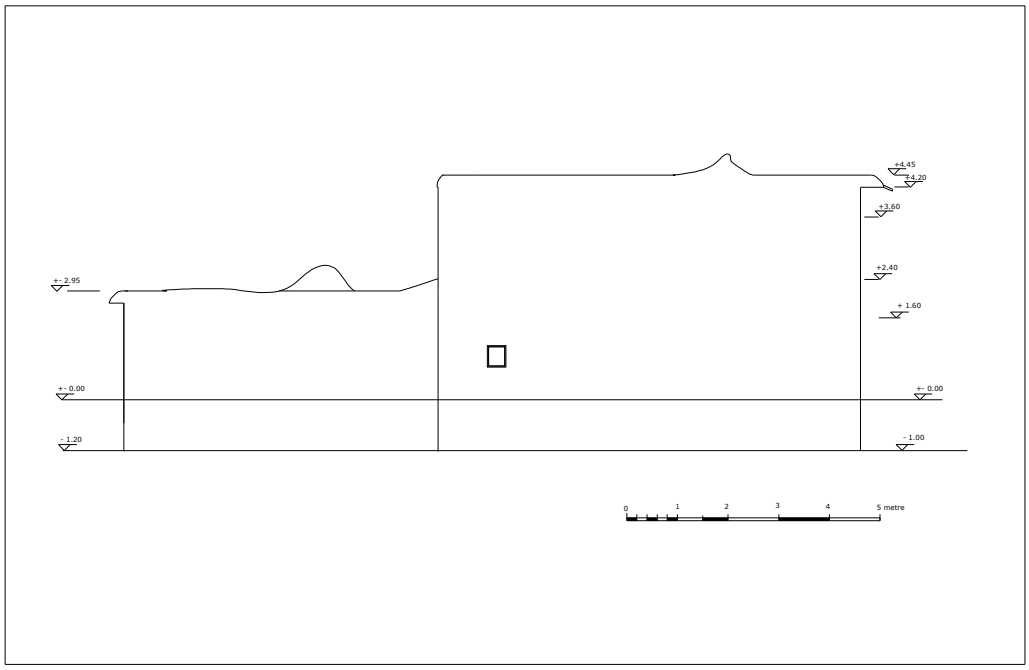
Ahmet Çuhaz Evi Zemin Kat Planı

.

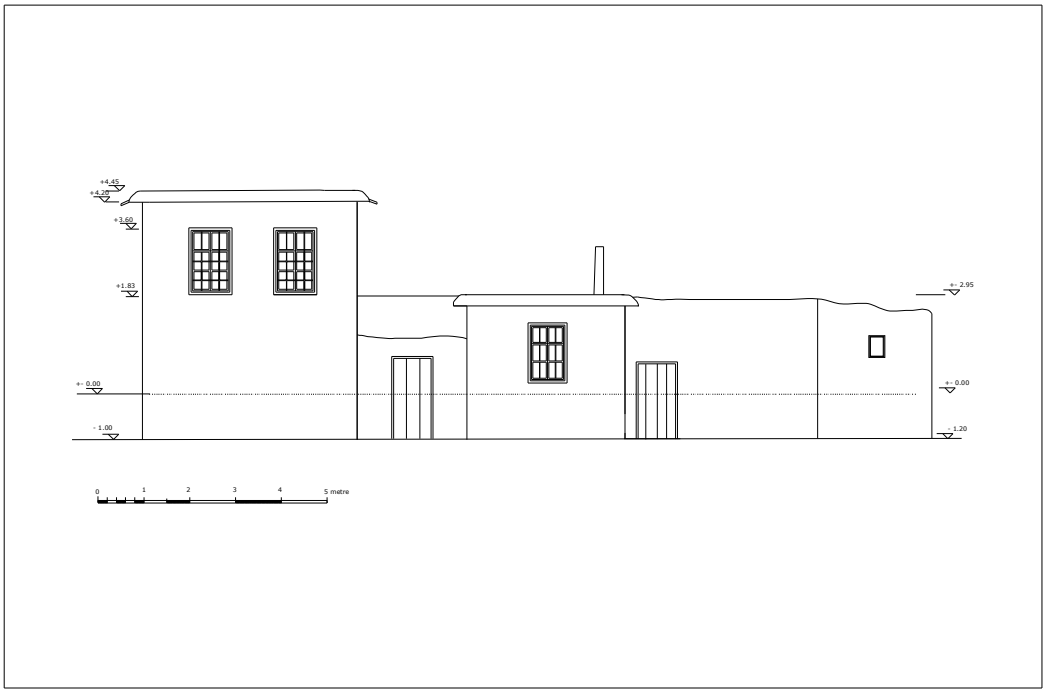
Ahmet Çuhaz Evi I. Kat Planı

Çizim no: 7

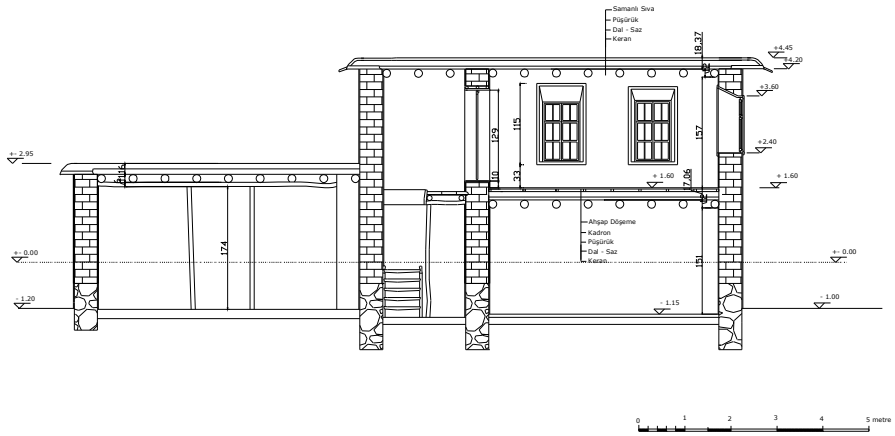
Çizim no: 8

Ahmet Çuhaz Evi Batı Görünüşü

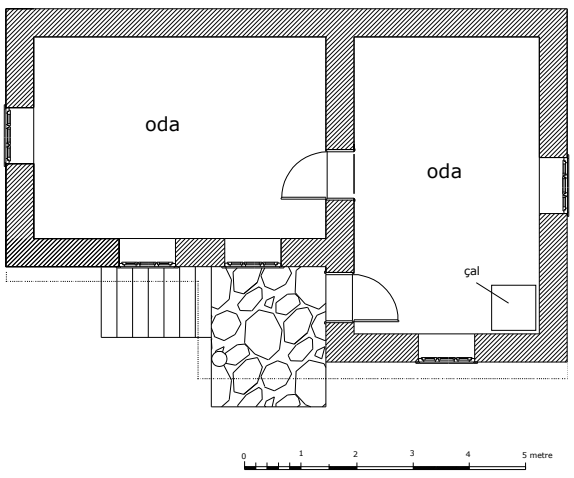
Çizim no: 9

Ahmet Çuhaz Evi Güney Görünüşü

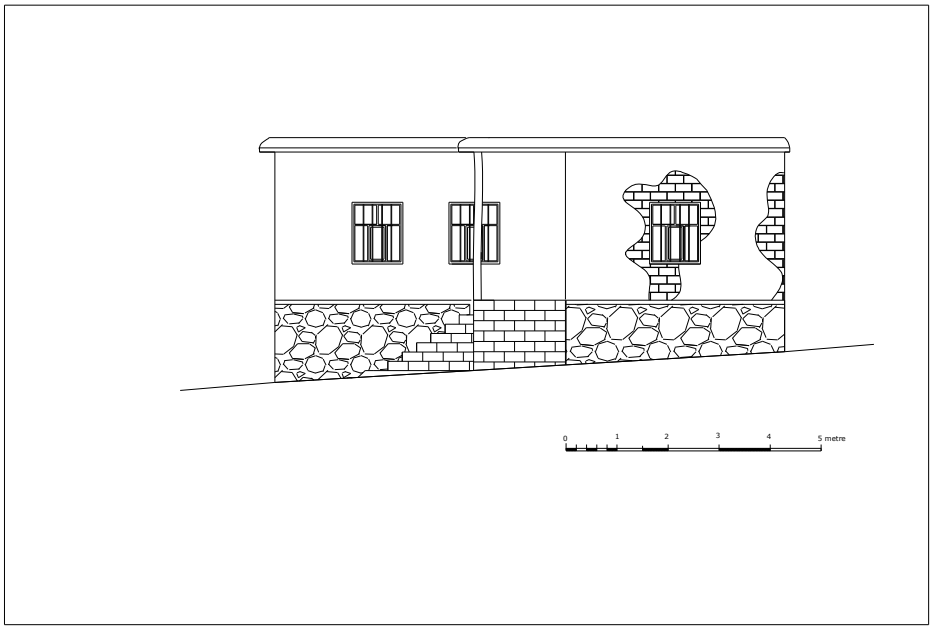
Çizim no: 10

Ahmet Çuhaz Evi Boy Kesiti

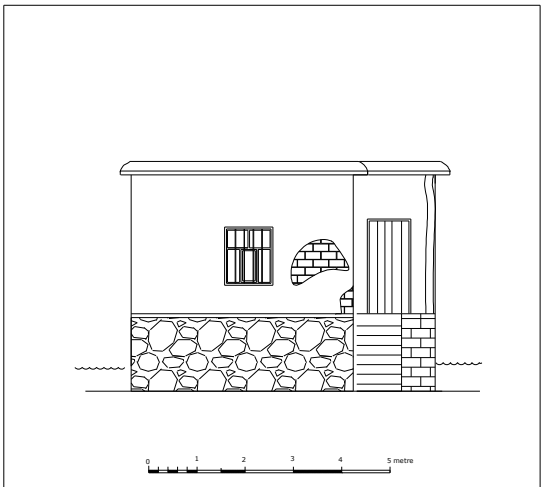

Çizim no: 11

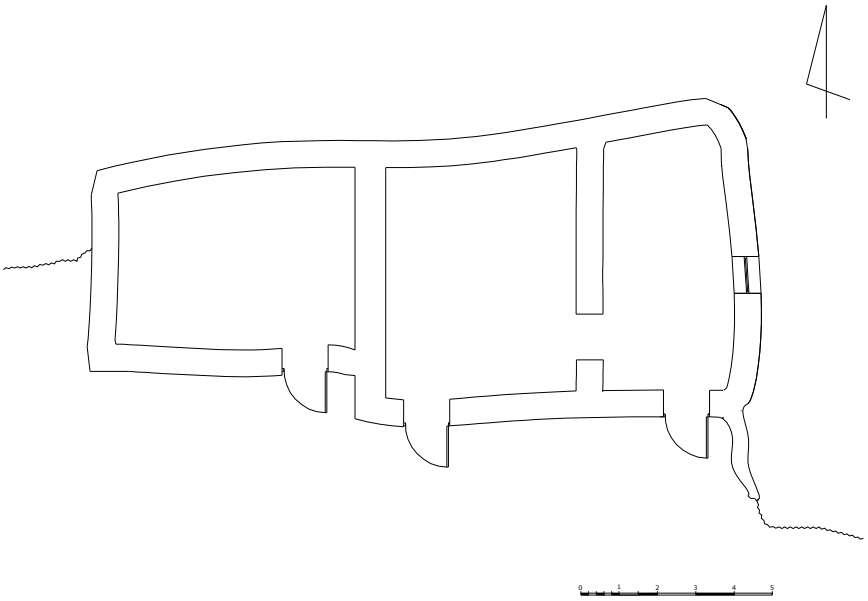
Zeki Akgül Evi Plan

Çizim no: 12 Zeki Akgül Evi Güney Doğu Görünüşü

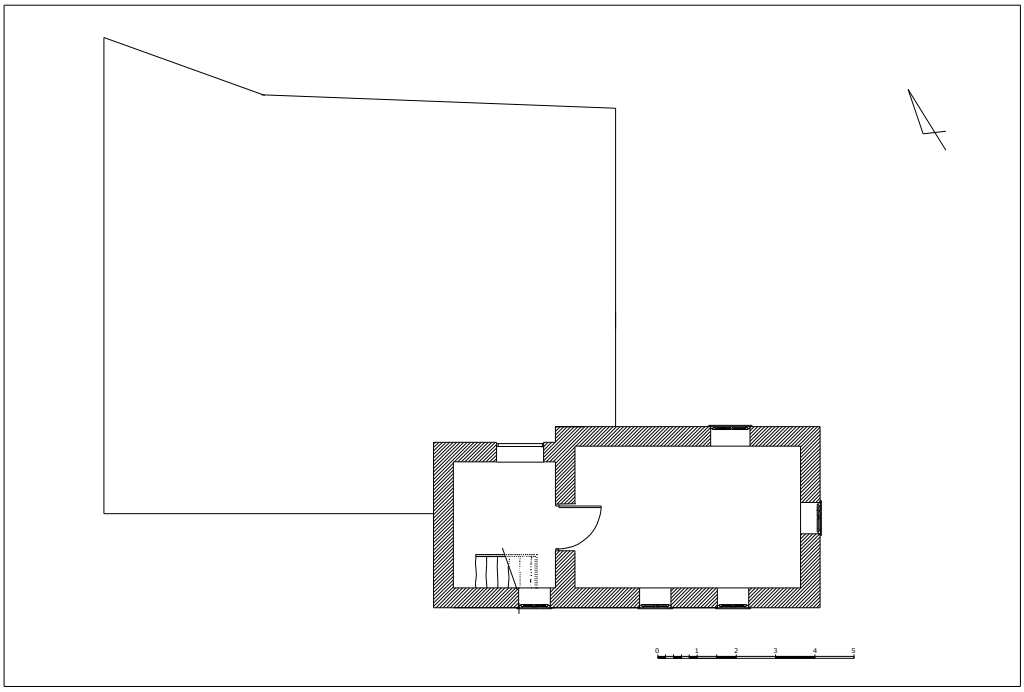

Çizim no: 13 Zeki Akgül Evi Güney Batı Görünüşü

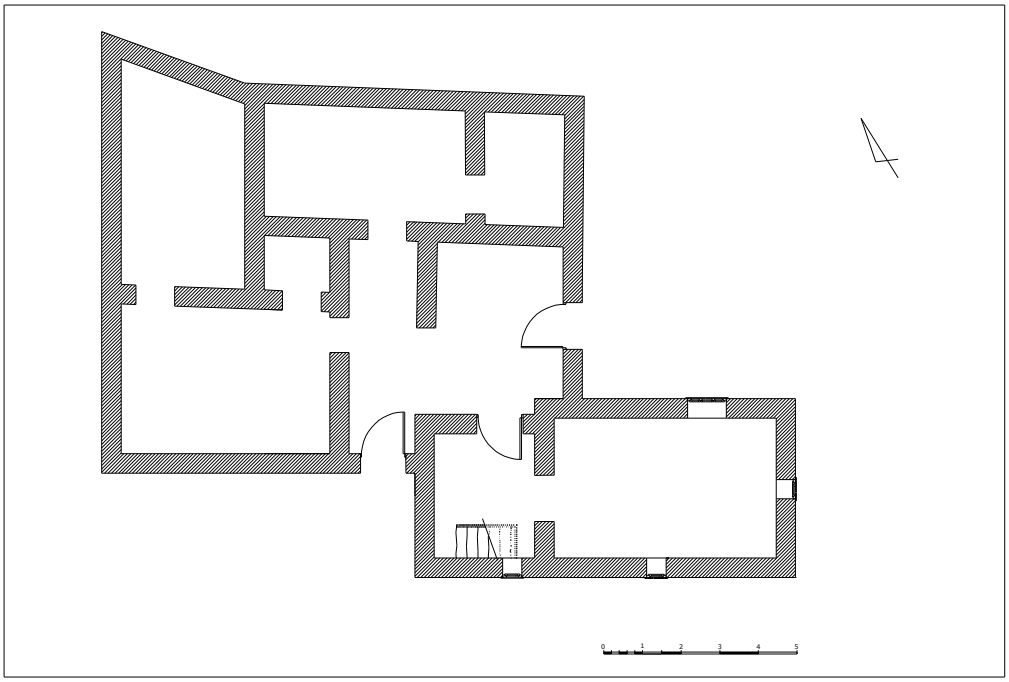
Çizim no: 14

M. Sıddık Fidan Evi

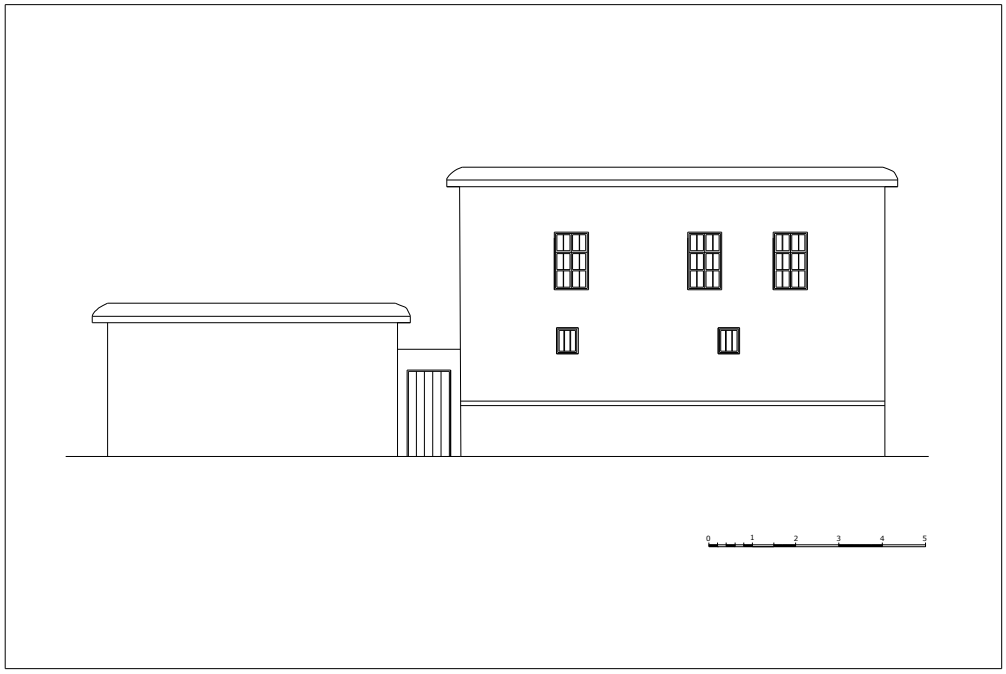

Çizim no: 15

Ömer Özben Evi I. Kat Planı

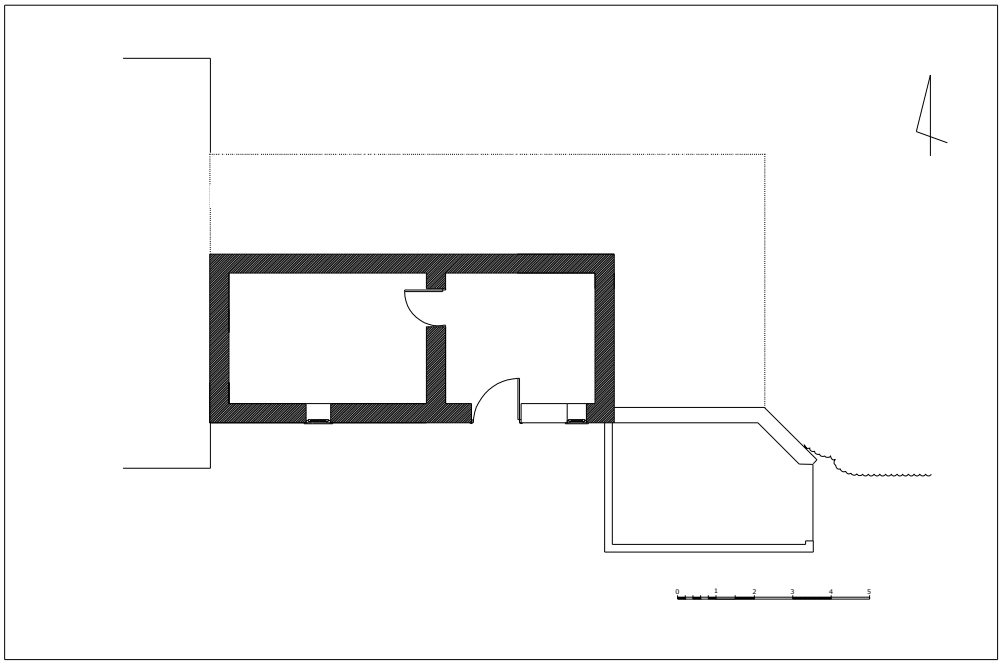

Çizim no: 16

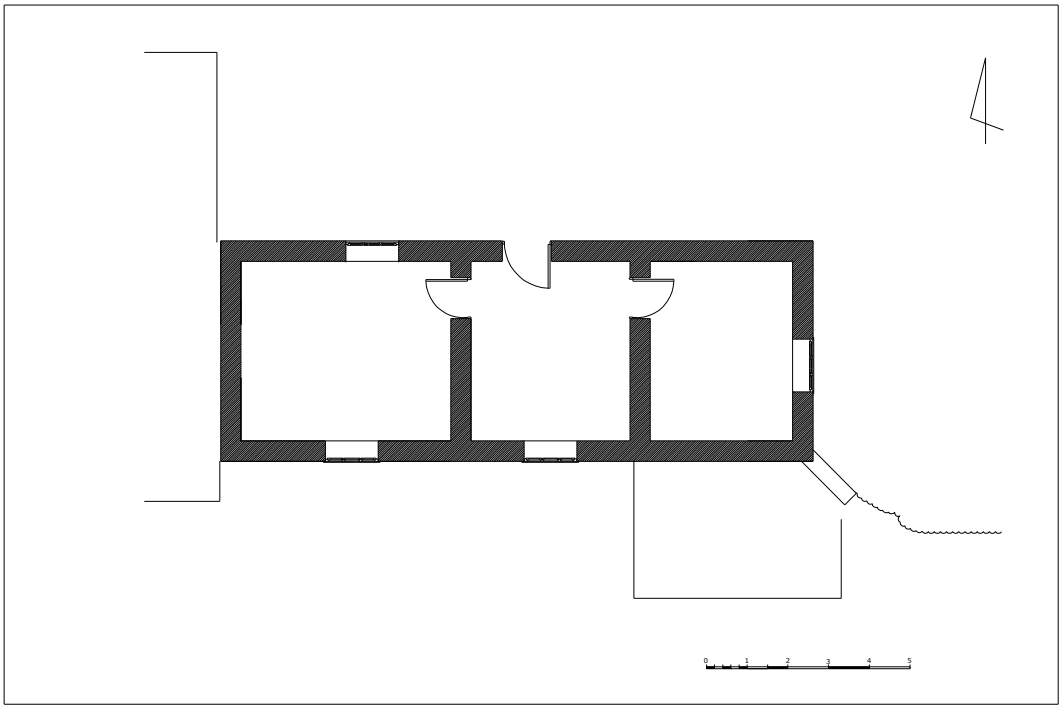
Çizim no: 17

Ömer Özben Evi Zemin Görünüş

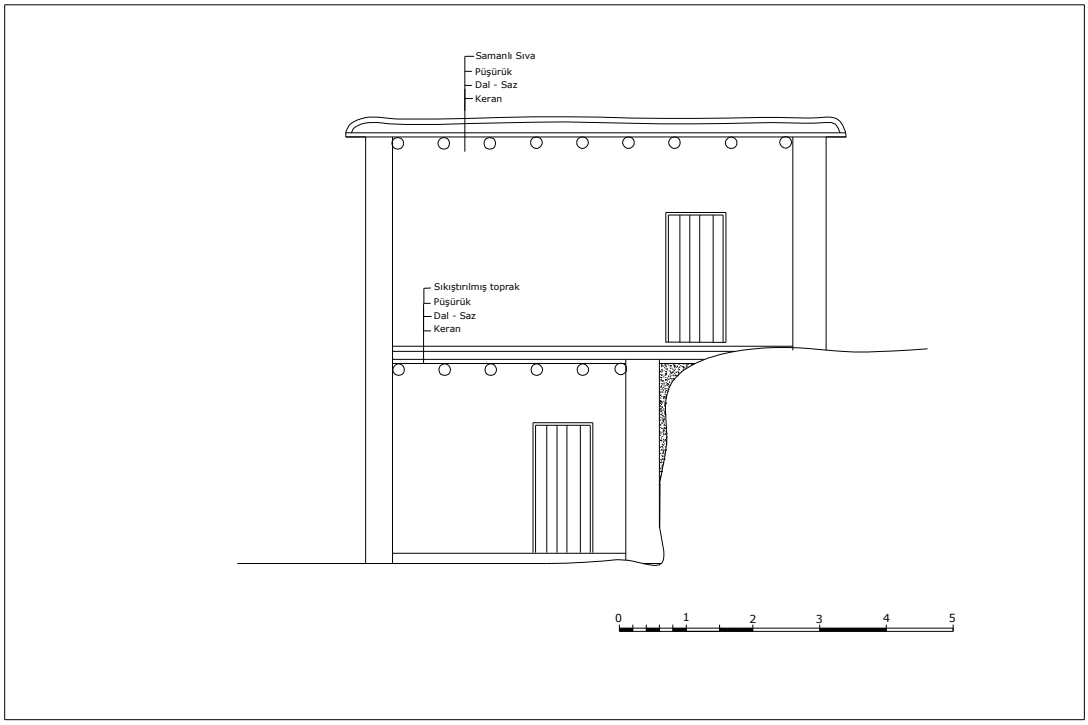
Çizim no: 18

Ali Özbey Evi Bodrum Kat Planı

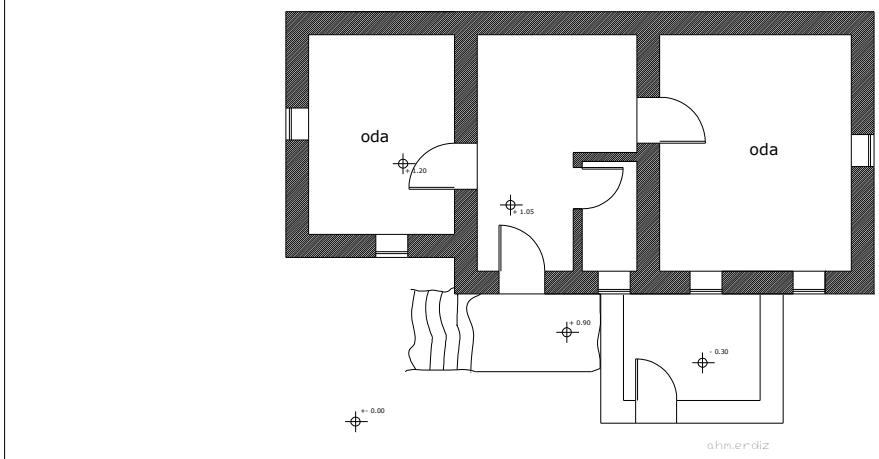
Çizim no: 19

Ali Özbey Evi Zemin Kat Planı

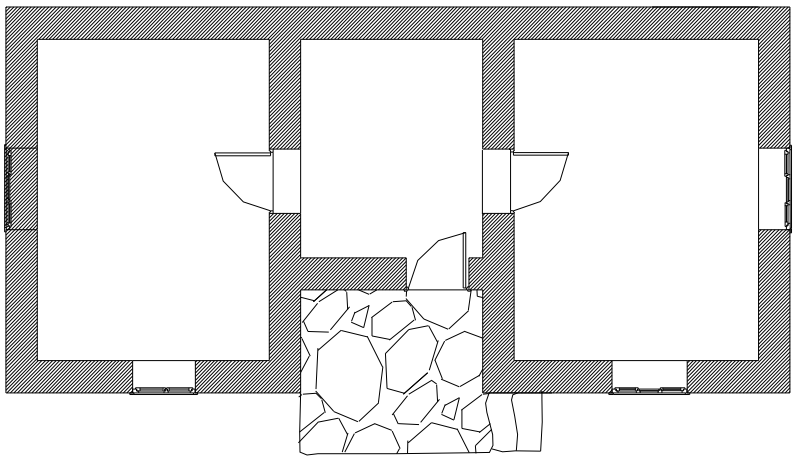
Çizim no: 20

Ali Özbey Evi Kesit

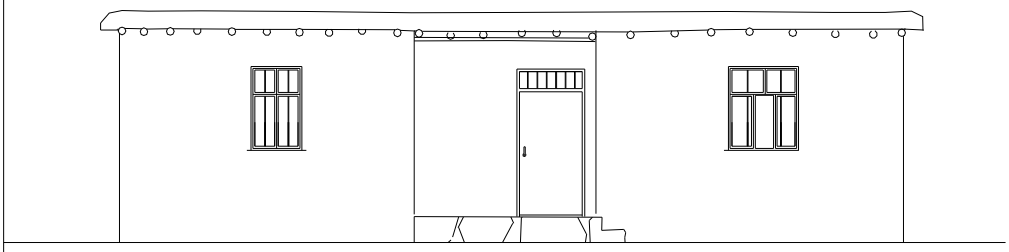
Çizim no: 21

Ahmet Erdiz Evi

0 1 2 3 4 5

Plan

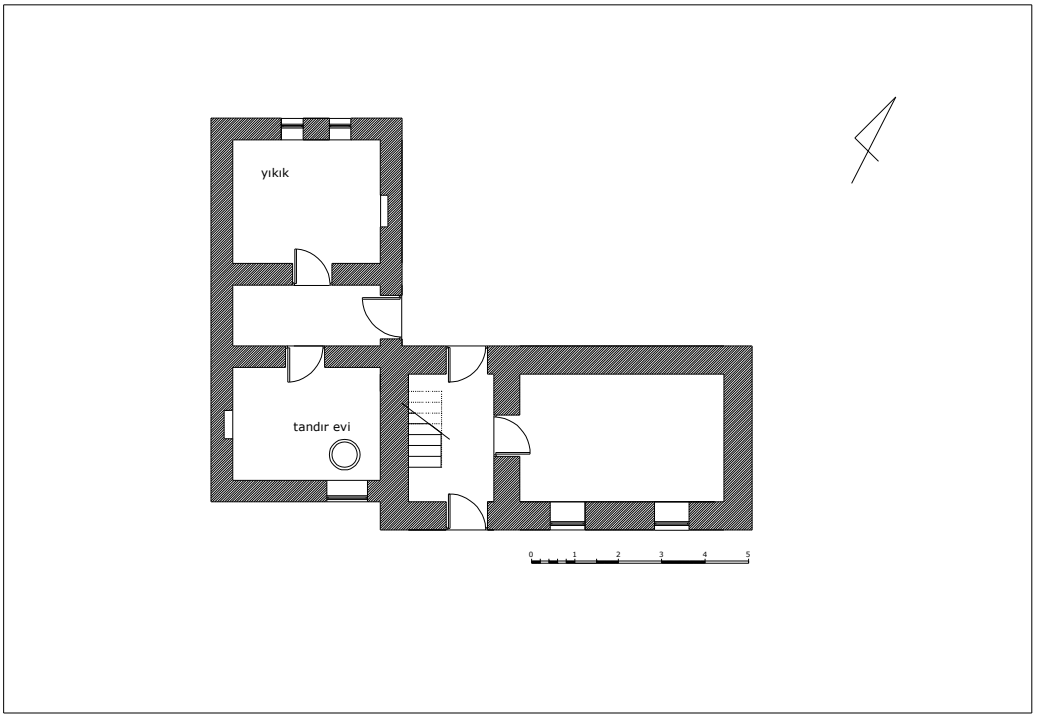

0 1 2 3 4 5

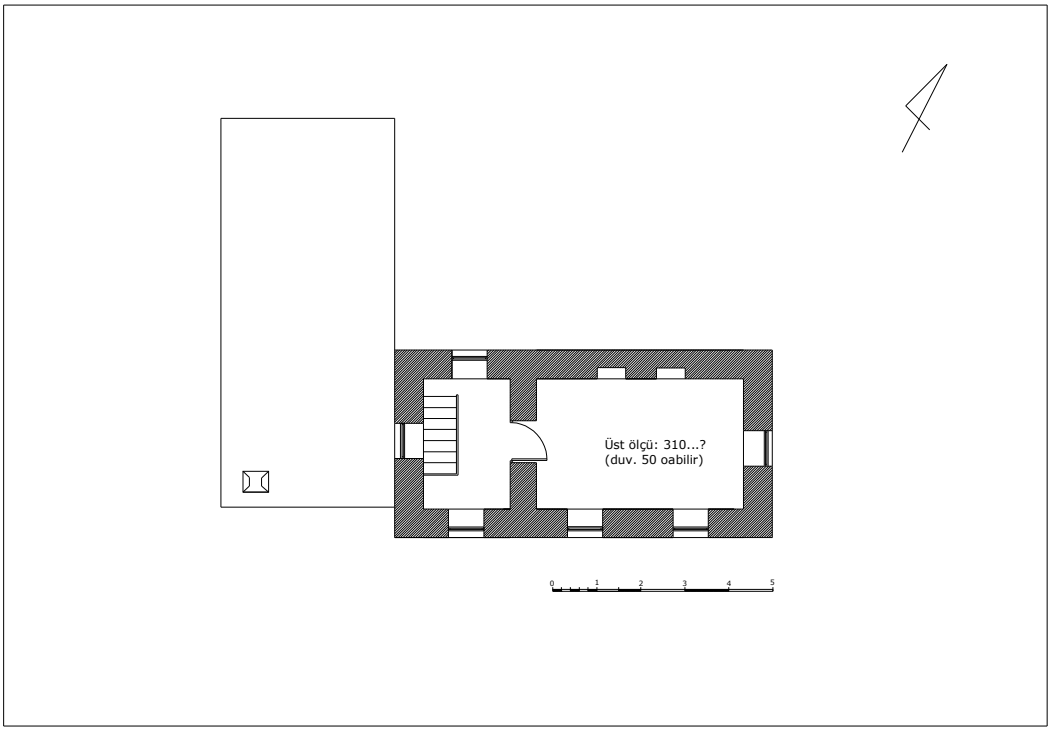
Görünüş

Çizim no: 22

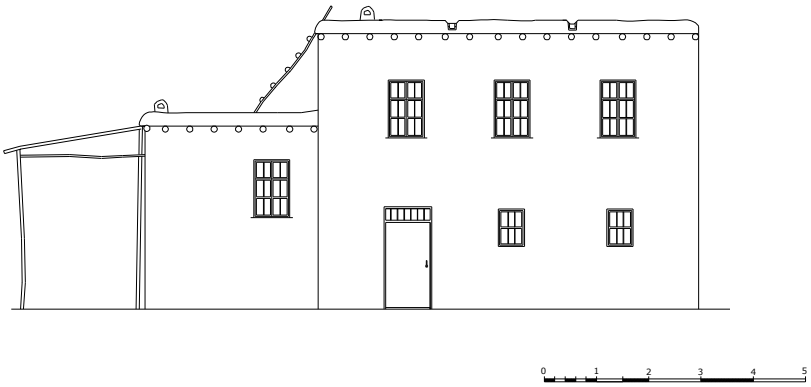
Recep Samur-Tuncer Bolek Evi Zemin Kat Planı

Çizim no: 23 Bekir Yıldızbaş Evi Zemin Kat Planı

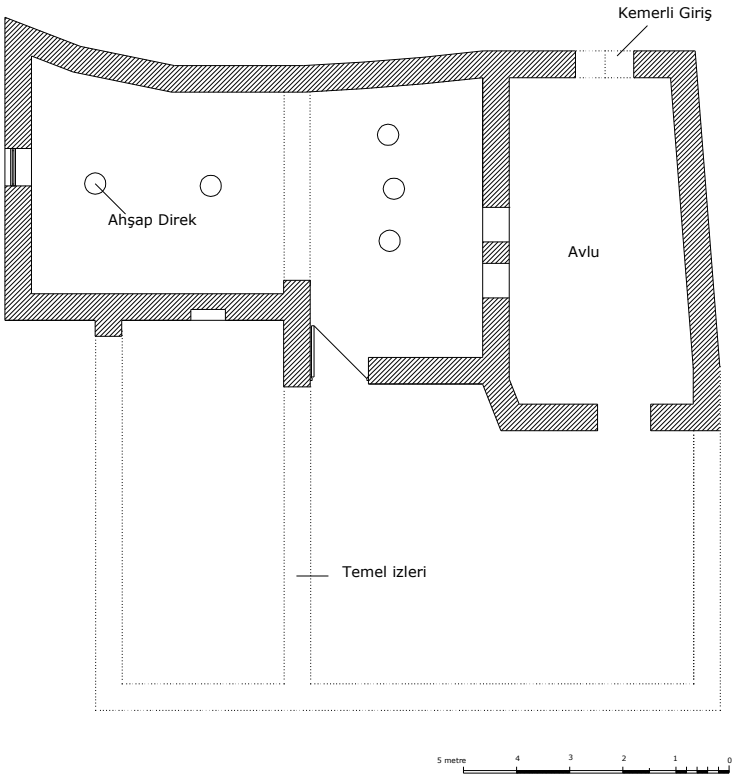

Çizim no: 24 Bekir Yıldızbaş Evi Üst Kat Planı

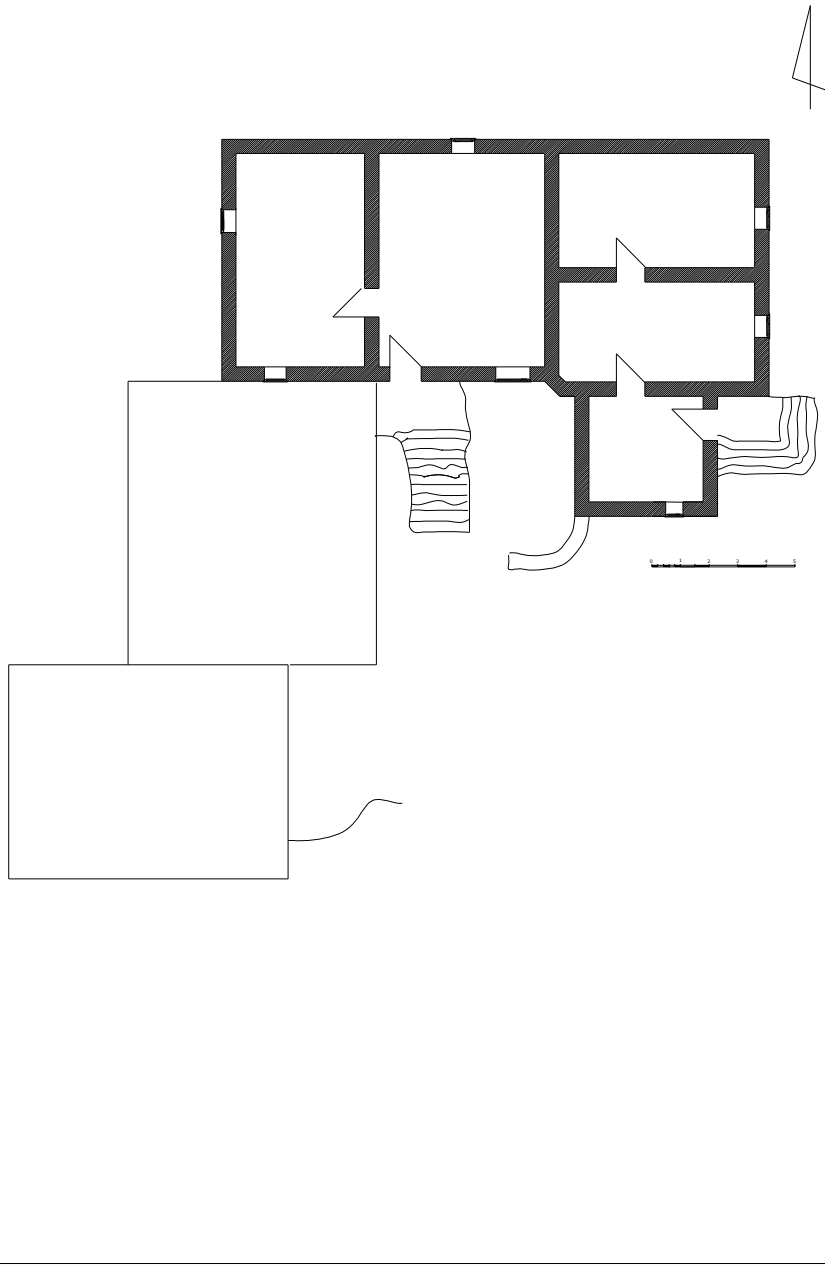
Çizim no: 25

Alaköy - Bekir Yıldızbaş Evi Görünüş

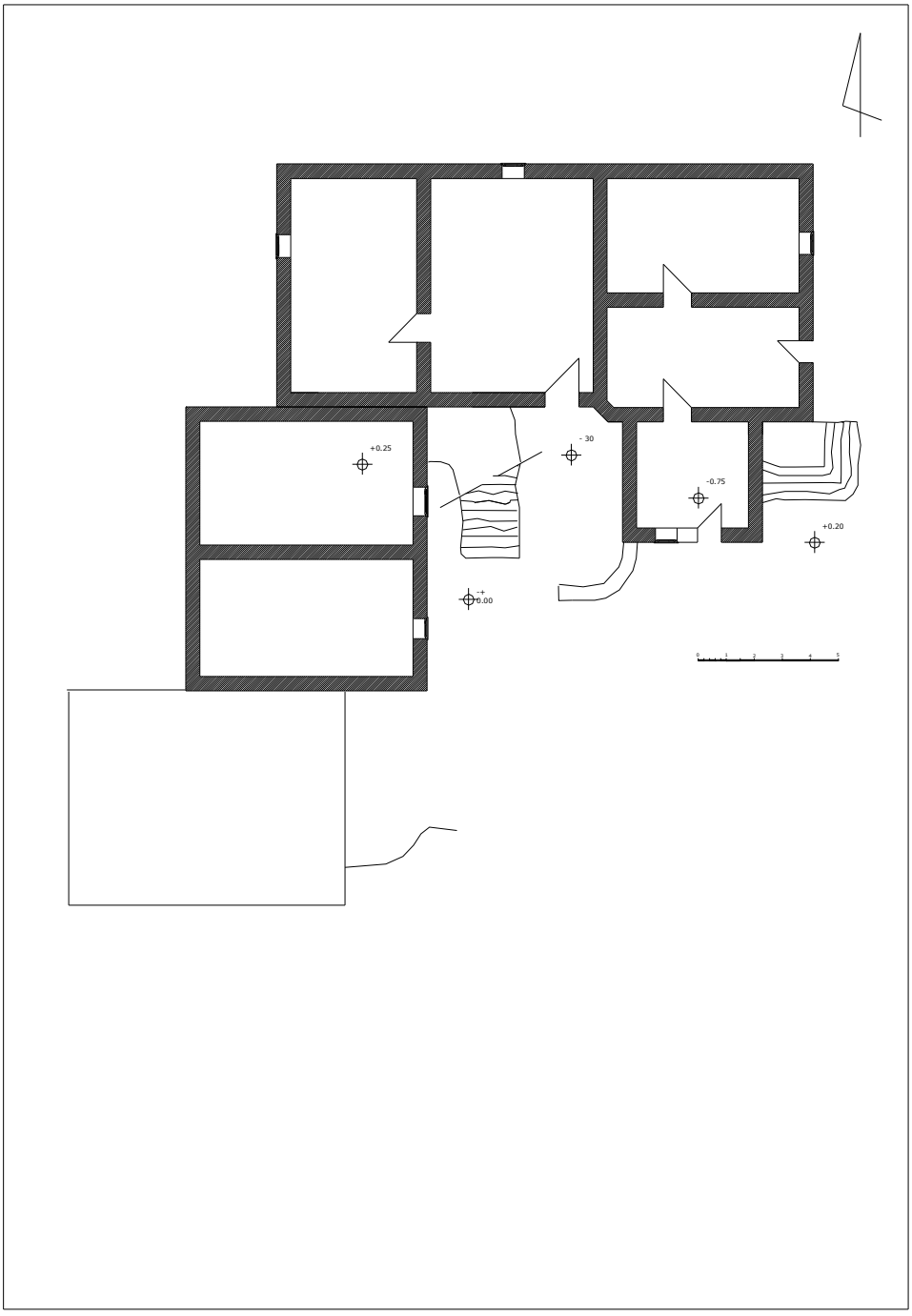
Çizim no: 26

İdris Aksüt Evi Planı

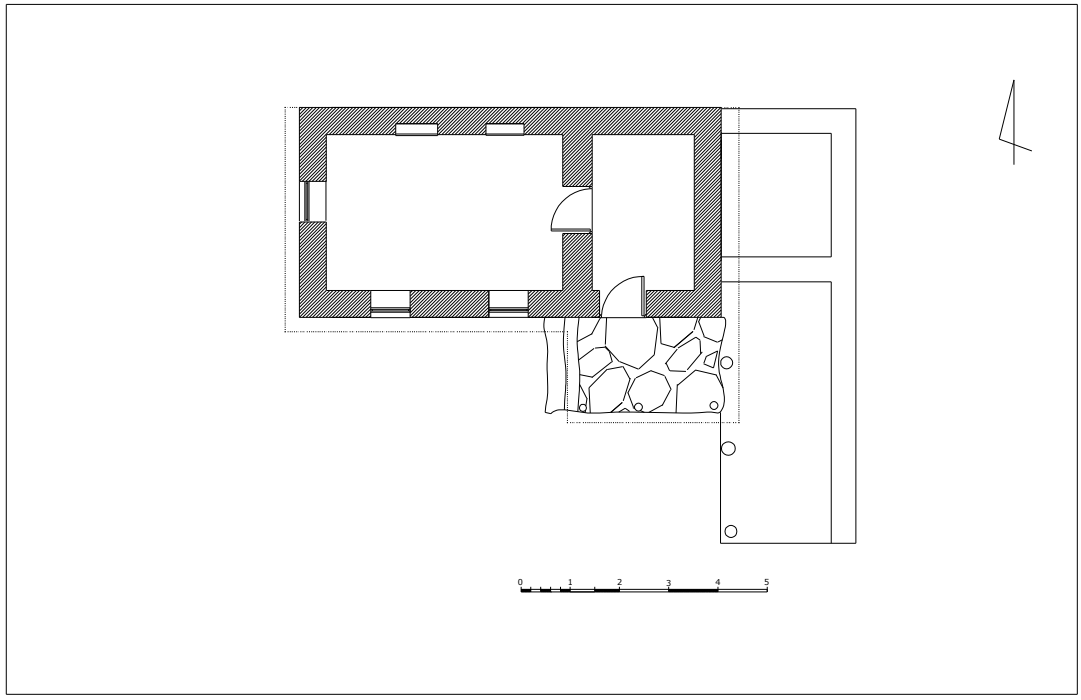
Çizim no: 27

Fatih İlhan Evi 1. Kat Planı

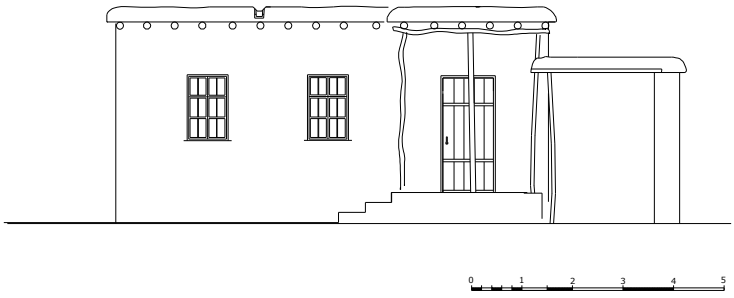
Çizim no: 28

Fatih İlhan Evi Zemin Kat Planı

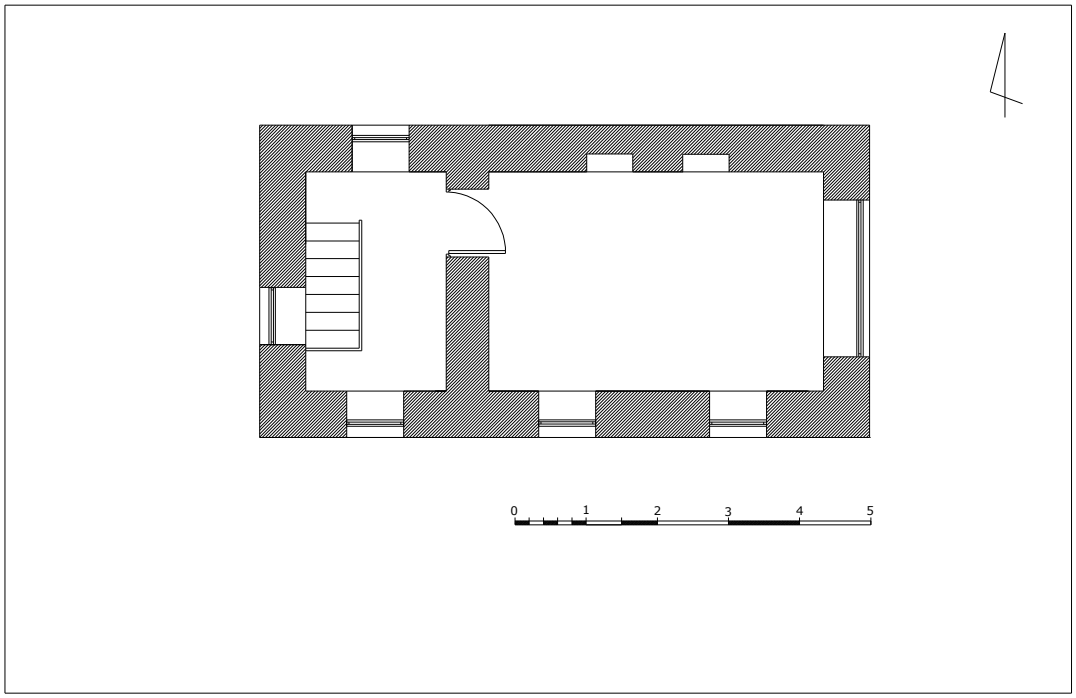
Çizim no: 29

İlhan Şahar Evi Plan

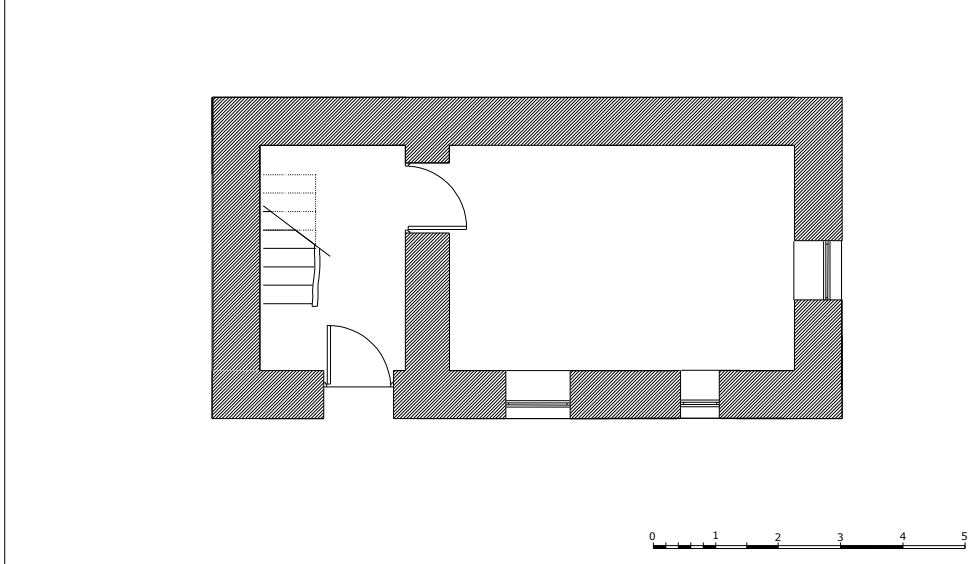
Çizim no: 30

İlhan Şahar Evi Görünüş

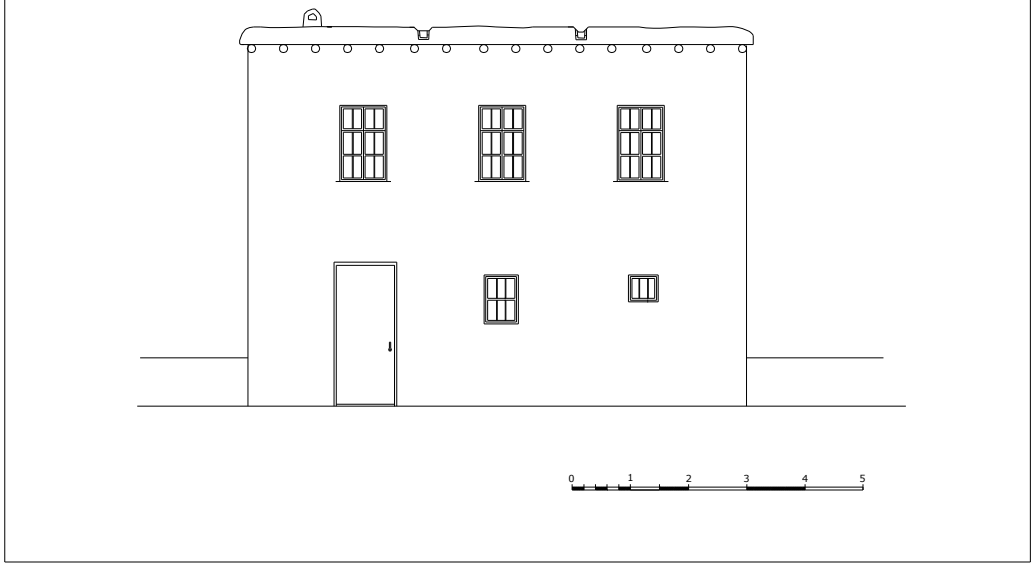
Çizim no: 31

Kenan Ebinç Evi 1. Kat Planı

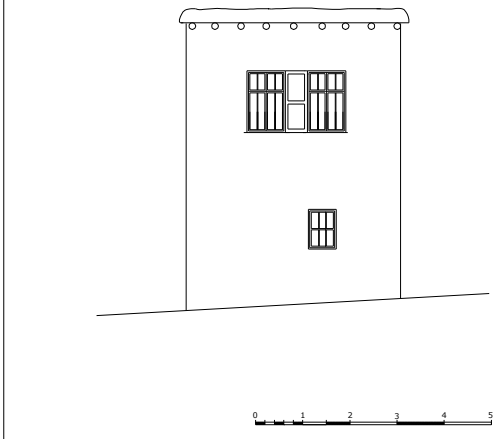
Çizim no: 32

Kenan Ebinç Evi Zemin Kat Planı

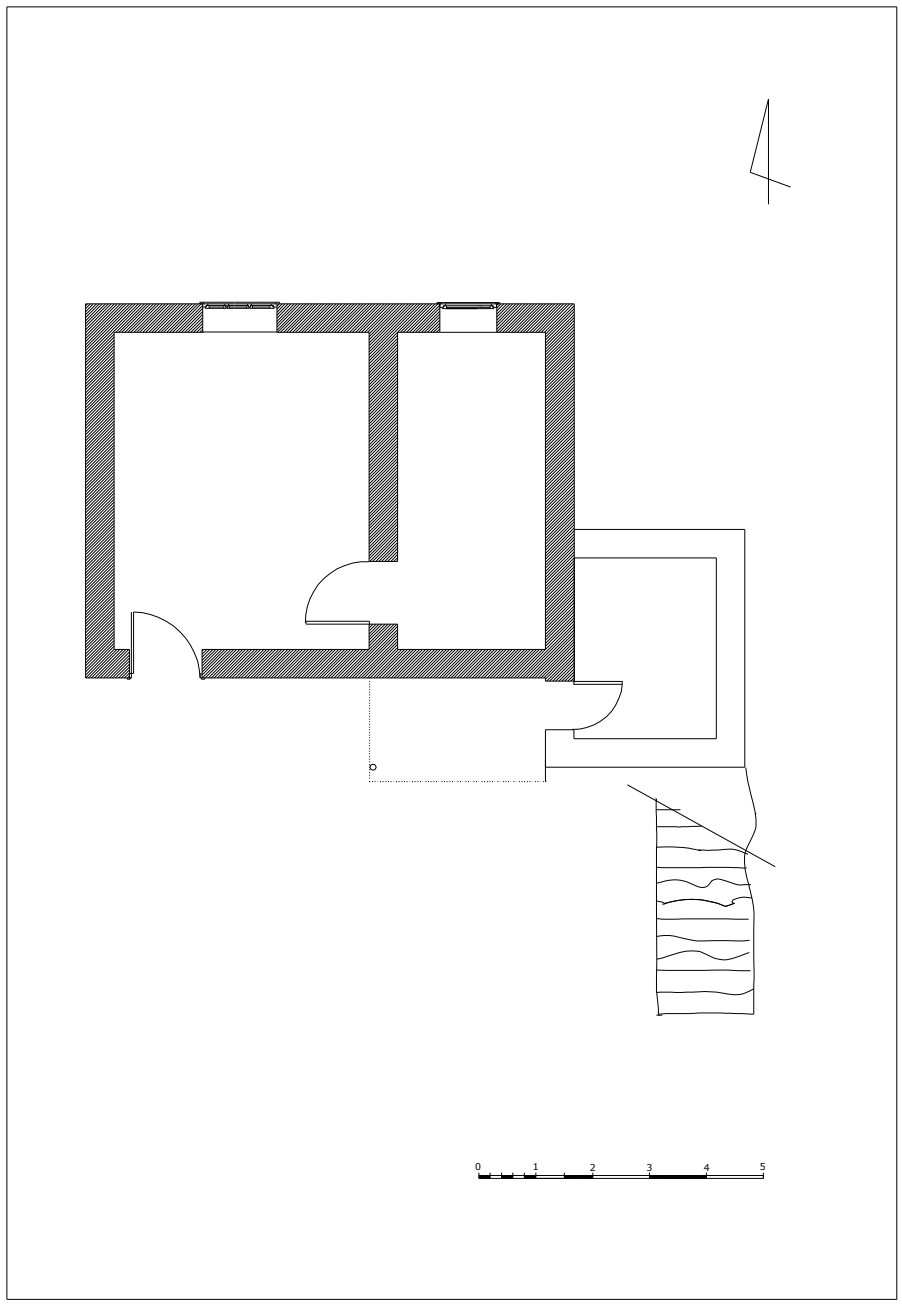
Çizim no: 33

Kenan Ebinç Evi Görünüş

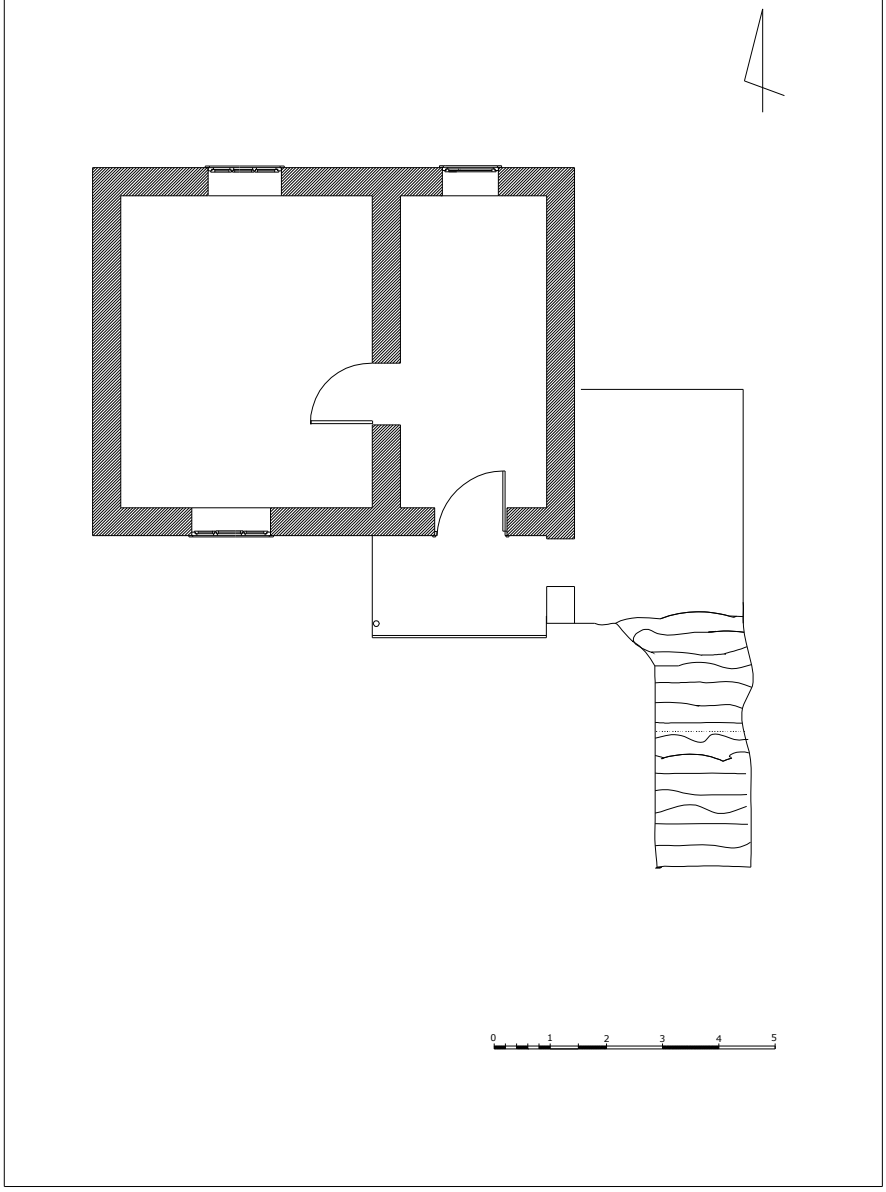
Çizim no: 34

Kenan Ebinç Evi Görünüş

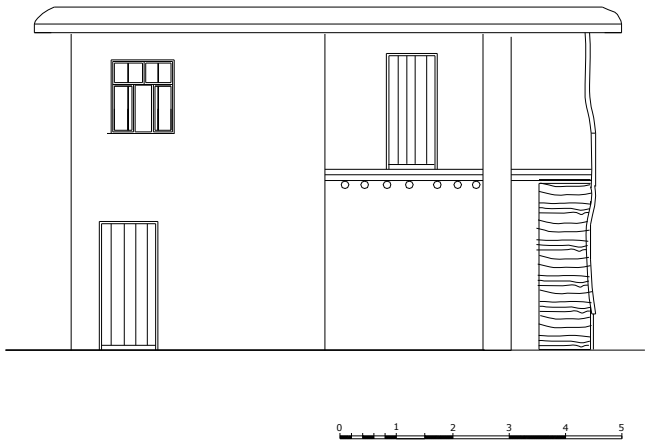
Çizim no: 35

Hüseyin Arlı Evi Zemin Kat Planı

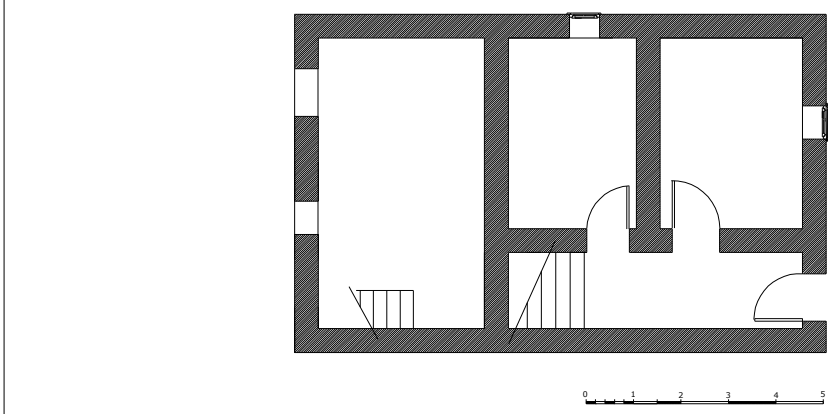
Çizim no: 36

Hüseyin Arlı Evi 1. Kat Planı

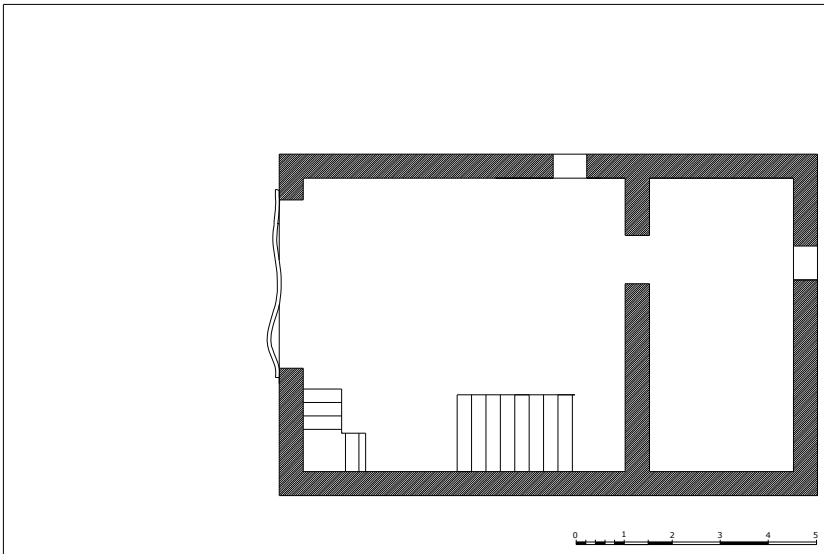
Çizim no: 37

Hüseyin Arlı Evi Görünüş

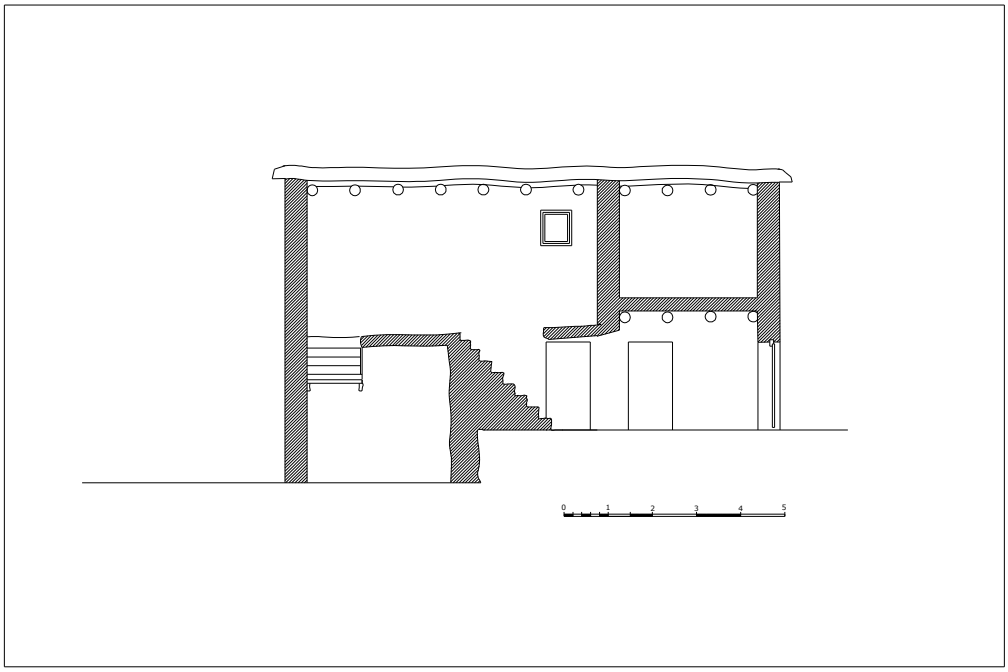
Çizim no: 38

Mehmet Çelik Evi Zeminkat Planı

Çizim no: 39

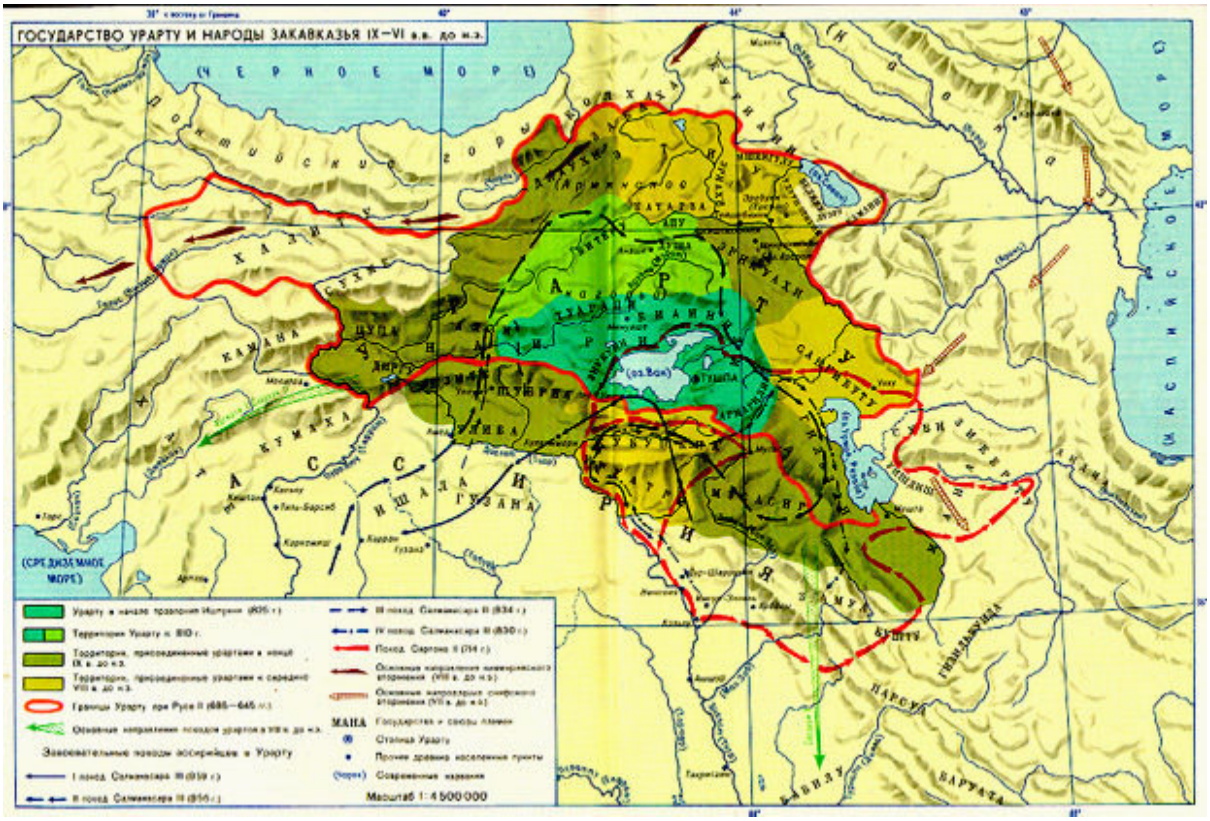
Mehmet Çelik Evi I. Kat Planı

Çizim no: 40

Mehmet Çelik Evi Kesit

11. RESİMLER

Resim1. **Urartu Devleti Haritası**

Resim 2. **Anadolu'da ilk yerleşim yerlerinden Karain Mağarası**

Resim 3. Çatakhöyük Yerleşimi

Resim 3.1. Kültepe Yerleşimi

Resim 4. Çayönü moloz taş duvar üzeri dökme kerpiç yapı (N. Başgelen)

Resim 5. Çavuştepe'de taş işçiliği ve topoğrafyaya uyum

Resim 6. Körzüt Kalesi Kyiklopik Taş Duvar Örgü Örneği (N. Başgelen)

Resim 7. **Çavuştepe Urartu Taş örgü Duvar**

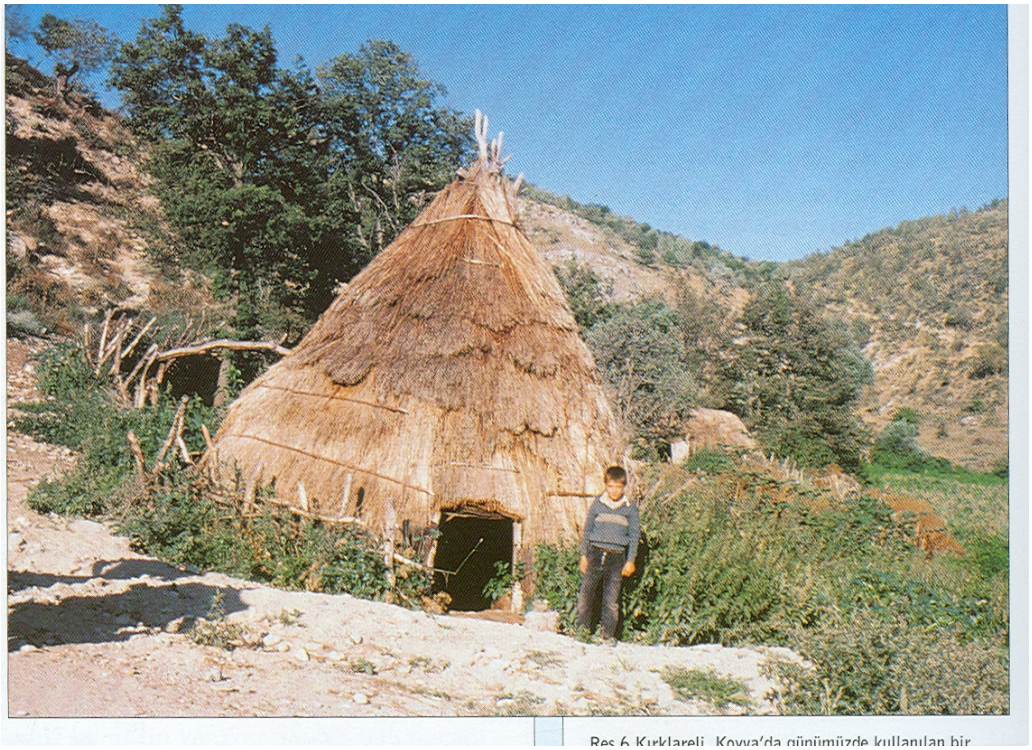

Resim 8. **Van Yöresi Köylerinde Geleneksel bir ev**

Eski Van Kalesi Urartu duvarları.

Resim 9.

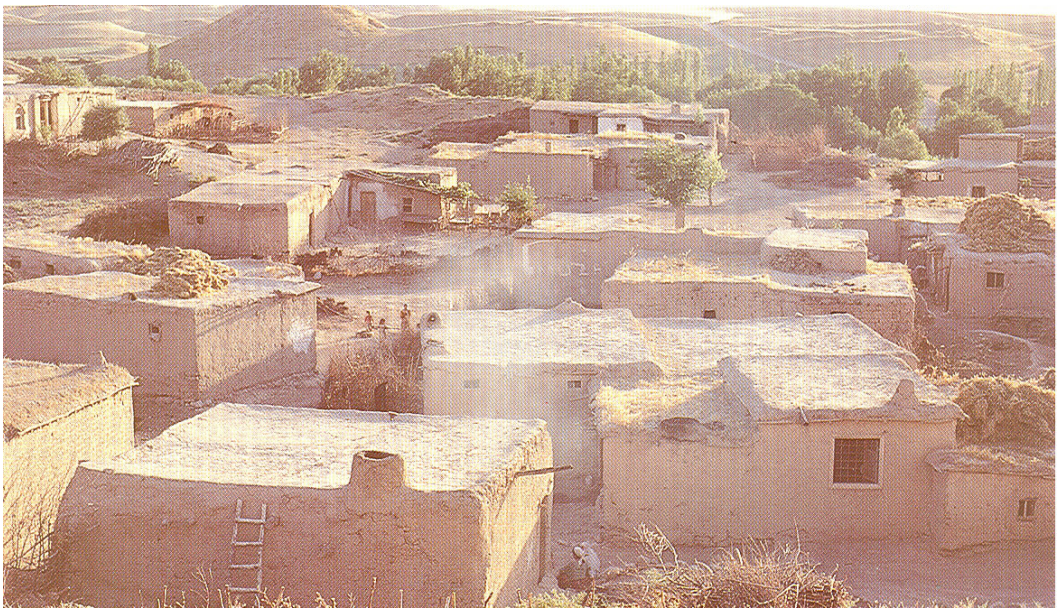

Res 6 Kırklareli, Kovva'da günümüzde kullanılan bir

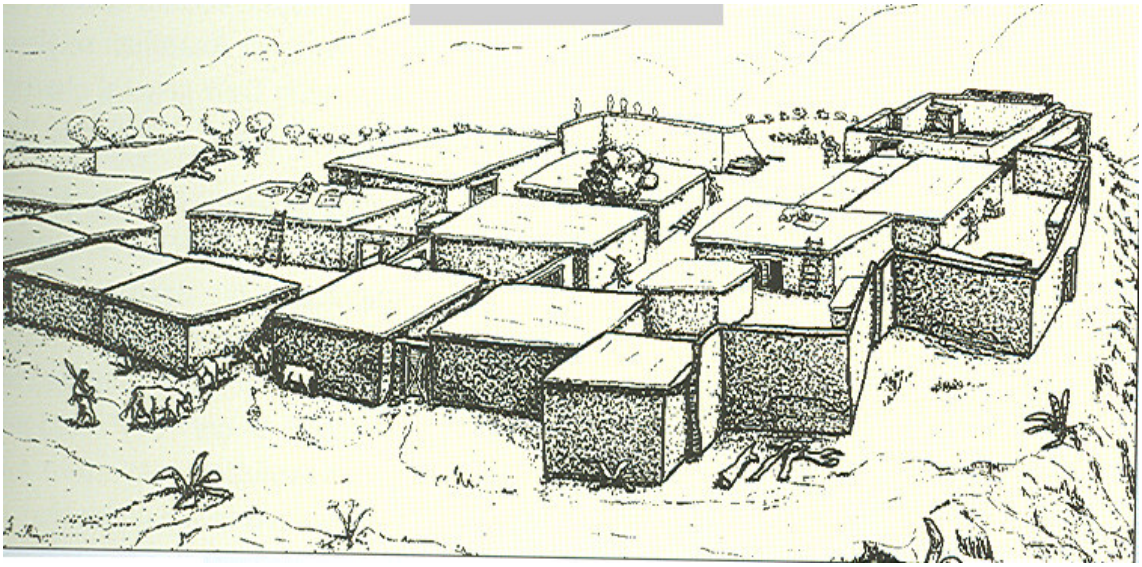
Resim 10. **Ahşap çatma sisetmli saz örtülü çadırformunda barınak**

Resim 11. **Çadır formunda tezek tığını**

Resim 12. **Kerpiç Duvarlı Köy Evi**

Resim 13. **Kuruçay Yerleşim Restitüsyonu** (R.Duru)

Resim 14. **Aşağı Bakraçlı Köyü Genel Görünüşü**

Resim 15. **Çayönü taş Duvar örgü**

Resim 16. **Van Yöresi Köylerinde sokak dokusu**

Resim 17. **Çalık Sokak Yörük Evinden Demir Korkuluk Detayları**

Resim 18. **Ünseli Bölgesinde tamamen taştan inşa edilmiş yerleşim**

Resim 19. **Yedi Kilise Köyündeki Kilise Yapısı Taş İşçiliği Örneği**

Resim 20. **Amik (Yeşilsu) Köyü Ahmet Çuhaz Evi Ön Görünüşü**

Resim 21. **Amik (Yeşilsu) Köyü Ahmet Çuhaz Evi**

Resim 22. **Amik (Yeşilsu) Köyü Ahmet Çuhaz Evi Arka Cephesi**

Resim 23. **Amik (Yeşilsu) Köyü Ahmet Çuhaz Evi Avlu**

Resim 24. **Amik (Yeşilsu) Köyü Ahmet Çuhaz Evi Pencere detayı**

Resim 25. **Amik (Yeşilsu) Köyü Ahmet Çuhaz Evi Tavan süslemesi**

Resim 26. **Avirek (Alabayır) Köyü Zeki Akgül Evi**

Resim 27. **Avirek (Alabayır) Köyü Zeki Akgül Evi**

Resim 28. **Yukarı Anzaf Köyü M. Sıdık Fidan Evi**

Resim 29. **Yukarı Anzaf Köyü M. Sıdık Fidan Evi**

Resim 30. **Yukarı Anzaf (Dereüstü) Köyü Ömer Özbey Evi**

Resim 31. **Yukarı Anzaf (Dereüstü) Köyü Ömer Özbey Evi**

Resim 32. **Anzaf Köyü Ali Özbey Evi**

Resim 33. **Anzaf Köyü Ali Özbey Evi**

Resim 34. **Avirek (Alabayır) Köyü Ahmet Erdiz Evi**

Resim35. **Avirek (Alabayır) Köyü Ahmet Erdiz Evi**

Resim 36. **Avirek (Alabayır Kötü) Recep Samur Evi**

Resim 37. **Yukarı Anzaf Köyü Tuncer Bolek Evi**

Resim 38. **Alaköy- Bekir Yıldıbaş Evi**

Resim 39. **Alaköy- Bekir Yıldızbaş Evi**

Resim 40. **Alaköy İdris Aksüt Evi**

Resim 41. **Alaköy İdris Aksüt Evi**

Resim 42. **Yukarı Anzaf Köyü Fatih İlhan Evi**

Resim 43. **Yukarı Anzaf Köyü Fatih İlhan Evi**

Resim 44. **Göllü Köyü Refiye Sıdal- İlhan Şahar Evi**

Resim 45. **Göllü Köyü Refiye Sıdal - İlhan Şahar Evi**

Resim 46. **Yeşilsu Köyü Kenan Ebinç Evi**

Resim 47. **Yeşilsu Köyü Kenan Ebinç Evi**

Resim 48. **Yeşilsu Köyü Kenan Ebinç Evi**

Resim 49. **Aşağı Bakraçlı Köyü Mehmet Çelik Evi.**

Resim 50. **Yedi Kilise Köyü Mehmet Çelik Evi**

Resim 51. **Yedi Kilise Köyü Mehmet Çelik Evi**

Resim 52. **Yedi Kilise Köyü Hüseyin Arlı Evi**

Resim 53. **Yedi Kilise Köyü Hüseyin Arlı Evi**

Resim 54. **Ahmet Çuhaz Evi**

Resim 55. **Bekir Yıldızbaş Evi**

Resim 56. **Refiye Sıdal - İlhan Şahar Evi**

Resim 57. **Kenan Ebinç Evi**